

Lelkipásztor

Evangélikus
Lelkészi Szakfolyóirat

73. évfolyam
1998/4.

TARTALOMJEGYZÉK

MÉCSÉS A TE IGÉD

Szabóné Mátrai Marianna: „Simon Péter így szól hozzájuk: Elmegyek halászni.” 121

TANULMÁNYOK

Balogh Judit: Vallomás és önéletírás szerepe Bornemissza Péter prédikációiban 122

Bartha István: Mitológiátlanítás – igen! De mit mitológiátlanítsunk? 125

KITEKINTÉS

Nagy Gyula: Egyházi világhíradó IX. Évfolyam 3. szám 129

Harmati Béla László: Győzelem vagy vereség? Körkép a francia protestáns egyházakról a Nantes-i Ediktum 400 éves évfordulóján..... 135

Thiering Etelka: Tanárok Kárpátalján 136

FIGYELŐ

Pósfay György: A Luther-kutatás mai irányzatai, 1997. október 14-én elhangzott előadás rövidített változata (szerkesztette: Gömböcz Elvira)..... 138

Friedhelm Borggreffe: A ciszterna mélyén (fordította: Wagner Szilárd) 142

Sztojanovics András: Missziói kötelezettségünk és mai formái (LMK dolgozat)..... 145

FÓRUM

Bencze András: „Zsinat előtt – zsinat után” 147

Joós Ernő: Nyílt levél a laikusok Jézusához 148

Takácsné Kovácsné Zelma: Hans Küng: Credo 150

Varsányi Ferenc: Sine ira et studio 152

Kőháti Dorottya: „Kallódó lelkek nyomán...” – Koren Emil: Kárpátaljai napló 153

Fabiny Tibor: Évfordulók 1998..... 155

Lelkészek születésnapjai: 157

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Fabiny Tibor: Igehirdetés a Deák téri templomban 1998. február 1.-én..... 158

EHE Phd felhívás 160

Lelkipásztor

Evangélikus Lelkészi Szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Felelős szerkesztő: Szabóné Mátrai Marianna, Rózsavölgyi köz 3. Tel:3636-451

A szerkesztés munkájában a szerkesztőbizottság vesz részt.

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1085 Budapest, Üllői út 24. Tel/Fax: 117-1108; 117-5478

Felelős kiadó: Tóth-Szöllős Mihály

Készült: a CREA - PRINT gondozásával

Tördelés: ifj. Fülöp Attila

Egy szám ára: 290,- Ft. Előfizetési díj fél évre: 1900,- Ft. egy évre: 3800,- Ft. (3.480 Ft.+mellékletek). Nyugdíjas lelkészek és teológiai hallgatók fele árat fizetnek.

Külföldi előfizetések: Szomszédos országokba (postaköltséggel együtt): évi 5.100,- Ft.

Egyéb külföldi országokba: 6.600,Ft. / 42 USD vagy 60 DEM postaköltséggel

A címlapon: Pilarik István úrvacsorai kannájának részlete. Az Evangélikus Múzeum bocsátotta rendelkezésünkre.

A fotót Molnár Géza készítette. A borítót: ifj. Harmati Béla tervezte.

M É C S E S T E I G É D

"SIMON PÉTER ÍGY SZÓLT HOZZÁJUK: *ELMEGYEK HALÁSZNI.*"

Ez nem nagypénteken történt, hanem húsvét után. Nem véletlen ez, sőt inkább így törvényszerű. Az ember nem nagypénteken megy el halászni, hanem óval később. Húsvét után. Nagypénteken sír, összeroppan, azt hiszi, nincs tovább. De másnap lesz, és bár sose hitte volna, hogy ez vele megtörténhet, mégis végigkóstolhatja a *nagypéntek után* valamennyi konservét, előregyártott vigaszt, összes frázisát. Mire fölébred, kezdi úgy gondolni: az embernek élni kell valahogy. A világ nem áll meg. Az élet megy tovább. Nem lehet örökös sötétségbe vonulni, sose múltó gyászba borulni. Nem lehet hosszú távon megrendülten, ijedten, lesújtottan és összetörten élni. Meg kell találni az élet új lehetőségeit. Mégiscsak. Mindennek ellenére. A veszteségbe bele kell törődni és kibékülni azzal, hogy a sebek lassan (lassan? meglepő gyorsasággal!) gyógyulni kezdenek. Muszáj gyógyulniuk.

A közbülső rövid, mégis hosszúnak tűnő időben volt néhány gyönyörű pillanata. Mária jött, a magdalai, és azt lehelte - vagy kiáltotta tán? - "Láttam az Urat!" Péter *tudta*, hogy igaz. Hisz ő maga is látta, hogy üres a sír. Aztán a többiek jöttek, még Tamás is - és Péter *tudta*, hogy igaz. Aztán a bizonyosság elszállt. Elillant, szertefoszlott, beleolvadt az éjszaka sötétjébe és a nappal kegyetlenül valóságos fényébe. Egyszer csak nem volt. Eltűnt a kezéből, a szívéből, az életéből. Nem maradt más, csak a valóság. Az, amit a saját szemével látott, amit végigkísért, amihez nem fűződhet kérdés. Csak a tény maradt, a tapasztalat, hogy *látta meghalni* az Urat. Ez maradt. Vas-kos, kézzelfogható valóságként. Túl a kétségbeesésen, túl a halálos ijedtségen, túl a tragédia összeroppantó súlyán - valahogy élni kell. Tovább kell lépni, hisz az élet megy tovább. S az ember *húsvét után* megy el halászni. Az életöszton viszi el halászni.

És mikor megy el a mai Péter? Ma mikor mennek halászni a péterek? Ők is ugyanakkor. Törvényszerűen. Túl az első sokkon, túl a tragédián. A veszteség tragédiáján. Akikben meghal a Mester, azoknak is élniük kell valahogy. Először összeroskadnak, azt gondolják, hiszen így - halott Mesterrel, a múlt Mesterével, a hit emlékével a szívben - nem lehet prédikálni, lelkészként létezni, bármiféle szolgálatban állni. Az első sokk megbénít. Megriadunk, tán el is hallgatunk. Világgá akarunk futni. De később a péterek kezdik megszokni a Mester nélküli életet. Kialakul a reflex: ha Rá gondolnak, *visszagondolnak*. És valahogy élni kell. A szószékre menni kell, a gyerekeket tanítani kell, az öregeket látogatni, a halottakat eltemetni kell. És hát megtanultuk, hogy *hogyan* kell.

Ismerjük a fogásokat, tudjuk a kifejezéseket, emlékeztünk fölidézi egy-egy ige központi mondanivalóját, feldereng a *szkopusz* - és mi mondjuk. Elmegyünk halászni, mert nyílt sebekkel nem lehet soká élni. Be kell gyógyulniuk, mert az élet megy tovább. Csak a templom lesz egyre sivárabb körülöttünk. Csak az arcok, amelyek a padokból visszaneznek, lesznek egyre szürkébbek, tompábbak és kifejezéstelenebbek. Néha szívünkbe nyíllal a kontraszt, saját régi énünk, aztán megmarkoljuk a hálót és szakszerű mozdulatokkal a vízbe vetjük. Húsvét után van a halászat ideje. Halott Mesterrel a szívünkben és a tudatunkban - valahogy mégis élni szeretnénk. Van-e számunkra evangélium?

"*Amikor már reggel lett, megállt Jézus a parton.*" Nem hívta senki - ez az evangélium. *Már* nem hívták. Megszokták a hiányát. Emlékét a szívben. Azt hitték, ez mindig így marad. Azt hitték, az élet megy tovább. Ezért nem hívták. De megállt Jézus a parton. Ez a péterek evangéliuma. Mert az élet nem megy tovább. A Feltámadott nem engedi. Új irányt szab az életnek. Új célt ad a beletörődött pétereknek. Azon a parton is megáll, ahova nem hívják. Már rég nem, mert beletörődtek a hiányába, az emlékébe.

"*Amikor már reggel lett, megállt Jézus a parton.*" Értjük-e jól? Nem a menekülők után futott. Nem a halászni indulókat állította meg útközben. Akkor jött, amikor már reggel lett. Amikor már egész éjjel halásztak. Amikor már elfelejtették a menekülés ízét. Amikor már nem lüktetett a vér a fülükben. Amikor már nem érezték magukat menekülőknél. Komótosan, bár nem sok eredménnyel, dolgoztak. Akkor jött, amikor már végképp nem várták. Ez a péterek evangéliuma. Az az evangélium, hogy a péterek soha sincsenek biztonságban. Mert Mesterük van, aki nemcsak meghalt, hanem fel is támadt. És épp ezért nem mond le róluk. Nem hagyja, hogy sebeik begyógyuljanak, és megtanuljanak nélküle élni. Nem enged halászni. Lehet, hogy rengeteg idő telt el közben. Lehet, hogy azt gondoljuk, mi már abszolút műsoron kívül vagyunk. Húsvét a csoda napja, nem az egyformán pergő, unalmas hétköznapioké. Az *apostolok* napja, nem a *halászkoké*. Jézusé, nem a belenyugvó pétére. Hálóval a kezünkben, a bárka fedélzetén, sok kollégával az oldalunkon, hit-emlékkel a szívünkben érjen el hozzánk az evangélium mondata: "*Amikor már reggel lett, megállt Jézus a parton.*"

Szabóné Mátrai Marianna

Vallomás és önéletírás szerepe Bornemisza Péter prédikációiban

1. Az emberi bűnök drámája

Ha a prédikációkban a bűnt keressük, akkor az ördög kísértéseit találjuk, mivel Bornemisza az ördögöt az ember bűnre hajló természetének megtestesítőjeként ábrázolta. A reformáció ördög-hitével¹ és az ördög szerepével a 16. századi ember életében a szakirodalom már kimerítően foglalkozott². A középkori ördög-kép a 16. században a megújult eszmeáramlatokhoz idomult. A lélek titkai iránt érdeklődni kezdő ember az ördögnek tulajdonította azt a csábítást, amely a rossz elkövetésére buzdította, és azokat a hajlamait, amelyek nem- kívánatosak voltak, ráadásul megzabolázhatatlannak bizonyultak. Ha a jó egyedül Isten műve, miért ne lehetne a rossz a gonosz ármánykodásának az eredménye?

Nemeskürty szerint a „nem-gyónó” ember fordult először igazán önmagába, így az első lélekbúvárokat a protestánsok között kell keresnünk. A protestáns embernek bűneit és jótéteményeit egyaránt önmagának, egyedül kellett feldolgoznia, és az esetleges magyarázatot is saját magának kellett megalkotnia. Mindemellett azonban Bornemisza vallomásosságának és ördög-felfogásának világirodalmi párhuzamai nem csak, és nem kifejezetten protestáns írók és gondolkodók; a legkézenfekvőbb például Avilai Szent Teréz, aki Bornemiszához nagyon hasonlóan jegyezte le saját találkozásait az ördög kísértésével. Az nem vitás, hogy a protestáns vallásos és világi irodalomban is találhatunk ördög-történeteket, ugyanebben a stílusban³, hiszen maga Bornemisza hozza Luther esetét: „Lutherrol írja egy iambor midon kérdésnek, mi az oka hogy olly foganatosan tanyitod az embereket, mint ha által latnad szüueket, es meg tapasztalnad lelki faydalmokat. Mond: az en soc kisirtetem az oka, mert magamon mindeneket előszer meg érzettem.”⁴

Efféle gondolatokra tehát bármelyik felekezeten találhatunk példát, így szinte teljesen kizárt, hogy az átvál-

tozott ördög-hitet a gyónás hiányával lehetne megokolni. Nem beszélve arról, hogy Avilai Szent Teréz megnyilatkozásait külön kategóriába kellene sorolni annak ellenére, hogy tartalmilag nem különülnek el a protestáns írásoktól.

Az igaz, hogy az ember megtette az első lépéseket a lélekelemzés irányába, azonban elsősorban nem megmagyarázni akarta ezeket a bizonyos mélylélektani jelenségeket, hanem minél rövidebb úton próbált megszabadulni tőlük. Legalábbis erről tanúskodnak Bornemisza önvallomásai és egyéb példázatai⁵, amelyekben nem az önmagát vizsgáló, hanem a kísértések ellen folytonosan harcban álló ember szólal meg. A kor embere legszívesebben egyszerűen leszámolt volna a józan ésszel megindokolhatatlan vágyakkal, és csak ezt követően gondolkodhatott a megnevezésükről, magyarázatukról. A kísértések legyőzéséhez ki kellett találnia egy hatásos stratégiát, amely rövid úton lehetőleg fájdalommentesen szabadít meg a vágyak, tiltott kívánságok terhétől. A taktika abból állt, hogy a középkorból ismerős ördögöt tette felelőssé a gyótró gondolatokért. Így az ördög kísértése testesíti meg a bűnre való hajlamot, és az ember a rossz elleni küzdelmet nem saját bensőjével való vívódásként éli meg, hanem külső ellenséggel kell a harcot felvennie.⁶ Ha úgy tetszik, drámái küzdelem játszódik le jó és rossz között, amelynek tétje az emberi lélek tisztasága.

Ezek a harcok a kísértésekkel való belső vívódások több szereplőre kivetített változatai. A szemben álló felek két síkon és természetesen két világszinten helyezkednek el. Az első síkon az egyetemes jó és gonosz áll szemben egymással, Isten és az ördög. A felállás hasonló az Élekrához,⁷ — amelyhez a drámaiság emlegetésével alkalmunk adódik visszatérni — mivel ennek a küzde-

¹ „Míg a reneszánsz optimista alkotó lendületében ittas Itália nem sokat törődött a középkor naivul megszemélyesített és mindenbe beleavatkozó ördöggépével, a német lutheri reformáció valóságos ördöggkultust teremtett maga körül.” ÖK, 233.

² Az utóbbiról olvashatjuk Nemeskürty monográfiájában „...a XVI. századi ember sok olyan problémát, amit észrevett — és ebben különbözik a középkori embertől —, de nem tudott megmagyarázni, ismeretlen hatalomnak tulajdonított, az ördögnek...” Nemeskürty... 270.

³ Nemeskürty... 267–296.

⁴ P. IV. 789.

⁵ „Szoltam soc barátimmal az ördögöc hartzarol, es voltac ollyac, kic azt mondtac: O ki sokszor estem terdre, es artzal borultam az földre, es siruan konyuemmel öntöztem az pagimentomot, emlekeztem az Istent igassagara, igeretire, hatalmara, bölcsesegere, irgalmassagara es kegyelmességere, es megis rozketuen azt véltém, immár semmi módon, es semmi keppen nem menthetem meg magam, hanem á mint kisirgettem es izgattattam annac meg kel lenni.” P. IV. 667 v°

⁶ A bűnök ily módon való külsővé tételének felfokozása, hogy helyenként az ördög fizikai jelenlétét tételezi fel Bornemisza és általában véve a kor embere: „Vala nalam egy ollyis, az ki azt monta: mint ha érzene hogy benne iár az ördög.”

⁷ Az Élekra esetében jó és rossz küzdelméről tulajdonképpen nem beszélhetünk, mivel a megszemélyesített rossznak szemernyi esélye sem lehet a jóval, magával Istennel szemben.

„...a világrend ura, az ő helyzetét az ördög mesterkedése nem ingathatja meg.

A küzdelem tényleges résztvevője az ördögön kívül az ember. A két világszint ebben az esetben is elválasztja a két felet, de a szakadék mégsem olyan mély, hogy a harc kimenetele eleve eldőlt lenne. Az ember és ördög közötti küzdelem kiegyenlített lehet, ha a gonosznak egyenrangú partnere akad: „*Hogy nem minden emberen egy arant valo kisirtet vagyon; á mint az aiandoc sem egy aranyu Az kiknec az WR ilyen mély értelmeket és bölcseséget adot: azokra nagy soc fele vizsallato kisirteteketis erezt. Az kiknec igen nagy io hirt, neuet, tisztességet adot: azokra nagy szegyenségre vono kisirtetis erezt.*”⁸ Bornemisza leírásából kitűnik, hogy a belső drámára főként a nagy formátumú emberek hajlamosak. Megállapításához önkéntelen párhuzamként adódik Arisztotelész dráma-meghatározása, amely szerint a tragikus hős „...olyan ember, aki nem emelkedik ugyan ki erényével és igazságosságával, de nem gonoszsága és hiúvánsága miatt zuhan szerencsétlenségbe, hanem valamilyen, éppen a nagy tekintélyben és boldogságban élők közt előforduló hiba következtében...”¹⁰

Egy drámához képest azonban a prédikációkban jóval árnyaltabb, változatosabb a kép. Az ember elbukását bele kell kalkulálni a harcba, mindazonáltal a világ egyensúlyának végzetes sérülése teljesen kizárható: „*Ez hartzban valacic meg hálnac, mind az WR vitezi azoc. Kiknec erőtlenségeköt minden szem pillantasban segitsz az WR, es ki magais fizet heruadatlan Coronaul: hogy az tizteseg minden keppen czac az wré legyen, Meritl ő az hartzoltato, ő az gyozo, ő az fizeto, De igy tettzet neki, hogy az őuei egyetembe munkalkodgyanac ő vele.*”¹¹ A prédikációkból, akár az Élektárból, kiviláglik, hogy a legfőbb mozgató egyedül az Isten, azonban az is szembe-tűnő, hogy az életből vett példákban kevésbé válik sematikusá a harc és annak kimenetele, hiszen az ember halálának lehetősége mintha időleges esélyt adna a gonosznak.

A belső vívódások külsővé tételét azzal magyaráztuk, hogy az ember a küzdelem megélését próbálta megkönynyíteni a maga számára. Bornemisza eszköztárát látva talán nem bizonyul erőltetettnek, ha a konfliktusos drámákra asszociálunk. Bornemisza külső figurával fennálló konfliktusnak fogta fel a lelkében lejátszódó drámát. A drámatörténetből világosan kiderül, mikor zajlott le az a forradalmi változás, amelynek következtében az ember egyrészt felismerte személyisége többrétűségét, másrészt képes lett önmagával harcra szállni. Ez a belső konfliktusosság a 20. század elején jelent meg, majd e században vált általánossá. A 16. és még sok későbbi század embere nem tudta elképzelni, hogy önmaga ellen harcolhat. Képtelen volt tudatosítani, vagy legalább meglátni, hogy a kísértés legyőzésével énjé egyik része korlátozza a másikat.

Oktalanság lenne az epikus prédikáció-irodalomba a drámai műnem sajátos jegyeit belelátni, azt azonban a néhány vizsgált momentumból is kikövetkeztethetjük, hogy Bornemiszától nem állt távol később sem a dramati-

zálás. A drámaságot¹² indokolhatja az is, hogy hatásmechanizmusában tulajdonképpen hasonló a színpadon előadott dráma és a templomban elhangzó prédikáció. Mindkettőnek lehetőleg az adott pillanatban, az adott helyen kell kifejtenie hatását, amihez a dráma eszközeit hatásosan kölcsönözheti a prédikáció.

2. „Bornemisza Péter mentsége”

Eddig a hogyan kérdésére próbáltam választ adni, ezután pedig rátérek a miért boncolgatására, amiről kiderül, mi váltotta ki azt, hogy ebben a korban és éppen egy protestáns prédikátor tollából született meg a magyar vallomás-irodalom első próbálkozása.

Bornemisza postilláiban a vallomásos részek nem alkotnak összefüggő egészet, hanem mozaikszerűen épül fel belőlük egy kép az íróról. Ráadásul az önelemzés rendkívül töredékes, és még a hosszabb önéletrajzi témájú egységekben sem túlságosan részletes. Ezek rendszerint a fő témába beágyazva, az ördög kísértéseinek bizonyítására szolgáló esetekként kapnak helyet. Amíg azonban a példázatok többsége meglehetősen részletes, szemléletes, addig az önvallomások legfeljebb utalásszerűek, amelyekből — néhány kivételtől eltekintve — csak arról értesülhetünk, hogy az íróknak voltak kísértései.¹³ Ezekből a rövid, csupán általánosságokat tartalmazó közlésekből a kívülálló nemcsak hogy erőt nem tud méríteni, de megfejteni sem képes őket. A példaadásra ezáltal alkalmatlanok.

Nemeskürty István szerint — aki Petrarcáról mint Bornemisza egyik mintájáról emlékezett meg — „*Petrarcára általában jellemző ez a kitárulkozási és önboncolgatási vágy.*”¹⁴ A fentiekből azonban kitűnik, hogy Bornemiszáknak talán nem ezek a legjellemzőbb vonásai. Az ő vallomásossága nem mutat túl a kísértések témáján. Róluk készít olyan összegzéseket, amelyekben konstatálja, hogy a csábítások egyelőre elmúltak. Azt nem tartotta szükségesnek, hogy az olvasót a mélységekbe beavassa, így az sem derül ki, hogy Bornemisza elbukott-e valaha is. Az intim kitárulkozást láthatóan kerülte.

Számos alkalommal érezkelhető, hogy olyan nagy távolságból tekint vissza, amely már semlegesítette az egykori szenvedéseket és szenvedélyeket, hiszen higgadt magyarázatot tud adni megpróbáltatásaira: „*Ezt az Irasnac soc bizonsagiu kiuul, egy nihany száz nyaualyaimbolis tanultam.*”¹⁵

De hogyan nem akarta beavatni közönségét a lelki vergődéseibe, akkor mi célból illesztette be a vallomásos jellegű részleteket prédikációiba? Az előző részben az ördög-hit megokolásánál elvetettük a gyónás hiányát mint lehetséges magyarázatot. A kezdeti protestáns vallomás-irodalom egyik kiváltójának viszont mindenképpen a

¹² Bécsy Tamás a konfliktusban látja a dráma egyik alapvető jellemzőjét: „...az teszi még fontosabbá, hogy ennek révén a műnem főnévi és melléknévi értelme egyaránt kitűnően megragadható.” Bécsy Tamás, A dráma modellek és a mai dráma, Bp. 1974, 23. A mi vizsgálatainknál a „melléknévi értelemnek” lehet szerepe.

¹³ A vallomásszerű részletek stílusára jellemző a következő rész, amelyből semmilyen konkrétumot nem tudunk meg: „Mikor színter ezeket írnam, Enis czac nem vgy iartam mint egy oruos Doctor: ki azt mondgya vala: Engem az oruos Doctorsagom igen meg rötten sokszor, mert midön czudalatos röttenetes es iszonyu betegsegekre talaloc, enis röttegec bele, hogy netalam Isten engemis az feleckel ver meg. Enis az soc kisirtetec közt nem czac röttegest, De vgyan kostolasatis éreztem.” P. IV. 884v^o

¹⁴ Nemeskürty... 177.

¹⁵ P. IV. 683v^o

⁸ P. II. 199

⁹ P. IV. 648

¹⁰ Arisztotelész, Poétika, ford. Sarkady János, 53a

¹¹ P. IV. 829-829v^o

gyónás eltörlését tekinthetjük. Nem vitás, hogy a gyónás eltűnésével úr támadt, amelynek következtében sokkal nehezebb lett a bűnökkel való megbirkózás: „Az ember kikerült a papok gyámkodása alól, amint maga Bornemisza is kifejezte ezt: „...az sugo es elő szamlalo gyonással azert élne, hogy töb szabadsagoc legyen az bünre...”¹⁶ Bornemisza vallomása erre az új helyzetre adott reakció, amelyben meggyóna a kísértések még felszínre lévő emlékeit. Azzal, hogy Bornemisza leírta a csak önmagának szóló utalásokat, összegzéseket, saját bevallása szerint elősegítette szabadulását a bűnöktől, levezette a lelkében felgyülemlett feszültséget: „Tijs azert vegyetec io neuen tülem, hogy enis ti érottetec enyit farattam, es veletec együt magamatis vigasztaltam, hogy az tü kisirtetec miat el ne szakadnatoc az wrnac edes igeretitül.”¹⁷

A lelki történéseket megjelenítő szövegrészek mellett, azoktól tulajdonképpen függetlenül és hasonlóan elszórtan önéletrajzi adatokat is találhatunk a postillákban. A vallomásirodalom a válságkorszakokban¹⁸ a legterméke-nyebb. Olyan szerzők ragadnak tollat, akik a változások közepette is aktív részesei tudnak lenni a világ eseményeinek, ami az átlagnál erősebb személyiséget feltételez. A 16. századi Magyarországot megvizsgálva könnyen kiderül, hogy Bornemisza Péter igen képlékeny világnézeti, politikai rendben vállalta a megannyi üldöztetéssel járó papi hivatást.¹⁹ A kimagasló egyéniség szükségességét és Bornemisza esetében meglétét akár az Ördögi kísértetekben jellemzett, az ördög ellen harcolni képes személyiség kritériumaival is bizonyíthatjuk.

Az önéletrajzok készítői a változó kor kínálta számos lehetőség közül maguk alakítják ki elveiket, és lehetőség szerint irányítják saját életüket.²⁰ Az önéletrajz az egyéni döntések sorozatának a lenyomata, amit számos példa bizonyít a postillákban is: „Mikor még Beczbe tanulo iffju voltamis, izgatot az WR isten erőuelis, hogy Szallasomon predikallyac, kire sokan gyültec... Egy felöl feltem, mas felöl éget a szüem, es talam az oldalomonis ki fakat volna, ha szamot fel nem tartottam volna.”²¹ Bornemisza végig következetesen kitartott elvei mellett; az üldöztetések ellenére sem enyhült harcos magatartása: „Ez alat titkon erőssen mesterketec hogy meg forgassanac, de meg

¹⁶ ÖK, Elöl iaro szó. Az ember magára hagyatottságát példázta Bornemisza egyik leírása: „Azert mikor köztöc vagyokis mindenkor predikaloc, Mikor kezdig el zaiosottac, halgaloc, De hogy meg iozanodnac, ismet kit intec, kit feddec, öc mikor kémecc hogy meg boczassam nekic dolgokat, En azt felelem: Ne engem, hanem köuesselec az WR Istent...” P. IV. 909v^o

¹⁷ P. IV. 927v^o. Erről a témáról a következőket olvashatjuk Nemeskürtynél: „...világos, hogy az irodalmi, filológiai példákön (Ágoston, Petrarca) kívül az író személyes élményei, nagy lelki feszültsége is hozzájárultak a vallomások megírásához.” Nemeskürty... 178. Ezt az állítást meg kell fordítanunk, hogy igaz legyen, a vallomás jellegét figyelembe véve. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az említett szerzők a vallomás műfajának minden szempontból tökéletesen megfelelő művet alkottak, így a közlési szándék is ennek értelmében a kitérülködés. Bornemisza azonban csak töredékeket közölt a prédikációkban elbűjtalva.

¹⁸ Világirodalmi lexikon, főszerk. Szerdahelyi István, Bp. 1994, Martinkó András – Kovács Endre, „vallomások”.

¹⁹ Életrajzát ld. Schulek...

²⁰ Augustinust sokat emlegeti a szakirodalom, mint a közvetlen hatást a vallomás megszületésére. A hatás mellett azonban véleményem szerint érdemes a párhuzamokat is vizsgálni, amelyek önkéntelenek: Heller Ágnes állapítja meg Augustinusról a következőket, amelyek Bornemiszára is találóak: „...egy ember keresi meg magának ezt az igazságot számtalan más, egyaránt elfogadott és „hivatalos” igazság és magatartás rengetegéből. Magának keres, és magának talál — ismétéljük — hitet és élettartalmat, az ő érdeme, nagysága, bátorsága, ereje az, hogy megtalálja.” Heller Ágnes: A reneszánsz ember, Bp. 1967, (továbbiakban Heller...) 186.

²¹ P. IV. 868-868v^o

nem tölt volna be cursusa az en tisztemnecc: Meg az Isten touab rendölte volt hogy tanitsac.”²²

A reformáció hőskorában a megpróbáltatásokkal számolniuk kellett a protestáns igehirdetőeknek. A hitvitékkel együtt járó olykor durva megnyilatkozások mellett azonban Bornemisza az Ördögi kísértetek²³ miatt általános támadások kereszttüzébe került, saját felekezete is ellene fordult. Az önéletrajzi adatok ezután szaporodtak el Bornemisza prédikációiban. Nemeskürty megállapítása szerint „Az Ördögi kísértetek valamennyi önéletrajzi följegyzése védekező jellegű, melyben az író azt igyekszik kimutatni, hogy még szokatlan, börtönnel járó tettei is becsületes, istenfélő ember tettei voltak, melyekért bármikor vállalja a felelősséget.”²⁴

Itt kell keresnünk a legnagyobb szemléletbeli eltérést Augustinus és Bornemisza önéletrajzi leírásai között. Míg Augustinus fejlődési folyamatként fogta fel életét, és fiatalkori útkeresésének kitérőit tévelygéseknek nevezte,²⁵ addig Bornemisza nem a helyes útra elvezető próbálkozásait, kudarcait írta le, hanem csak a helyes út egyes kiemelt állomásait. Augustinus megveti ifjúkori énjét, Bornemisznál ellenben ennek a nyomait sem tapasztalhatjuk, még a kísértések emlegetésekor sem. Eszébe sem jut, hogy gyűlölnie kellene magát.²⁶ Nem véletlen, hogy Bornemisza nem tévelygéseit számlálta elő, ha célja az öngazolás volt. Ő a saját feddhetetlenségét akarta az olvasó elé tárni, az őt támadók bűnösségével szemben.

Saját igazának bizonyítására a leghathatósabb érvei a Bibliára épültek: „Az Kereztyeni vitesseg es alhatatossag meg sem tettzenec effele hankodás nekül... Ezecc miczodac legyenec, ha nem ertijs minden egyeb ohuaso, de megis saldihattyac azbol, az melly haborukat ohuasac az prophetac, Christus wrunc, es az Apostoloc felöl, kikben meltoztatot ö szent felsege engemeis reszesnecc lenni mint töb, mind e könyubben valo faradozasim miatt.”²⁷ A bibliai személyek és saját példája közötti párhuzam mellett találó idézeteket is szívesen választott, és nem utolsósorban azt is öngazolásnak tekintette, ha egykori ellenségeit valamilyen csapás érte.²⁸

Az öngazolás ihlette önéletrajz a későbbiekben sem idegen a magyar irodalomtól. A műfaj magyar kiteljesedése a 17–18. század, amely Bornemisza korához hasonlóan változékony, főként politikai újdonságokat és bizonytalanságokat hozó időszak volt. A kor emberei nem véletlenül folyamodtak az öngazoló önéletrajzhoz, hiszen aki tevékenyen részt akart vállalni az események alakításában, gyakran ütközött falakba Bornemisza Péterhez hasonlóan. Ha az akkor oly termékeny önéletrajzírók munkái közül néhányba belepillantunk, kiderül, hogy az öngazolás a legfőbb célkitűzések között szerepel. Bethlen Miklós önéletrajza a műfaj korabeli kiteljesedése, Tótfalusi Kis Miklós Mentsége viszont inkább a vallomá-

²² P. IV. 864v^o

²³ „Mert az döggel valo ostorozas közt, enis sokat szenuedtem czeledestül, gyermekestül: Az vitan ezfele könyuec nyomtatasim es tanitaim miat, es hogy egy kis könyuemben mind ez vilagot bünösnec vadoltam es rea panaszkottam...” Fol. P. IX.

²⁴ Nemeskürty... 260.

²⁵ „Ó, hol is bolyongtam én akkoriban. Milyen messze száműztem magamat házad gyönyörűségétől földi életem ama tizenhatodik esztendejében.” Augustinus: Vallomások, ford.: Városi István, II/II. 4.

²⁶ Egy alkalommal így írt a kísérteteiről: „Es sokat sirtam miatta, de az WR latuan hogy nem en kenyemből mielem, meg szánt es viszont ezerkeppen vigasztalt es erősitet ellene.” P. IV. 802

²⁷ Fol. P. Iij v^o

²⁸ P. LXXIII.: „Szent Pál így tanít: hogy valaki istenesen akar elni ez ielen valo világban, annac soc haborul kel szenuedni.”

sosság felé tolódik el. Mindketten nagy formátumú felelős egyéniségek, akikhez környezetük nem volt elég érett. Jobbító szándékukkal visszavonhatatlanul magukra maradtak, zaklatások áldozataivá lettek. Bethlen Miklós írása célját a következőkben határozza meg: „*Mert minthogy én rajtam a világnak üldözése rendkívül való volt... azt fogja a dolgokat nem tudó maradék vagy világ mondani, hogy talán Erdélyben a legatrabb ember én voltam, hogy annyit szenvedtem... Azért ez az írás légyen fegyver, pajzs helyén nálom, mellyel oltalmazhatják magokat, nem engemet, és az emberek száját dugják bé véle, vagy ha azt végbe nem vihetik, legalább vigasztalják magokat véle és a hazug világot nevéssék.*”²⁹

Tótfalusi már műve címében hasonló irányt jelöl meg: Maga személyének, életének és különös cselekedeteinek mentsége. Tartalmában szintén rokona Bornemisza szándékának: „...*én sem lehetek darab kő, hogy olyan mozdulás nélkül szenvedjem becsületesnek s minden életnek megmocskoltatását.*”³⁰

Ezzel semmiképpen nem azt akarom bizonyítani, hogy Bethlenre vagy Tótfalusira Bornemisza valamiféle közvetlen hatást fejtett volna ki, vagy az említett szerzők olvasmányélményei között szerepeltek Bornemisza prédikációi (ha így lenne, akkor Bethlen Miklós valószínűleg őt is megjelölte volna mintái között). A hasonlóságot akár véletlennek is tekinthetjük, hacsak nem a magyarországi társadalmi, politikai, kulturális viszonyokban kutatjuk az

okát, amelyekből következhet a magyar önéletírás sajátos vonásaként a „mentség” igénye. Ebbe a vonulatba Bornemisza jobban be lehet illeszteni, mint a világirodalom Augustinus nevével fémjelzett vallomásirodalmába. És az sem lebecsülendő, hogy ily módon rámutathatunk Bornemisza Péter ma is érvényes mondanivalójára és igazán élővé tehetjük az irodalmi köztudat számára életművének nagyobb részét.

Műveiből kitűnik, hogy a bűn problematikája behálózta Bornemisza Péter életét. Erre a gondolatra fel lehet fűzni különböző témájú írásait. Beszélhetünk drámáról, tanító példázatról és vallomásról is. A hatalmas életműből egy fáradhatatlan egyéniség képe bontakozik ki, aki életét a protestáns felekezet gyarapítására tette föl, elsősorban határozott erkölcsi irányt mutatva a hívek számára. Elvei sarkalatos pontjának mindvégig a bűnök elkerülését tartotta, ennek érdekében tevékenykedett világi és teológiai műveivel egyaránt.

Balogh Judit

²⁹ Bethlen Miklós Önéletírása, Bp. 1955, 33–34.

³⁰ Tótfalusi Kis Miklós Mentsége, in: Magyar emlékirók 16–18. század, Bp. 1982, 466

Bartha István:

Mitológiátlanítás - igen! De mit mitológizálunk?

(A Magyar Tudomány Napja alkalmából rendezett Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Konferencia hittudományi szekciójában Nyíregyházán, a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán 1990. november 6-án elhangzott előadás szerkesztett változata)

Máig napirenden lévő probléma, hogy a Biblia szövegei hogyan viszonyulnak a mítoszok világához. Három - a tárgy szempontjából - kiemelkedően érdekes területet vizsgálunk meg vázlatosan: 1. A teremtés 2. Egyéni és családi életsorsok a pátriárkák és Izráel hőseinek történeteiben 3. Jézus Krisztus személye, élete, cselekedetei.

1. A bibliai teremtéstörténet és a mítosz kapcsolata

A természettudományosan gondolkozó modern ember úgy láthatja, hogy a bibliai teremtés-leírás mese-szerű, és ellentétben áll a valóság tényeivel. Annál is inkább, mivel a bibliai szövegben tettenérhető az ókori keleti világképnek megfelelő mitologikus fogalmazás. Két dologról nem szabad azonban megfeledkezni. Az egyik, hogy a kezdetekkel kapcsolatban a természettudósoknak is elsősorban hipotéziseik vannak, a másik pedig, hogy „...az Ószövetség sokszor tudatosan alkalmazza a demitizálás eszközeit.”¹ Ennek egyik legjellemzőbb példája éppen a teremtéstörténet.

A Papi irat teremtéstörténete, melynek keletkezése a kutatók egybehangzó véleménye szerint a babiloni fogság idejéhez köthető, polemikus éllel átveszi a csaknem másfélezer évvel korábbi mezopotámiai mítoszok nyelvezetét. Ahelyett azonban, hogy újrafogalmazna valamiféle theogóniát, vagy kozmogóniát, az egyetlen Istent meghagyja a maga transzcendenciájában, integritásában, és az Ő létezésére nem tart szükségesnek magyarázatot keresni. A Biblia tehát - ellentétben a látszattal - éppenséggel profanizálja a világot.

Lamarck és Darwin evolúciós hipotézisének egyeduralkodó tudományos rangra emelkedése ugyancsak fölveti a bibliai őstörténet hitelességének kérdését. Látnunk kell azonban, hogy a bibliai szövegek szerkesztői tudatosan hagyományoztak két - egymásnak gyökeresen ellentmondó - leírást a Genézis 1. és 2. fejezetében. Ez nyilvánvalóvá teszi, hogy eleve nem léptek fel más igénnyel, mint hogy képszerűen, hitvallásosan mondják el a lényegét:

¹ Rózsa Huba - Az Ószövetség keletkezése (Szent István Társulat, Budapest I. kötet) 143. oldal

"Mindent Isten teremtett ... A hat nap keretében leírt teremtés nem más, mint a bevezető kijelentés részletezése, kibontása, ábrázolása..."² A bibliai teremtéstörténet csupán a zsidókeresztény tradíció fundamentalista torzításainak köszönhetően mitologizálódott - a feltételezhető szerzői és redaktori szándékal szöges ellenében. Valójában soha nem kívánt természettudományos jellegű feleletet adni a világ keletkezésére, ennél fogva ilyen érvelésre nem is használható. Helyesebbnek látszik metaforikus nyelvről³ beszélni, amely a fogalmilag leírhatatlan valóság megragadására alkalmas - koroktól, világnézetektől függetlenül.

2. A mítoszok és a bibliai történetírás

Feltűnő hasonlóságok mutatkoznak egyes bibliai hősök történetei és a - részint korabeli - mítoszok között. Jellemző példák: Lót és családja Sodomából történő menekülésekor feltétel volt, hogy nem tekinthetnek hátra. Felesége mégis visszanezett, mire sóbálvánnyá lett.⁴ Orpheus az alvilágból történt meneküléskor visszatekintett, és elveszítette Eurydikét.⁵ Jefte, az ammóniták elleni győztes csatából hazatérve - meggondolatlan fogadalmá miatt - kénytelen volt feláldozni leányát.⁶ Agamemnón, a Trója elleni harcba indulva fel kellett hogy áldozza Iphigeneiát.⁷ A példákat vég nélkül sorolhatnánk. Kézenfekvőnek tűnik a magyarázat: a bibliai hősök történetei a mítoszok világából merítették témájukat. Mi van akkor, ha megfordítjuk a képletet? Nem lehet, hogy a mítoszok is valóságos hús-vér emberek sorstragédiáit örökítették meg, s az eseményeket isteni történés szintjére emelték? Ilyen formán próbálták a mindennapos emberi tapasztalatot - a szétzilált, rendezetlen viszonyokat, az elidegenedettséget - eredetük részévé tenni. Az emberi felelősség így a sors - az istenek kifürkészhetetlen akarata - játékként értelmezhető. A megoldás pedig nem más, mint a kultuszban, a misztériumokba történt beavatás révén azonosulni, eggyé válni az emberekhez hasonlóan bűnös, tragikus sorsú istenségekkel, ráhangolódni a feltartóztathatatlan, örök körforgásra. Ha helyt adunk ennek a magyarázatnak, mindjárt érthetőbbé válnak a Biblia történetei is. Izrael, történetírásában, saját őseinek viselt dolgait a maguk naturális valóságában mutatja meg. Nem próbálja őket félistenekként, vagy kiemelkedő hősökként beállítani. Nem hallgat Noé részszegségéről, Ábrahámnak Egyiptomban tanúsított gyáva magatartásáról, Jákob csalásáról, Júda paráznaságáról, stb... Emberi történelmet ismerünk meg. Profán történelmet, valóságos, földi, hús-vér emberek történeteit. S amíg ez a földi történelem zajlik, a mindeneket teremtő, egyetlen Isten a maga fenségében trónol, integritása, erkölcsi szentsége teljes megtartásával. Az egész történetírás ezt a feszültséget teremti meg: valaminek történnie kell, Istennek be kell

² Rózsa Huba - i.m. 185. oldal

³ Részletesebben: Frye, Northrop - Az Ige hatalma (Európa Könyvkiadó Budapest 1997.) Igaz ugyan, hogy a szerző sem szakad el a Bibliával kapcsolatban a "mítosz" fogalmától, de hermeneutikai módszerét tekintve lényegesen árnyaltabb, ugyanakkor mélyrehatóbb megértést feltételez, mintha vulgárisan "világnézeti" kérdést csinálna a Szentírás nyelvi eszközhasználatából.

⁴ Gen 19, 26

⁵ Kovács (Karner) Károly - Hellenizmus, Róma, Zsidóság (Útitárs, Köln-Bécs 1969.) 150-152. oldal

⁶ Bír 11, 29 - 40

⁷ Homérosz - Iliász (Euripidész - Iphigeneia Auliszban) Ez a párhuzam olyannyira kézenfekvő, hogy Kierkegaard-t is megihlette. V.ö.: Félelem és reszketés (Európa Könyvkiadó Budapest, 1986.)

vége avatkoznia az események menetébe. Izrael történetírása két pont - a kezdet és a vég - közt feszül. Ezzel szemben "a teremtés bibliai fogalma ismeretlen a mítoszban, mert számára a kozmosz egyszerre isteni és emberi ... a mítosz másik jellegzetessége, hogy szemléletmódja ellentéte a történelminek ... a mítosz ciklikus ... a mítosz a kultusz világához tartozik ... a mítosz szállítja a szentély és a rítus számára a témát. Vitatott kérdés, hogy a mítosz teremt-e a kultuszt, vagy a kultusz a mítoszt ... Az Ószövetségben a fentebb bemutatott formában nem találunk mítoszt, minthogy Izrael monoteizmusa és történelemszemlélete a mitologikus világtérkép ellentéte"⁸

3. Jézus Krisztus és a mitológia⁹

Bultmann programjának lényege, hogy a modern, természettudományos világkép szerint gondolkodó ember számára elfogadhatóvá tegye az Újszövetség üzenetét. Ennek érdekében meg kívánja fosztani a bibliai szöveget a korabeli "mitologikus világkép" okozta műbotránytól, hogy a valódi, személyes üzenetet meg lehessen szólaltatni a huszadik században is. Munkájában jelentős eredménynek látom a következőket:

1. Az ember (emberiség) erkölcsi fejlődésébe vetett hittel szemben Jézus Krisztus eszkatológikus valóságának, s mint ilyennek, az Ő jelenlétének meghirdetése 2. A Szentírás üzenete világtépektől független érvényének hangsúlyozása 3. A keresztény hitnek, mint egzisztenciális meghatározottságnak az értelmezése. Újszövetség-interpretációjával kapcsolatban azonban komoly fenntartásaim vannak. Ezeket szeretném a következőkben ismertetni.

3.1. Valóban mitologikus-e az Újszövetség?

"A hétköznapi gondolkodás nem tesz különbséget a monda, a mítosz, a legenda vagy a mese között."¹⁰ Mitologikus világképnek egy mesés világképet nevezünk, amelyben az ember számára megmagyarázhatatlan jelenségeket a színes képzelet népesíti be démonokkal, angyalokkal, isteni erővel. Azt jelentené ez, hogy volt idő, amikor - a mai korral ellentétben - az embereknek egészen kezdetleges elképzeléseik voltak a valóság szerkezetéről, és az ismeret meglehetősen nagy hézagait fantasztikus elemekkel töltötték ki? Ha így nézzük, igaz lehet Bultmann kijelentése: "Mitologikus itt az egész világtérkép, amely Jézus igehirdetésében és általában az egész Újszövetségben kifejezésre jut."¹¹ Ebben az esetben viszont érdemes azt is tekintetbe venni, hogy a modern ember egyre bővülő ismereteinek körén az egyre bővülő hézagokat pillanatnyilag semmivel sem tudja kitölteni. A tudományos eredményekkel lépést tartani nem tudó átlagember éppen ezért egyre inkább mitologikus gondolkodásúvá válik, sőt, e mitologikus szemlélet egyre több oldalról nyer tudományosnak mondott alátámasztást. Ha azonban Bultmann azt érti az Újszövetség mitologikus szemléletén, amit az első két pontban vázoltunk, akkor egész egyszerűen nincs igaza.

⁸ Rózsa Huba - i.m. 142. oldal

⁹ Bultmann, Rudolf - Jézus Krisztus és a mitológia (Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest 1996.)

¹⁰ Rózsa Huba - i.m.160. oldal

¹¹ Bultmann - i.m. 14-15. oldal

Az a Názáreti Jézus, aki szinte az anyatejjel szívta magába azt a judaista teológiát, amely egy egész évezred során kibontakozott tudatos mitológiátlanítási program eredménye volt, most egyszerre mitologizálni kezdené igehirdetésében a világot, és saját személye értelmezése tekintetében is ködös eszmékbe burkolózna, hogy ezt a "műbotrányt" kétezer évvel később kelljen majd lehántania róla egy önmagát modernként aposztrofáló nemzedéknek? *Vajon mi a mitologikus Jézus történetében: az, hogy betegeket gyógyított, ördögöket űzött, feltámadt, vagy az, hogy ezt bátorokdta megírni róla?* A mítosztalanításra, illetve a mítosz mögötti egyetemes tartalom megmentésére tett kísérletekkel a nem keresztyén világban is találkozunk.¹² Tévedés azt hinni, hogy a mitologikusnak mondott szemlélet és a modernnek nevezett világkép feszültsége korunk problémája volna. Jézus is és Pál apostol is megütközést keltettek a saját korukban a szaduceusok illetve az areopagiták előtt, amikor a halottak feltámadásáról beszéltek.¹³ Amit ma mitologikusnak tartanak a Bibliában, az a maga korában is sokak számára elfogadhatatlan volt.

3.2. Valóban a Biblia szemlélete mitologikus?

"A modern tudomány semmi esetre sem tételezi fel, hogy a természet folyását természetfeletti erők áttörhetik, vagy akár csak átluggathatják."¹⁴ Bultmann nagyon jószándékúan igyekszik megadni annak a lehetőségét, hogy a világ természetes rendjébe illeszthető, tárgyyszerűen leírható eseményeket az egyes ember egzisztenciális érintettségének megfelelően Isten cselekvéseként - csodaként - éljen meg.¹⁵ Bultmann kritikája teljesen jogos azzal a szemlélettel szemben, amely Istent a természettudományos ismeretek hézagaiba próbálja begyömöszölni. Isten "rejtett módon" való cselekvésével kapcsolatosan is jócskán vannak azonban problémák. Az epifánia - ahogyan azzal az exodus leírásában is találkozunk - éppen a kiszámítható, természettudományosan is leírható események természetfeletti áttörésére példa. "...A csoda megtapasztalásának lényegbeli jele a csodálkozás. A csodálkozásba szükségszerűen némi értetlenség is vegyül. A megmagyarázott csoda nem csoda többé."¹⁶ Igaz, Westermann is hangsúlyozza, hogy "csodán az Ószövetség nem a természeti törvények áttörését érti, hanem egyes-egyedül a cselekvő Isten és a cselekvéstől lenyűgözött ember találkozását, szemtől-szemben állását."¹⁷ Az ilyen típusú kijelentések mögött azonban - fenntartva igazságtartalmukat - mégis azt a defenzív stratégiát érzem, amelyet kényszerűen vállal fel a modern kor emberéhez szólni kívánó teológus. Éppen ezért nem árt számításba venni - mielőtt a sarokba szorítotttság pozíciójából végzett apologetizálása miatt válna neveltségessé a keresztyénség, hogy minden jó szándékú "botránytalanító" fáradozása ellenére sem szabadulhat meg attól a tehertételtől, hogy *Istenről* beszéljen. A konzekvensen természettudományos alapokon gondolkodó modern ember számára pedig ez sohasem szűnik meg már önmagában is a "mítosz" kategóriájába tartozni. Amikor tehát azt mondjuk, hogy a modern

világnézet nem tételezi fel az események láncolatában az olyan elemet, amely az emberi megismerés kategóriáin belül - a hit és az intuíció kihagyásával - előbb vagy utóbb ne válna objektíven leírhatóvá, akkor miért ne volna jogunk föltételezni, hogy esetleg ez a szemlélet téves? Vajon nem tévedett-e Aház, Júdea királya, amikor Ézsaiás próféta "mitologikus csomagolású" üzenete helyett a kiszámítható, természettudományos világkép szerinti értelmezésben ésszerűbb megoldást választotta: az arám-izráeli véd- és dacsövetségtől való félelmében Tiglat-Piléserhez fordult segítségért? Ködös isteni ígéretek, jel-kérés, csodavárás helyett egy politikai nagyhatalom támaszát kérte. Nem történt csoda. Rá is ment az ország.¹⁸ Ézsaiás üzenete azonban messiási próféciaként élt tovább, hogy Jézus történetében új tartalmat nyerjen. Ismét hangsúlyozzuk: az a gondolkodásmód, amely a világ eseményeiben mindig kiszámítható, igazolható, magyarázható kauzalitást lát, nem írható a modern világkép számlájára.

Ha a Biblia mitológiátlanításán fáradozik a teológus, akkor saját mitologikus gondolkodásától kell szabaddá tennie a szöveget, de nem a szöveg eredeti szándékától, mint ezt a teremtéstörténet "mitologizálásánál" is láttuk. Amikor sokan reszketeg örömmel üdvözölték Bultmann programját, valójában nem saját mitologikus világnézetükkel szemben találták fel a spanyol viasz? Eközben megfélemedtek arról, hogy míg a modern világkép mítoszának zászlaja alatt, diadalittasan mindent az elavultnak mondott mitologikus szemlélet számlájára írtak a Biblia szövegeiben, ami nem magyarázható meg mai - meglehetősen átalakulóban levő - világképünk szerint, oda jutottak, hogy magát a kérygmát hordozó eseményt is - szükségszerűen - a mítosz kategóriájába kénytelenek sorolni: Jézus Krisztus feltámadásáról van szó. Ha elfogadjuk, hogy Jézus csupán az apostoli kérygmában támadt fel, akkor ezen az úton a legveszedelmesebb és legistentelenebb mítoszhoz jutunk: önmagunk

¹² Szalma Natália, a JATE szlavisztika tanszékének munkatársa, Alexandriai Philón: "Mózes élete" című munkájáról írott esszéjében említi a sztoikusok fáradozását, akik Philónhoz hasonlóan, őt megelőzve alkalmazták az allegorikus magyarázatot Homérosz műveivel kapcsolatban. "Így kívánták megvédeni Homérosz úgynevezett mitológiai naivitását Platón és mások támadásai ellen. Azt mondták, hogy a mítosz képletes magyarázata ellenszere az istentelenségnek, a vallástalanságnak, megmenti a mítoszt a neveltségessé válástól." Szalma Natália - Biblia és filozófia (Szeged, 1996) 13. oldal

¹³ Lk 20, 27 - 40 / Apcs 17, 22 - 34

¹⁴ Bultmann - i.m. 15. oldal

¹⁵ Bultmann - i.m. 61. oldal

¹⁶ Westermann, Claus - Az Ószövetség teológiájának vázlata (Budapest, 1993.) 52. oldal

¹⁷ Westermann - i.m. 54. oldal

¹⁸ 2Kír 16/Ézs 7

mítoszához. Ennek retorikája egyszerű: A Biblia, ez az elavult nyelvezetű, primitív világnézetet tükröző, trehány módon összegyűjtött könyv, számomra mégis Isten Igéje. A világ eseményeinek hézagmentes kauzalitásában én mégis meglátom az előlem elrejtőzködő, logikátlanul, ellentmondásosan cselekvő önkényurat, az Istent, aki, az én hitemben mégis szerető mennyei Atyává szelidül. E szélsőségesen értelmezett kérügmaticus krisztológia zseniális paródiájaként is felfogható Martin Scorsese *Krisztus utolsó megkísértése* című filmjének az a rövid párbeszéde, amelyet a keresztről leszállt és megöregedett Jézussal folytatva, az álombéli Pál apostol így fejez be: "Örülök, hogy megismertelek. Most már legalább nem kell törődnöm veled. Az én Jézusom sokkal hatalmasabb és fontosabb, mint te vagy!" Pedig a viszony éppen fordított: Minden menekülési kísérletem ellenére az Isten csodálatos módon keres engem, minden hitelenségem ellenére mégis szeret, Krisztus valóban (test szerint) meghalt és feltámadt a halálból, ezért van örök életünk.

3.3. Volt-e valaha is más lehetséges hermeneutikai módszer, mint az egzisztencialista megközelítés?

Bultmann majdnem bocsánatkérően, a felfedező kötelező visszafogottságával ajánlja a mai ember számára az egzisztenciális módszert. Pedig - mint Áház király példáján láttuk, - a Kr. e. 8. században is lehetett nagyon "modernül" viszonyulni Isten igéjéhez. Ugyanez a helyzet

Krisztus evangéliumával is: "Az akkori embereknek pontosan olyan nehéz volt hinni a zsidók e "skandalon"-jában, a művelt görögök e "bolondságában", mint nekünk, maiaknak. Folyton hangsúlyozandó, hogy az ebben való hit nehézsége nem a Biblia túlhaladott "mitológiai világképében" van, és korunk. technikai haladása - elektromossággal, rádióval, atombombával - semmivel sem tette nehezebbé a Jézusba, mint az isteni üdvtörténet centrumába vetett hitet, mint amilyen nehéz már az antik ember számára volt."¹⁹ Akik tehát valaha is elfogadták az evangéliumot, sohasem elsősorban intellektuális meggyőztetésük okán. tették, hanem egzisztenciális érintettségük révén. Ugyanez igaz a fordítottjára is: akik elutasították, sohasem világnézeti okokból tették ezt, hanem egzisztenciális érintettség hiányában.

Kérdés viszont: a mai keresztyén igehirdetésnek nincs-e sokkal több problémája az emberek mitológikus gondolkodásával, mint a materializmusukkal? Vajon akik süketté váltak az isteni szóra, nem éppen vulgárreligionizmusuk rabjai-e? Vajon a keresztyén "igehirdetés" maga is nem vált-e vulgárreligionista program-szónoklattá a "rejtetten munkálkodó" Jóistenkérő, a "csakazértis" hitről, az ember hallatlan öndicsőítéséről? Vajon nem túl demitologizáló-e, nem túl profán-e a mai ember számára a Biblia üzenete? Vajon, ha engedné, hogy ott szólítsa meg, ahol van, és úgy, ahogy Ő akarja, nem érintené-e túlságosan érzékeny pontjain a modern embert, s nem éppen ezért száműzi-e azt a vallás szférájába, hogy ott szabadon vélekedhessen róla, de ne kelljen szembesülnie vele? Vajon nem a Biblia túl modern-e ahhoz, hogy ne az embernek kelljen leporolnia őt, hanem Ő porolná le az embert: az avított pókhálós vallásosságot, az intellektuális sznobizmust, a kegyeskedésbe menekülő gyakorlati ateizmust...?

Bultmann - 1 Kor 7,29-31 parafrázisaként - ezzel a mondattal fejezi be könyvét: "akiknek modern világnézetük van, éljenek úgy, mintha nem lenne."²⁰ Én megfordítanám: Akiknek vallásos világnézetük van, éljenek úgy, mintha nem lenne...

¹⁹ Cullmann, Oscar - Az Újszövetség krisztológiája (Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya Budapest, 1990.) 306. oldal

²⁰ Bultmann - i.m. 85. oldal

K I T E K I N T É S

NAGY GYULA:

EGYHÁZI VILÁGHÍRADÓ

IX. ÉVFOLYAM 3. szám

— 1998. január 1. – február 15. —

Az új esztendő első másfél hónapjának jelentős egyházi híreiből közlünk a következőkben egy sokszínű válogatást.

Kiemeljük közülük a Lutheránus Világszövetségnek minden év elején közzétett statisztikai adatait az öt világrész evangélikus egyházairól. Így például az afrikai „fiatal” tagegyházak lélekszámának dinamikus növekedéséről, vagy az északi féltekén élő egyházak lélekszámának sajnálatos stagnálásáról. Egy ugyancsak ismétlődő, évenkénti hír mindenestre reményt ad. A Taizé Közösség európai ifjúsági konferenciáján az évfordulón, Bécsben 80 ezer fiatal vett részt Európa minden részéből, imádságban, spirituális közösségben és a segítő szeretet felelősségével készülve az új év földadataira.

Egy másik figyelemre érdemes híryanag a világ számos egyházának legújabb állásfoglalásairól számol be a tudomány és a technika erkölcsi felelőssége vonatkozásában a ma egyik legtöbbet vitatott etikai kérdésben: az ember „klónozása”, a génekre nézve azonos „ember-másolatok” előállítására, lehetősége előtt. Kétségtelen, hogy a világ egyházainak határozott etikai állásfoglalása fontos szerepet játszik majd a társadalom és az államok végső döntéseiben itt is, más lelki-erkölcsi gyökerű gazdasági és társadalmi kérdésekben is az új évezred kapujában!

A világ egyházaiból érkezett, rendkívül gazdag és sokszínű híryanagból csak keveset tudunk itt közölni. Mégis kiemeljük a legújabb híreket a protestáns–római katolikus közeledésről Németországban, a reformáció hazájában, valamint a Szentföldről érkezett híreket egy új evangélikus püspök beiktatásáról Jeruzsálemben, Christian Krause püspök, a Lutheránus Világszövetség elnöke tárgyalásairól három közel–keleti állam legfőbb vezetőivel, a betlehemi „Ige Háza” egyházi interkulturális és vallási dialógus-intézmény alapköveteléről és számos más, fontos eseményről a világ távoli részeiben.

(A híryanag lezárása: 1998. február 15.)

I. Egyházi Világszervezetek

EGYHÁZAK VILÁGTANÁCSA

Az *Ecumenical News Service*, a genfi Nemzetközi Ökumenikus Sajtószolgálat idei első számának legelső híreként, részletesen ismerteti a keresztyén egyházak világméretű, kritikus állásfoglalásait az ember „klónozása”, új biotechnikai módszerekkel, a gének manipulálásával történő mesterséges „másolása” — ma világszerte talán a legtöbbet vitatott etikai téma — kérdésében.

Január elején Richard Seed chicagói orvos megdöbbenést és he-

ves vitát keltett azzal a bejelentésével, hogy három hónapon belül megkezdí kísérleteit azonos génállományú, biotechnikai úton „másolt emberi lények” előállítására. Az USA egyházaiban külön is indulatos reakciókat váltott ki az a nyilatkozata, hogy ő maga keresztyén, közelebbről „komoly metodista”. Közölte, hogy ugyanazt a biotechnikai eljárást kívánja alkalmazni az emberre is, amelynek segítségével a múlt évben Skóciában tudósok előállították Dolly juhot, az első klónozott, fejlett állati egyed. Az eljárás lényege az, hogy egy állat egyik sejtjének génjeit beoltották egy különlegesen kezelt petesejtbe, hogy abból

kifejlödjön a géneket adó állattal azonos gén-állományú, fizikailag-biológiailag teljesen azonos állati lény. Seed doktor ezt az eljárást most az emberre is alkalmazni és később saját maga és felesége klónozott „másolatait” is létrehozni kívánja ezen az úton.

Az *Amerikai Egyesült Államok egyházaiban* egyöntetű és igen éles volt Robert Seed nyilatkozatának és terveinek az elutasítása.

Seed saját egyháza, a 8 milliós *Egyesült Metodista Egyház* főtitkára egy teológusokból, biológusokból és más szaktudósokból álló bizottságuk nevében azzal a főlhívással fordult az USA kormányzatához, tiltsák meg emberi személyek

„klónozását” akár állami, akár privát anyagi források segítségével. *R. Cole-Turner, Krisztus Egyesült Egyházának* etika-professzora (Pittsburgh) nyilatkozatában megállapítja: „Az ember klónozása bizonytalan és felelőtlen vállalkozás... Sok komoly okunk van arra, hogy azt gondoljuk, az emberi lény klónozása mindvégig erkölcstelen és értelmetlen marad”.

Nagy-Britanniában még erőteljesebb és szélesebb körű volt az egyházak állásfoglalása. Az *Anglikán Egyház* szóvivője, Steve Jenkins kijelentette: „Aggodalmaink teológiai és tudományos jellegűek. Az egyház úgy érzi, hogy a gyógyításra irányuló tudományos beavatkozások — beleértve a fogamzás elősegítését is — elfogadhatóak. Egy gyermeknek klónozás útján való „létrehozása” azonban már egészen más dolog: megszünteti az egyének kombinációját az emberi szaporodás folyamatában. S ezzel „Istent akar játszani!” *A londoni Katolikus Média Hivatal* idéz egy vatikáni teológiai dokumentumot (Reflexiók a klónozásról, 1997) és ezt mondja: „Két alapvető erkölcsi ellenvetésünk van a klónozással szemben. Az első ok az emberi szaporodás méltóságának tiszteletben tartása. Minden emberi személynek joga kell legyen arra, hogy egy férfi és egy nő a természet rendje szerinti szexuális egyesüléséből szülessék meg. A klónozás ennek a rendnek, ennek a folyamatnak a megtagadása lenne. A másik ok az emberi személy méltósága, amely megkülönböztetés nélkül mindenkit megillet. Ha a klónozási „program” arra irányul, hogy genetikai-biotechnikai úton állítson elő emberi lényeket és ezeket a lényeket mások szándékainak kielégítésére és hasznára irányulóan produkálja, akkor ez teljes mértékben rossz dolog.”

Az Egyesült Királyság *Metodista Egyháza* állásfoglalása: „A Metodista Egyház azt vallja, hogy az emberi lények klónozását törvényben kell megtiltani. Nem elég itt a jószándék és jóakarát jelszavait hangoztatni! A törvénynek szigorúan meg kell tiltania és erővel meg kell akadályoznia emberi lények klónozását minden nemzetben és országban.”

A *Skót Presbiteriánus Egyház* neves bioetikai tudósa, dr. Donald Bruce, ennek a szakterületnek az

egyik legelismertebb vezető egyénisége, addig elmegy ugyan, hogy idővel lehetségesnek tartja egyes emberi szerveknek a klónozását a gyógyítás területén. De még ennek az eljárásnak az eredményeit is nagyon kétségesnek és veszélyesnek látja a jövőben. Viszont kifejezetten állást foglal egy általános nemzetközi tilalom mellett emberi lények klónozásának megakadályozása érdekében.

Ausztráliában még ennél is erőteljesebb volt az egyházak tiltakozó mozgalma. Új Dél-Wales tartomány *Protestáns Egyháztanácsának elnöke, John Edmonton*, például így nyilatkozott: „Hitler tudósai a múltban végleteiben mutatták meg, milyen messzire mehetnek el egyesek az emberi lényeken való kísérletezésben; mindezt egy 'felsőbbrendű emberi faj' létrehozása érdekében! Elképzelni sem tudjuk, hogy ez a fajta kísérletezés milyen messzire tudna elmenni a 'legjobb szándékkal' ... vagy egy 'rejtett agenda' érdekében.”

Az *ortodox egyházak* vezető testületei hivatalosan még nem nyilatkoztak ebben a sokat vitatott kérdésben. De *Spyridon* érsek (USA) már a „Dolly-est” után kijelentette: „Félünk, hogy az emberi lények klónozása lenne az első lépés a személyiségüktől való megfosztásuk (depersonalising) felé. Az emberi lények 'mesterséges előállítása' lehetővé tenné, hogy az emberi nem továbbélése ne csak a szerelem és a család gyümölcse, hanem laboratóriumok 'terméke' is legyen. Ez pedig emlékeztet az emberi lények gyári úton történő, tömeges előállításának félelmetes képeire Aldous Huxley Szép Új Világ című könyvében, vagy 'A brazil fiúk' című legutóbbi filmben, amely Hitler klónozott utódainak létrehozásáról szól.”

Az *Egyházak Világtanácsa* egyik genfi munkatársa etikai kérdésekben, *Martin Rebra*, így kommentálta ezt a mai nagy vitát: „Az emberi lények klónozásának terve a legújabb, kockázatos halálugrása a kulturális és gazdasági szintéren jelenleg uralkodó radikális individualizmusnak. Azért, hogy génjeink tovább éljenek, meg akarjuk alkotni saját magunk képmását!”

Ez a globális ökumenikus áttekintés indítson hazai egyházainkban is arra, hogy végiggondoljuk

ennek a „legújabb tudományos fölfedezésnek és fejlődésnek” az összes lehetséges következményeit! És próbáljuk kialakítani teológiai, etikai állásfoglalásunkat híveink és társadalmunk érdekében is ebben az egyre szélesebb körű, valamennyiünket, de főleg a jövő nemzedékeket olyan mélyen érintő, mai vitakérdésben.

ENI

LUTHERÁNUS VILÁGSZÖVETSÉG

A világ evangélikus egyházaiban minden év elején nagy érdeklődés kíséri a Világszövetség statisztikai adatait az előző esztendőről. Így volt ez januárban is, amikor közzétették az 1997. évben világszerte összegyűjtött *statisztikai adatokat a reformáció evangélikus ágának egyházairól*.

Ezek szerint 1997 végén a világ evangélikus egyházainak lélekszáma 61 millió 239 ezer 424 volt. Egy évvel előbb a világ-statisztika 60,9 millió lélekkel számolt. Az egyéves lélekszám-növekedés tehát jóval meghaladta a 300 ezret. A világ evangélikusai közül 57,6 millió élt a *Lutheránus Világszövetség 124 tagegyházában*. A növekedés itt is kb. 300 ezer egyháztag volt. Ez azt is jelenti, hogy még mindig 3,6 millió evangélikus él a Világszövetséghez nem csatlakozott, konzervatív-konfessionális evangélikus egyházakban. Ezek közül a legnagyobb az észak-amerikai Missouri Synod egyháza, 2,6 millió egyháztaggal.

Soravéve az öt világrést, az evangélikusok túlnyomó többsége *Európában*, közelebről Németországban és a csaknem szín-evangélikus skandináv államokban él: 37,3 millió hívő. A többi kontinensen élő evangélikusok lélekszáma nagysági sorrendben: *Afrika* 9,1 millió, *Észak-Amerika* 8,6 millió, *Ázsia és Ausztrália együtt kerekén 5 millió, végül Latin-Amerika* 1,4 millió. Igen érdekes és figyelemreméltó a legújabb világ-statisztikának az az adata, hogy az Afrikában élő és a leggyorsabban növekvő evangélikus „ifjú egyházak” lélekszáma már meghaladta Észak-Amerika (az USA és Kanada) evangélikusainak lélekszámát!

Melyek a világon a legnagyobb

lélekszámú egyházaink? Természetesen a legtöbb evangélikus — még az uniált, vegyesen evangélikus és református, sokmillió tartományi egyházakat is leszámítva — *Németországban*, a lutheri reformáció hazájában él. Itt a 14 tisztán evangélikus tartományi egyházban összesen 14 millió az evangélikus hívők lélekszáma (az uniált és református tartományi egyházakkal együtt az Evangelische Kirche in Deutschland összlélekszáma több mint 28 millió: nagyobb, mint a római katolikus hívők száma). A következő két legnagyobb evangélikus egyház az *Amerikai Egyesült Államokban* és Svédországban található. Az előbbi (Amerikai Evangélikus-Lutheránus Egyház, ELCA) 5,2 hívőt számlál. Az utóbbi, a második legnagyobb lélekszámú egyházunk *Svédországban* (7,6 millió) él. *Majd Skandinávia többi nagy evangélikus egyháza* (Finnország 4,58 millió, Dánia 4,54 millió, Norvégia 3,82 millió és Izland 244 ezer) következik. Skandinávia ezért a világ „legevangélikusabb területe”.

Európa többi részében így oszlanak meg az evangélikusok: *Nyugat-, Dél- és Közép-Európában*: Ausztriában 337 ezer, Franciaországban (főleg Elzászban) 250 ezer, Nagy-Britanniában 41,7 ezer, Hollandiában 17 ezer, Olaszországban 7 ezer, Svájcban 4300. *Kelet-Közép-Európában*, általában Közép-Európában a legnagyobb lélekszámú evangélikus egyház Magyarországon él: a világ-statisztikában szereplő adatok szerint mintegy 430 ezer; követi Szlovákia, a megadott lélekszám 329 ezer; Lengyelország: kb. 80 ezer; Románia (főleg Erdély): 49,5 ezer, kis-Jugoszlávia (Vajdaság): 48,5 ezer, Csehország (Szilézia): 48,1 ezer, Szlovénia 19 ezer és Horvátország 17 ezer. Jelentős lélekszámú kisebbségi evangélikus egyházak élnek *Kelet-Európában* is: Oroszországban és a Független Államok Szövetségében szétszórta a német eredetű evangélikusok: 265 ezer; a Baltikumban pedig Lettországon 250 ezer, Észtországban 200 ezer és Litvániában 29 ezer evangélikus él.

Afrikában erőteljesen növekszik a missziói eredetű, ma már önálló és dinamikus evangélikus egyházak lélekszáma. Itt három, milliós lélekszámú egyházunk él; Tanzá-

niában 2,5 millió, Etiópiában 2,27 millió és Madagaszkár szigetén 1,5 millió. Jelentős egyházaink élnek még a Dél-Afrikai Köztársaságban (886 ezer), Namíbiában (729 ezer) és Nigériában (655 ezer). Közülük Nigéria evangélikus egyháza egyedül a múlt évben csaknem 200 ezerrel nőtt!

Ázsiában is vannak jelentős, nagy lélekszámú egyházaink. Így Indonéziában, főleg Szumátra szigetén 2,43 millió az evangélikusok száma és Indiában is 1,3 millió. Nincsenek adataink a Kínában élő evangélikusokról, bár az egyesült protestáns egyháznak sokezer, élő hitű kis gyülekezete és többszáz lelkes, fiatal teológusa és lelkésze él a világrésznyi országban. Hongkongban 42 ezer, Malaysiában 85 ezer, Japánban 32,5 ezer, Taiwan szigetén 13,3 ezer és a Fülöp-szigeteken 25 ezer evangélikus él a sokmillió, más vallást követő között.

Ausztráliában 98 ezer evangélikus él, főleg Adelaide környékén. Viszont a déli féltéke egyik legdinamikusabban fejlődő evangélikus „ifjú egyháza” Pápua Új-Guinea szigetén található. Lélekszáma megközelíti az egymilliót.

Latin-Amerikában a „legkatolikusabb kontinensen” is jelentősen növekszik a kisebbségi evangélikus egyházak lélekszáma. Kiemelkedik közülük Brazília, több mint 1,2 millió evangélikussal. Argentínában 95,4 ezer, Bolíviában 18,7 ezer, Chilében 16,8 ezer, Venezuelában 5,1 ezer a lélekszámuk. Viszonylag gyorsan nőtt a Közép-Amerika kis országaiban élő evangélikus gyülekezetek lélekszáma (pl. El Salvadorban 12 ezer, Guyanában 11 ezer, Nicaraguában 4 ezer).

A Lutheránus Világszövetség legújabb világ-statisztikai jelentése összefoglalóan *kiemeli Afrika evangélikus egyházainak dinamikus növekedését*: számuk ma már jelentősen meghaladja Észak-Amerika evangélikusainak lélekszámát. Külön is kiemel három egyházat közülük: Tanzániában csak az elmúlt évben 200 ezerrel, Etiópiában 1997-ben a legújabb jelentés szerint 182,4 ezerrel és — mint említettük — Nigériában is 175 ezerrel nőtt az evangélikus gyülekezetek lélekszáma! Valóban örvendetes növekedés a legszegényebb kontinensen! Ezzel szemben Európában valamelyest csökkent,

Észak-Amerikában és Ázsiában lényegesen nem változott az evangélikusok lélekszáma.

Iwi de

VATIKÁN

Kubai utazása előtt *II. János Pál pápa 22 új bíboros kinevezését jelentette be* a Vatikánban és iktatta be őket később a Szent Péter-bazilika előtt. Ezzel a pápa-választó bíborosi kollégium tagjainak a száma 123-ra emelkedett. Az új bíborosok közül kettőnek a nevét „szívébe zárta” („in pectore”). Médiá-hírek szerint a két „titkos bíboros” Kína római katolikus egyházában szolgál. Két most kinevezett bíborost a föltételezett „pápa-jelöltek” közt emlegetnek (*Ch. Schönborn* bécsi érsek és *D. Tettamanzi*, Génua érseke). Mivel a föltételezett „pápa-jelöltek” között a nem-itáliaiak vannak többségben, a londoni *Times* szerint nagyon valószínű, hogy *II. János Pál* pápa utódja is „külföldi” lesz majd a Vatikánban.

ENI

Az egyházi és világi sajtó történelmi jelentőségű útnak nevezi *II. János Pál pápa lelkipásztori látogatását január 21–25. között Kuba szigetén*, valamint személyes találkozásait *Fidel Castro* államelnökkel, a szigetország marxista diktátorával.

A pápa első alkalommal tett látogatást a még kommunista uralom alatt álló országban. Százerek lelkes tömege előtt hirdette Isten igéjét Havanna főterén és más nagyvárosokban. Ezekben az egyházi alkalmakon *Fidel Castro* is jelen volt. A sajtó előtt méltatta a pápa nemzetközi jelentőségű föllépését a világ szegény országaiért, a szenvedőkért és a népek közötti békéért, sőt a pápa kérésére nagyszámú politikai foglyot is szabadon bocsátott a diktatúra börtöneiből.

Külföldön megoszlanak a vélemények arról, milyen hatással lehet a szigetország és egyházai jövőjére a nagy nyilvánosságot kapott és világszerte nagy figyelemmel kísért pápai látogatás. Különösen az USA Florida államában élő nagyszámú kubai emigráns véleménye volt megosztott ebben a kérdésben. Egy részük bojkottálta a pápai látog-

gatást. Mások, észak-amerikai zarándokcsoportokkal együtt, többszáz maguk is részt vettek a sziget jövője szempontjából történelmi fordulatként értékelt nagy eseményen.

Az USA Nemzeti Egyháztanácsa, melynek protestáns és ortodox egyházak a tagjai, a látogatást megelőzően maga is tíztagú delegációt küldött Kubába, az ott élő nem-katolikus egyházak és a Kubai Egyházak Tanácsa meglátogatására.

ENI

Európai Egyházak konferenciája

Az európai ökumenikus egyházszervezet két új vezetőjének, majd ezt követően Konrad Raiser EVT-főtitkárnak látogatása után II. Alekszij moszkvai pátriárka, a legnagyobb ortodox tágelyház nevében kijelentette: az Orosz Ortodox Egyház a jövőben is aktívan részt kíván venni az ökumenikus mozgalomban és együtt kíván működni annak szervezeteivel.

Január 25-ét követően Jeremias Calirgos franciaországi ortodox metropolita, az Európai Egyházak Konferenciája új elnöke, és dr. Keith Clements, az új főtitkár, együtt tettek látogatást a pátriárkánál. II. Alekszij az Európai Egyházak egyik régi vezetője és 1987–1992 között annak elnöke volt. Melegszívű, elkötelezett híve az európai és a világméretű ökumenikus mozgalomnak, annak kelet-európai ellenfeleivel szemben is. A kommunizmus összeomlása után az ortodox egyház szerepe és aktivitása is rendkívüli módon megnőtt Oroszországban. Ugyanakkor a hivatalos egyháznak erőteljes anti-ökumenikus törekvésekkel is szembe kell néznie a régióban (Grúz Ortodox Egyház kilépése az EVT-ből és az ökumenikus kapcsolatok erős kritikusa a Szent Szinódus tagjai között).

A látogatást követő nemzetközi sajtókonferencián az új elnök, Jeremias metropolita kiemelte, hogy az orosz ortodox egyház, az EEK 123 tágelyháza közül lélekszámra a legnagyobb tágelyház, már kezdettől, 1959 óta tagja az európai ökumenikus egyházszervezetnek. Dr. Clements, az új EEK-főtitkár pedig hangsúlyozta: „nem könnyű ma Európában a keresztyén egységről beszélni”. Igen

fontosnak nevezte mind teológiai vonatkozásban, mind a spiritualitás területén a nagy ortodox tágelyház jelenlétét és aktivitását, mert „az ortodox egyházakat alig ismerik Európa számos részében”.

Az Egyházak Világtanácsa főtitkárnak ezt követő látogatásáról később számolunk be Egyházi Világhíradónkban.

ENI — epd-w

II. A világ egyházai

NÉMETORSZÁG

Az elmúlt év egyházi „mérlegét” megvonva, a Németországi Protestáns Sajtószolgálat (epd) megállapítja: „Kevés esztendőben vált olyan nyilvánvalóvá Németország egyházainak közeledése, de válsztóvonalai is, mint az 1997. évben”.

Egyfelől idézi Horst Hirschler hannoveri evangélikus püspököt, a VELKD elnökét, aki szerint az év történelmi távlatú eseménye volt az evangélikus és a római katolikus egyház közötti konszenzus a megigazulás centrális bibliai-reformatori tanítása kérdésében és az idei nyáron várható Közös Nyilatkozat a két egyház között ebben a kérdésben, valamint a régi, kölcsönös „kiátkozások” (exkommunikációk) visszavonása. Mindez fordulópontot jelenthet a reformáció hazájában, a katolikus-evangélikus viszonyban.

Másfelől azonban számos lényeges teológiai kérdésben a különbségek továbbra is nyilvánvalóak, és fájdalmas sebeket jelent a két egyház viszonyában a hiányzó úrvacsorai közösség és a közös ökumenikus gyülekezeti istentiszteletek hiánya ezután is. Az ökumenikus közeledés jelei azonban szembetűnőek — írja az egyházi sajtószolgálat. Ilyenek: a „gyülekezeti bázis” sürgető magartatása mindkét egyházban a Krisztusban való közösségünk sokkal erőteljesebb kifejezésére, a jövő évszázadban már közös Egyházi Napok rendezése Németországban és — ami ugyancsak rendkívül jelentős — a két nagy egyház szoros együttműködése teológiai és gyakorlati téren a társadalmi foglalkoztató szociális és gazdasági kérdésekben. Ez utóbbinak tanúja a nagy föltűnést keltett, három Közös Nyilatkozat

(Gemeinsames Wort) a múlt évben, a legsürgetőbb szociáletikai kérdésekben.

epd-w

Az említett ökumenikus közeledés egyik jeleként Karl Lehmann püspök, a Német Katolikus Püspöki Konferencia elnöke, II. János Pál pápa múlt évi nyilatkozatai szellemében új módon értékelte Luther reformatori munkásságát. A német katolikusok feje a régi sablonok, az „eretnek” és „szakadár” megjelölések helyett arról beszélt, hogy Luther Márton az egyházat nem megosztani, nem kettészakítani, hanem megújítani akarta. (Ezt egyébként az Ágostai Hitvallás /1530/ már több mint 450 esztendeje világosan tanúsította.) „Nem a reformáció, hanem a reform volt először a célja” jelentette ki. És mint Luther idejében, az egyházak ma is azt élik át, „hogy a hagyományos hit továbbadása akadályokba ütközik”. Ezért az egyházaknak ma is „a hitet a mai idők nyelvén kifejező könyvekre van szükségük”. Luther Kis és Nagy Kátéja ennek mesteri megvalósulása volt az újkor kezdetén. Kis Kátéjával Luther különösen is a mi közös tanítómesterünk”. Ennek és Nagy Kátéjának, amelyeket eddig alig értékelték az ökumenikus párbeszédben, a keresztyén hit közös örökségének a megbecsülésére kell figyelmeztetnie” — hangoztatta a német katolikus egyház lelki vezetője.

LM — epd-w

Ebben az évben ünneplik a német reformációi egyházak a Francke-féle intézmények 300 éves jubileumát Halle/Saale városában.

August Hermann Francke 1698-ban alapította meg a később világhírűvé lett keresztyén nevelési és missziói központot a Saale folyó partján, amely századokon keresztül a pietizmus és a keresztyén misszió és nevelés egyik legjelentősebb intézményévé lett. A szovjet megszállás alatt 1946-ban bezárták, és csak 1991-ben kezdhetette meg újra működését. Azóta folyik a műemlék-épületek helyreállítása. Júniusban ünnepi hét keretében emlékezik meg a német protestantizmus a híres egyházi intézmények három évszázados szolgálatáról.

LM — epd-w

A múlt év vége felé, 96 éves pátriárkai életkorban halt meg *Walter Künneth*, aki 1953–1969 között a rendszeresteológia és a keresztyén szociáletika tanszékének a professzora volt Erlangenben. Először 1935-ben vált ismertté, amikor megírta *teológiai választát Alfred Rosenberg hitlerista ideológiájára* („Mythos des 20. Jahrhunderts”). A berlini evangélikus teológiai fakultás fiatal docensét a hitleri hatóságok ettől kezdve beszéd- és írás-tilalommal sújtották. De ezután is folytatta teológiai munkásságát és a hitleri diktatúra bukása után *tovább küzdött a keresztyén hit „modernizálására”, elsősorban a teológia egzisztenciálfilozófiai eltorzítása ellen.* Rudolf Bultmann teológiáját a „Biblia mitológizálására” a legélesebb kritika alá vette. A „Kein anderes Evangelium” („Nem más evangéliumot!”) hitvalló mozgalmának egyik vezetője volt. A legismertebb számos könyve közül, élete fő műve: „Die Theologie der Auferstehung” (A feltámadás teológiája), amely 1933-ban jelent meg először Németországban.

LM — epd-w

SVÉDORSZÁG

A LVSZ múlt nyári, IX. Világgyűlése egyik, nagy többséggel elfogadott határozatában arra hívta föl a világ evangélikus egyházait: járjanak közben kormányaiknál és a nemzetközi szervezeteknél, hogy a *legszegényebb országok főlhalmozódott adósság-hegyeinek elengedése, illetve leépítése a 2000-ik esztendőben megtörténhessen.*

A Svéd Egyház az év elején azzal kezdte meg előkészületeit a keresztyénség 2 ezer éves évfordulójára, hogy csatlakozott ehhez a főlhíváshoz. Svédországban az egyházak és más szervezetek az öszövetségi „jubileumi év” példájára indították el a „*Szabadítsátok meg a legszegényebbeket adósságaiktól!*” mozgalmat. Világméretű aláírási akciót kezdeményeztek és közös felhívásukat már az idén nyáron a világ hét leggazdagabb országának kormány-találkozója elé terjesztik Birminghamban.

Iwi de

NAGY-BRITANNIA

A szigetország *Baptista Uniója* 75 évvel a nők lelkészi szolgálatának elismerése után történelmi jelentőségű egyházi döntést hozott: Londonban megválasztotta első női szuperintendensét, *Pat Took* lelkésznő személyében.

ENI

Nagy feltűnést keltett Londonban, de New York üzleti köreiben is, hogy egy közismert bank-üzletember, *Jim O'Donnel* (36) ott hagyta kb. 1 millió font évi fizetéssel járó állását és kérte római katolikus pappá szentelését.

A brit média egyfelől kétkedő vagy ironikus kommentárokkal kísérte a brit üzletember döntését. Mások — így bankjának elnöke is — elismeréssel szóltak elhatározásáról. A tehetséges, amerikai származású fiatal bankár már princetoni egyetemi tanulmányai alatt is végzett teológiai tanulmányokat, és ismert volt a hit és a vallások iránti belső elkötelezettségéről.

ENI

AUSZTRIA

Az új év kezdetén Bécsben tartott *20. Ifjúsági Taizé Találkozó*n mintegy 80 ezer fiatal vett részt Európa minden részéből.

Az 1940-ben alapított *ökumenikus lelki mozgalom* egyfelől a spirituális elmélyülésre és az imádságra hívja tagjait, de Európa fiatalságát is. Ugyanakkor elválaszthatatlannak tartja a belső elmélyüléstől a keresztyén szeretet aktív, segítő cselekedeteit itt, Európában, és a világ szegényei, éhezői, szenvedői között.

A nagy nemzetközi ifjúsági találkozó után *Roger Schutz* prior, a spirituális közösség protestáns lelki vezetője, a sok tízezer ifjú résztvevőt egyfelől a bízó hit erejére és az imádkozásra, másfelől az inségben élő, szenvedő embertársak segítségére szólította. „Mindenekelőtt az Istenbe vetett hit egyszerűségében valósul meg mindegyikünkben Krisztus elhívása” — mondta az őszhajú „Roger testvér”. Ugyanakkor főlszólította őket konkrét módon a „reménység akciójára” az Észak-Koreában éhező milliókért.

Üdvözölte a már hagyományossá vált ifjúsági Taizé-találkozót az

ENSZ főtikára és számos egyházi vezető Európából. *I. Bartolomeusz* konstantinápolyi ortodox pátriárka ezt üzentte: „*A fiatal keresztyének legyenek egy jobb Európa magva és egy kiengesztelődő világ kovásza!*”

epd-w

OROSZORSZÁG

Két év óta hivatalos állami testület vizsgálja Oroszországban a *Romanov cári család 1918-ban a bolsevisták által történt meggyilkolásának körülményeit.* Egyidejűleg főlkérte az Orosz Ortodox Szent Szinódust, hogy folytasson vizsgálatot a kivégzésről és a talált csontmaradványok hitelességéről, mielőtt az ünnepélyes egyházi temetés megtörténik. A Szent Szinódus most kiadott jelentése határozottan cáfolja egy „antiszemita összeesküvés” vádjait, főleg nacionalista egyházi körökben, akik követelik a cári család szentté avatását is.

ENI

A nyugat-oroszországi Voronyezs városában megkezdődött a kisméretű, 112 m² alapterületű és legfőljebb 18 m magas *alumíniumtemplomok sorozatgyártása.* Ezek a 30–150 ezer márkába kerülő kis templomok olcsóbbak, mint a fából vagy kőből készülők és — ami a fő előnyük — 3 nap alatt összeszerelhetők vagy szétszedhetők és másutt állíthatók föl. A voronyezsi gyár más célokra és állít elő ilyen alumínium-épületeket, és havonta 3 ilyen templomot tud elkészíteni a megrendelőknek.

LM

SZENTFÖLD

Három jelentős eseményről érkeztek hírek a Szentföldről az év elején.

Január első felében egyhetes látogatást tett Izraelben, a Palesztin Autonóm Területen és Jordániában *dr. Christian Krause* braunschweigi evangélikus püspök, a Lutheránus Világszövetség új elnöke. Találkozott a három állam legfőlbb vezetőivel és tanácskozott velük az *egyházak jövőjéről* a Közel-Keleten, valamint az *Augusta Viktória Kórház* pénzügyi gondjainak megoldásáról a jeruzsálemi Olajfák Hegyén. Ez a 164 ágyas evangélikus kórház főleg palesztin betegeket gondoz, a Lutheránus Világszövetség támogatásával.

Krause püspök elnöki látogatásának egyik célja az volt, hogy részt vegyen *Munib A. Younan új evangélikus püspök beiktatásán*, aki az Izraelben, a Palesztin Autonóm Területen és a Jordániában élő evangélikusok főpásztora. A beiktatás nagyszabású ökumenikus esemény keretében történt a jeruzsálemi német evangélikus Megváltó-templomban. Az 1959-ben alakult evangélikus egyház hívei főleg Jeruzsálem, Betlehem és Amman körzetében élnek. Egyházi iskoláikban mintegy 3 ezer keresztyén és mohamedán palesztin gyermeket, fiatal tanítanak. Younan püspök (47) a kis egyház harmadik püspöke, aki teológiai tanulmányait Helsinkiben és Chicagóban végezte.

A harmadik fontos esemény a *Dar-al-Kalima Akadémia* (Az Ige Háza) alapkövének elhelyezése volt Krause püspök szolgálatával Betlehemben. Erről a nagyszabású tervről nemrég már beszámoltunk Világhíradónkban (ld. IX. évf. 1. szám). Az intézet célja az, hogy a 2000. jubileumi évre egy interkulturális és vallási dialógus-centrum jöjjön létre Jézus szülővárosának körzetében, amely a teológia, a művészetek és az egyházi zene nemzetközi központja lehet a Szentföldön, az Evangélikus Világszövetség támogatásával. Az új egyházi intézmény és nemzetközi dialógus-központ alapkövetételén részt vett Jasszer Arafat, a Palesztin Autonóm Tanács elnöke is.

ENI — Iwi de — epd-w

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

Az Egyesült Államokban ateisták és szabadgondolkodók minden évben megkísérik főleg a karácsonyi keresztyén szimbólumok elhelyezésének, karácsonyfák és jászolbölcsők nyilvános fölállításának jogi úton történő megakadályozását. Azzal érvelnek, hogy a karácsonyfák és a Jézus-bölcsők közterületen való elhelyezése csak templomfalak közé való, máskülönben „sérti az állam semlegességét és a keresztyéneket egyoldalú előnyben részesíti”.

Az amerikai törvényszékek ítéletei ezekben a jogi perekben különbözőek. Az ítéletek általában azonban elismerik, hogy a keresztyén szimbólumok kizárólagos fölállítása a közterületeken valóban beleütközne a vallások jogi egyenlőségébe. De ha a keresztyén szimbólumok mellett

más vallások szimbólumai (pl. a hétkarú gyertyatartó vagy a félhold a csillaggal) ugyanilyen módon elhelyezhetők, ez nem okoz jogi sérelmet a más hitűeknek. A vallásszabadságért küzdő mozgalmak mellett jelentkező, „vallástól való szabadságért” küzdő ateisták és agnosztikusok újabb mozgalmi nem igazán jelentősek az amerikai társadalomban.

epd-w

Az elmúlt negyedében két súlyos veszteség is érte az Amerikai Magyar Evangélikus Konferencia híveit és hazai egyházunkat. November 16-án meghalt Juhász Imre clevelandi ny. lelkész; január 10-én pedig hazatért Urához D. Brachna Gábor ny. főesperes, aki hosszú évtizedeken át volt az amerikai magyar evangélikusság lelki vezetője.

Juhász Imre (1923–1997) Sopronban kezdte meg teológiai tanulmányait. 1945-ben került az Egyesült Államokba, ahol 1950-ben végzett az Evangélikus Teológiai Szemináriumban, Columbus városában. Először Buffalóban, majd 35 éven át a Nyugat-Cleveland-i Magyar Evangélikus Gyülekezetben végezte hűséges pásztori szolgálatát. 1963–1990 között az Erős Vár szerkesztője volt. 1994 végén búcsúzott az aktív lelkészi szolgálattól és családja körében töltötte utolsó éveit. Clevelandban november 22-én temették el nagy részvét mellett. Emléke legyen áldott hazai egyházunkban is!

D. Brachna Gábor ny. főesperes hosszú életút végén (1908–1998) és egy új év kezdetén távozott el közülünk. Teológiai tanulmányait a soproni Evangélikus Hittudományi Karon végezte. D. Raffay Sándor püspök 1931-ben szentelte lelkésszé. Ösztöndíjasként New Yorkba került, és megszervezte az egykori magyar evangélikus gyülekezetet a nagy világvárosban. Hazai egyházunk 1938-ban bízta meg a Nyugat-Cleveland-i Magyar Evangélikus Gyülekezet pásztorolásával, ahol 18 éven keresztül látta el a gyülekezet életét megalapozó szolgálatát. Gyülekezetén túl egyik megalapítója, majd csaknem négy évtizeden keresztül lelki vezetője, főesperese volt az Amerikai Magyar Evangélikus Konferencia gyülekezeteinek (1954–1993). Rengeteget tett az 1956-os forradalom magyar menekülteijért

Amerikában. Évekig volt a szétszórt amerikai magyar evangélikusság lapjának, az Erős Vár-nak a szerkesztője és kiadója. Haláláig ápolta a legszorosabb lelki közösséget hazai egyházunkkal, amely 1982-ben — az előzőleg New Yorkban szerzett teológiai magiszteri fokozat után — tiszteletbeli teológiai doktorává avatta. Felejtetetlen marad szeretete és gondoskodása a magyar delegáció számára 1957-ben, a minneapolis-i evangélikus világgyűlés idején. Brachna Gábor felejtetetlen szolgatárs és jóbarát marad mindannyiunknak, akik személyesen is ismerhettük. Imádsággal gondolunk családjára és hálás szívvel őrizzük meg emlékét!

Erős Vár

DÉL-KOREA

A Szöulban 1984-ben megnyílt Evangélikus Teológiai Szeminárium most elnyerte az egyetemi státust és mint *Teológiai Luther Egyetem* ezután jogosult akadémiai tudományos fokozatok adományozására is. A teológiai tanulmányokon kívül a szociális munka és a gyermekpedagógia területén is képzést és képesítést adhat, és 400 hallgatót vehet föl képzésre.

Iwi de

ETIÓPIA

Afrika legrégebb keresztyén országa Etiópia. Az evangélium már az első századokban eljutott erre a kontinensre, amelyet később nagy részben az iszlám hódított meg. Kevesen tudják, hogy Etiópia ősi ortodox egyháza mellett ma itt él *Afrika egyik legnagyobb és legdinamikusabb evangélikus egyháza* is, a legújabb statisztika szerint 2 millió 274 ezer hívővel.

Januárban meglátogatta Etiópia evangélikus egyházát dr. Ishmael Noko, a LVSZ főtitkára. Tárgyalt a kommunista diktatúrától nemrég szabadult, hatalmas területű ország elnökével és kormányával, akik ígéretet tettek az 1970-es évek elején államosított egyházi tulajdon visszaadására. Fölkereste Abuna Paulos ortodox pátriárkát is. A Mekane Yesus Egyház volt az első afrikai LVSZ-tagegyház, amely elfogadta a LVSZ és a Vatikán Közös Nyilatkozatát a megigazulás kérdésében.

Iwi de

Győzelem vagy vereség?

Körkép a francia protestáns egyházakról a Nantes-i Ediktum 400 éves évfordulóján

Győzelem vagy vereség — teszik fel maguknak a kérdést idén Franciaország — szerte a protestánsok, akik önkritikusan készülődnek a Nantes-i Ediktum (1598. április 14.) 400 éves évfordulójának megünneplésére. A kétkedés oka a francia protestantizmus sajátos fejlődésére vezethető vissza, melynek gyökereit a XVI. században kell keresni.

Az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlés után az európai monarchiák úgy próbálták megoldani a keresztyénség megosztottságának kérdését, hogy a *«cujus regio eius religio»* (aki a föld, azé a vallás) elvét alkalmazták. Franciaország viszont kivételt képezett ez alól a szabály alól. Míg a király, I. Ferenc, katolikus maradt, addig az arisztokrácia és a nép egy részére lelkesen csatlakozott a reformációhoz. Így azután a XVI. század folyamatos és véres vallásháborúk színtere lett, ahol mindkét tábor megpróbálta lemészárolni azokat, akiket az «igaz hit» ellenségeinek tartott.

IV. Henrik trónra jutásával körvonalazódott csak a megbékélés. A herceg protestánsnak született a Bourbon-dinasztiából és 1569-ben lett a hugenoták vezetője. 1572-ben Valois Margittal kötött házassága idején bekövetkezett Szent Bertalan-éji vérengzést szerencsésen túlélte. Később a trónörökös Alençon hercegének halálával (1584) a francia korona legesélyesebb várományosa lett. A villongások elkerülése végett és a hatalom megszerzése érdekében úgy döntött, hogy felveszi a katolikus hitet. (Híres mondása volt: «Párizs megér egy misét»). Uralkodása a gazdaság fellendülését és a monarchia megerősödését eredményezte. Koronázását követően (1593) belpolitikájában a vallási béke helyreállítása igen fontos szerepet játszott, és ennek érdekében 1598. április 14-én kiadta a Nantes-i Ediktumot, amely Jean Baubérot történész-professzor szerint az első olyan vallást érintő türelmi rendelet, amelyet abszolutisztikus monarchiában adtak ki. A rendelet engedélyezte ugyanis a szabad vallásgyakorlást az uradalmi székhelyeken, a városokban és közigazgatási kerületenként két településen. Ezen kívül lehetőség nyílt a protestánsok számára a magas közéleti pozíciók betöltésére is. Katonai garanciaként pedig csapatokat és közel 100 erődítményt tarthattak meg.

A kompromisszum azonban igazán egyik felet sem elégítette ki. A Katolikus Liga számára elviselhetetlen volt az a tény, hogy Franciaország, az *«Egyház idősebb lánya»* és mint ilyen, a katolikus keresztyénség legfőbb őrzője és terjesztője, eltúrta határain belül az eretnekeket. A hugenoták viszont úgy érezték, hogy nemcsak nem kaptak új jogokat, hanem a már kialakult meglévő jogait is korlátozták azáltal, hogy visszaengedték azokra a területekre, ahol a rendelet meghozatala előtt már győztek a reformáció eszméi. Igaz ugyan, hogy szabadon gyakorolhatták hitüket bizonyos helyeken, de ugyanez tilos volt máshol, például Párizs falain belül. Igaz volt az, hogy a király garanciát jelentett személyében az ediktum visszavonhatatlanságára, de ezáltal a protestánsok sorsát túlságosan is a mindenkori király személyéhez kötötték. A történelem bebizonyította, hogy ez a félelem nem volt alaptalan.

Ma, 400 év távlatából érdekes meghallgatni François Mitterand egykori szocialista párti államelnök belügy- és egyben egyházügyi miniszterének, a különben protestáns Pierre Joxe-nak a véleményét, aki szerint a Nantes-i Ediktum főként az abszolutisztikus monarchia erősödését segítette elő Franciaországban. A «külön ország az országban» okozta

vallásháborús helyzet pedig rövid úton «a reformáció és általa a demokrácia és a szabadgondolkodás majdnem teljes kiirtásához vezetett» Európának ezen a részén. Napjainkban ezt a véleményt sokan osztják Franciaországban.

Nem egészen 100 évvel az Ediktum kiadása után, 1685-ben a történelem talán legabszolutisztikusabb uralkodója, XIV. Lajos, visszavonta a rendeletet és ezzel kezdetét vette a francia protestánsok üldözése és tömeges kivándorlása (Elzász kivételt jelentett, itt ugyanis engedélyezték a szabad vallásgyakorlást).

Hol tart ma, a huszadik század végén a protestantizmus Franciaországban? Ha csak a pusztá számokat nézzük, akkor ma körülbelül 250.000 evangélikus él Franciaországban két egyházban; az Augsburgi hitvallású Elzász-Lotharingiai Egyházban és a Francia Evangélikus Egyházban; mindkettő tagja a Francia Protestáns Egyházak Tanácsának (FPF, Fédération protestante de France). Kálvin János követői, kb. 600.000 hívő, az FPF keretén belül 3 elkülönülő csoportra oszlanak: Francia Református Egyház, Elzász-Lotharingiai Református Egyház és a Független Evangéliumi Református Egyház. Ezen kívül még a protestantizmushoz kell számítani a hozzávetőlegesen 200.000 lelket számláló kisegyházakat, metodistákat, baptistákat, pünkösdistákat és a szabadegyházakhoz tartozókat.

A megközelítőleg 1 milliós lélekszám, a lakosság 1,7%-a azonban igencsak pontatlan. 1995-ben a FPF számára készült felmérésben 1,8 millió francia tartotta magát «közelállónak» a protestantizmushoz. Az így nyilatkoztak közül 67% vallotta magát protestáns eredetűnek és 27% olyan katolikusnak, aki csalódott Rómában. Mindennek ellenére úgy tűnik, hogy a protestánsok lélekszáma csökkenő tendenciát mutat. Egy XIX. század közepén végzett felmérés 850.000-re becsülte a francia protestánsok számát, ami akkor a lakosság 2,36%-nak felelt meg.

A csökkenésnek több oka is van. Az egyik a területi szétszórtságban keresendő. Annak ellenére, hogy történelmileg leginkább protestánsok által lakott vidékeken, mint Elzász, Délkelet-Franciaország (Drôme, Ardèche, Lozère megyék) vagy Délnyugat-Franciaország (les Charentes és Poitou megyék) még most is népes közösségek élnek, az elvándorlás, amelynek fő iránya Párizs és a nagyvárosok, igen jelentős.

A másik oka a létszámcsökkenésnek a vegyes házasság. Ma Franciaországban minden második protestáns házasság ilyen. A vegyes családban született gyermekek túlnyomó többsége pedig anélkül nő fel, hogy bármiféle vallási neveltetést kapna. Az elvilágiasodás és a főleg nagyvárosokban tapasztalt vallási érdektelenség komoly kihívást jelent napjainkban a franciaországi protestáns egyházak számára.

Ami pedig a katolikus-protestáns párbeszédet illeti, főleg a II. Vatikáni Zsinat óta, ha nem is mentes olykor a sűrűlódásoktól, mégis folyamatosnak és udvariasnak mondható. Sőt, ami sokáig elképzelhetetlen volt, a társadalmat érintő nagy kérdésekben már többször született közös állásfoglalás.

Négyszáz év után már nem győzelem vagy vereség a fő kérdés a protestáns-katolikus viszonyban, hanem az együttműködés a környező társadalom javára.

**Az «Événement du Jeudi» nyomán
Harmati Béla László**

Tanárok Kárpátalján

Ha az iskoláról, a közoktatásról, szorító gondokról, a tanárok megbecsüléséről beszélünk, méltán mondjuk, hogy évtizedek óta sok minden megoldatlan. A munka elismerése, helyes értékelése egyre késik. Az egyházi iskolák léte ugyanakkor biztató lehetőség. A kettő együtt igaz. Határainkon túl még sokkal bonyolultabb az oktatás helyzete. Az ott magyar iskolákban dolgozó kollégák nálunk sokkalta nehezebb helyzetben vannak.

Az utóbbi néhány évben bepillantottam a Kárpátalján magyar iskolákban tanító tanárok munkájába és életkörülményeibe. Nehéz úgy írni róla, hogy ne legyen szubjektív, és hogy a szerzteágazó témából mit emeljek ki. A légkör, a nehézségek és a lehetőségek, az élni akarás, a "Mégis van tovább!" rendíthetlensége, az emberi hozzáállás a fontos.

A Fővárosi Pedagógia Intézet (FPI) részt vállal a Kárpátalján levő magyar tanítási nyelvű iskolák idegen nyelv szakos tanárainak továbbképzésében. Fővárosi gimnáziumi német szaktanácsadóként - idegen nyelvi szaktanácsadó kollégáimmal - évek óta részt veszek ebben a munkában. A program összeállítása és megvalósítása a mi dolgunk. Változatos szakmai és országismereti anyagot állítunk össze, hiszen a kollégák nem csak angolt, franciát vagy németet tanítanak, hanem a magyar tanítási nyelvű iskolákban a magyar nemzeti tudatot is erősítik.

Szakmai program

A budapesti nyelvszakos tanárok számára évek óta tartott idegen nyelvi hét keretében fogadjuk a Kárpátaljáról érkező angol, francia és német nyelvet tanító kollégák kb. 10 fős csoportját. (Szombaton délután és este érkeznek, a következő héten szombat hajnalban utaznak haza.) A módszertani hét mindig egy bizonyos témához kapcsolódik. Volt már pl. karácsony az irodalomban és a művészetekben, ünnepkörök (hagyományok és népszokások), környezetvédelem az idegennyelvi órákon. 1997. decemberében a *drámapedagógia a nyelvtanításban* volt a központi téma.

Nyelvspecifikus programok angolul-franciánémetül - ez a legszorosabban vett továbbképzés, hiszen a kollégák közül sokan még egyáltalán nem voltak az adott nyelvterületen, a módszertant is oroszul tanulták. Most náluk ukrán nyelven folyik a képzés és a továbbképzés, mivel az a hivatalos nyelv. Módszertani előadások, iskola- és óralátogatás, karácsonyi műsor idegen nyelven, látogatás tankönyvkiadóknál, találkozás és eszmecsere a magyar kollégákkal stb. jelentik a szakmai nyelvi és módszertani továbbképzést. Szépirodalmi, tudományos, de főleg nyelvkönyveket, idegen nyelvű ifjúsági folyóiratokat gyűjtünk számukra. A modern hazai és külföldi kiadású nyelvkönyvekhez módszertani eligazítást is adunk, hogy ne jelentsen megoldhatatlan feladatot a modern módszertani elvárás. Hivatalosan most is oroszból, ill. ukránból fordított, elavult tartalmú nyelvkönyvekből kell tanítaniuk. Néhány éve még oroszul fogalmazták meg

az érettségi feladatokat, most az ukránt kell(ene) tudnia tanárnak és diáknak.

A csoport vezetője (a Beregszászi /Magyar/ Pedagógiai Központ egyik vezetője) pedig az itthoni kollégáknak tart előadást a Kárpátalján levő iskolák helyzetéről, a tananyagról, a tankönyvekről, hogy lehetőleg mi is alaposan megismerjük az ő helyzetüket.

Eddig csak az Ungvári Pedagógiai Intézet továbbképzéseit fogadták el hivatalosan. Az utóbbi időben a Beregszászi (Magyar) Pedagógiai Központ továbbképzéseit is sikerült elfogadtatni. Két éve hivatalosan ennek az intézetnek a munkájába kapcsolódtunk bele. Kárpátalján is tartunk évenként néhány napos továbbképzést idegen nyelv szakos kollégáknak. (Nyugdíjas) szaktanácsadó kolléga, amerikai vendégtanár, a budapesti Skót Misszió lelkesítője is szívesen vállal(t) kinti továbbképzést. Az megy, aki szívesen vállalja a mostoha körülményeket, és szabadabbá tudja tenni magát (pl. iskolájából).

Országismereti program

A magyar kultúra múltja és jelene szervesen egészíti ki a szakmai programot. Budapesti városnézés, Szentendre vagy Gödöllő műemlékeinek megtekintése, múzeumlátogatás (a Nemzeti Múzeum vagy a Nemzeti Galéria), minden évben a Széchenyi könyvtár megtekintése vezetéssel stb.

Egyházi vonatkozások

Nem csak szakmai-módszertani ismereteket, kulturális élményeket, országismereti "kirándulásokat", hanem szellemi-lelki táplálékot is igyekszünk nyújtani. Már hagyománnyá vált, hogy megtekintik az Evangélium Színház előadását. Mennyire hűsbavágóan aktuális volt számukra az Apáczai Csere Jánosról szóló darab!

Ádvent idején vannak nálunk a kollégák. Ennek kapcsán már hagyománnyá vált, hogy a Deák téri templomba elmennek a vasárnap esti istentiszteletre, utána pedig karácsonyi orgonamuzsikát játszom nekik.

Két éve az orgona nagyjavítása miatt nem lehetett hangversenyszerűen megszólaltatni.

Akkor Zuglóban az ádventi istentisztelet keretében játszottam. A meditáció, karácsonyi orgonaműsorom és a helyi kórus karácsonyi énekei, a templom csendes, családi hangulata legalább annyira meghatotta őket, mint a Deák téri alkalmak. Az ő nevükben ezen a helyen is megköszönöm ezeket a lehetőségeket. Biztos vagyok benne, hogy a templomi alkalmak is hozzájárulnak ahhoz, hogy közülük néhányan közel(ebb) kerültek az Úristenhez.

Életkörülményeik

Mindig mások jönnek a továbbképzésre, így többfelé tudják továbbadni a hallottakat. De az ottani iskolák felszerelése elkeserítően gyenge a mieink átlagához képest, ezért sokkal nehezebben tudják a gyakorlatba átültetni az új dolgokat. A menza

gyakorlatilag megszűnt, naponta néhány órás áramszünet nehezíti az iskolai munkát. A tanárok állami alkalmazottak. Sokszor hónapokig nem kapnak fizetést, nyugdíjat. Háztáji nélkül nagyon nehéz. És a városban lakók? A napokban (1998. január végén) jött vissza néhány napos újáról egyik kollégám, aki most tartott továbbképzést. Az életkörülmények egyre nehezebbek. Szinte kilátástalan a helyzet.

Amit én láttam Kárpátalján

1. Két nagyon emlékezetes utam volt Kárpátaljára. Először 1994. májusában voltam kint harmadmagammal, a választások két fordulója között. Három napos angol, francia és német továbbképzést tartottunk. Én a német módszertani foglalkozásokat tartottam Csapon. Egy angol-német szakos kolléganőnél laktam, néhány méterre a Tisza-parttól, a határtól. Naponta láttam, hogy mennyit kellett dolgoznia a kertben, hogy biztosítva legyen az ennivalójuk. A 2. számú csapi (magyar) középiskolában voltak a foglalkozások, mivel a német szakos kollégák Csapot tudták a legjobban megközelíteni. A környékről jöttek, mégis hosszú órákat utaztak oda és vissza. Elképesztő az iskolák szegénysége. Egy "apróság": Abban a tanteremben, ahol három napig dolgoztunk, szinte nem volt két egyforma szék. A padló olyan gödrös volt, hogy nem lehetett bárhova letenni a széket, hogy azon még ülni is lehessen. (Az ukrán iskolák is ugyanilyen szegények.)

A szakmai munkát egy nagyon szép egész napos kirándulás zárta, amelyre mindhármunkat elvittek. Útvonalunk: Nagydobrony (Magyar Középiskola), Ungvár, Nevicke, Nagyberég (Református Gimnázium), a Vereckei hágó, Szojva. (Az utóbbiban gyűjtőtábor volt, ahol nagyon sok magyar pusztult el.) Ma emlékmű áll ott.

2. Másodszor 1996-ban voltam Kárpátalján, 4 napig. Tanárok (és nem tanárok) voltunk ott, akik itthon és náluk tartottunk továbbképzést, akik szállást adtunk a kollégáknak Budapesten. Valójában felejthetetlen baráti együttlét és országjárás volt a budapesti és a kinti továbbképzésekről már jól ismert kárpátaljai kollégákkal. Éjszakára családjaiknál szálltunk meg. Nehéz életkörülményeiket közvetlen közélről láttuk. Sokfelé jártunk: Csap - Munkács - Mezőegcse - Szojva - Huszt - Beregszász - Técső - Visk - Rahó - Körösmező - Tatárhágó - Nagyszöllős - Csap, Néhol megálltunk. Megnéztük Munkács várát, a viski templomot. Máshol „csak” a gyönyörű tájban gyönyörködtünk. Felejthetetlen volt az emberi együttlét, a táj, a városok. A magyar történelem és kultúra évszázadai elevenedtek meg. Közben iskolákat is megnéztünk: pl. a mezőegcsei osztatlan iskolát, a Beregszászi Magyar Gimnáziumot, Nagyszöllősen a Perényi Zsigmond Magyar Gimnáziumot. Visszafelé utunkon Körösmezőről és Rahóról a mi buszunkkal vitték a magyar gyerekeket az egyhetes magyar anyanyelvi táborba.

A látott iskolákra mind jellemző, hogy a nagyon szűkös, kifejezetten szegényes körülmények ellenére is meghatóan ápolják magyarságukat. Magyar gimnáziumban, református iskolában és picit, osztatlan falusi magyar iskolában egyaránt a magyar történelmet, nyelvet és kultúrát ismertető plakátok, reprodukciók, a

diákok által írott magyarázó szövegek vannak a tantermekben és a folyosón. Hazai magyar iskoláinknak is dicséretére válna!

Néhány egyházi vonatkozás

1. Embert megpróbáló körülmények között élnek az emberek. Az egyházaknak nagyon nagy szerepük van a magyarságtudat, az anyanyelvi kultúra megőrzésében, az oktatásban és a nevelésben. A református és a katolikus egyház sokat tesz. Rahón pl. egy ferences pap szolgál. A református egyház gimnáziumot tart fenn Nagyberegben. Sárospatakról is vannak ott tanárok, akik küldetésnek tartják munkájukat. Nagydobronyban nagy református gyülekezet él.

2. 1994-ben hivatalos munkánk végeztével két napra a református egyház képviselőjében voltunk ott, éppen a pünkösöd előtti szombaton és pünkösöd vasárnap. Szombaton egy kis református templomban elektronikus orgonán játszottam az istentiszteleten. Pünkösöd vasárnap pedig Ungváron az éppen akkor visszakapott nagy református templomban. Az orgona nagyon rossz állapotban volt, de a kis korárelőjátékok mégis csodálatosan szóltak - nemcsak az én számomra. Akkor ismerkedtem meg Nagy János lelkésszel, aki abban az időben missziós feladatot töltött be Ungváron és környékén. (Munkájáról ld. még a lepramisszióról szóló cikket, Evangélikus Élet 1997/50 sz.) Csapon a kis református templomban voltam istentiszteleten a hét folyamán.

Álljon itt egy név: Ábrahám Károlyné vezető idegennyelvi szaktanácsadó mindennek a szellemi és lelki irányítója. Szakmai tudása és széles (református) egyházi kapcsolatai révén ő az elindítója, mozgatója és továbbvivője ennek a mindenféle szempontból missziói munkának.

Mit tehetünk?

Csak akkor tudjuk a Kárpátalján élőket igazán megérteni és szükségleteiknek megfelelően segíteni, ha személyesen megtapasztaltuk, hogy hogyan élnek és küzdenek. Mi is sokat tanulhatunk tőlük. Abban kell segítenünk őket, hogy ott maradhassanak, és magyarságukat megtartva, emberi körülmények között élhessenek. Az agyelszívás nagyon reális veszély! Nagy szükség van az ott élőkre és a hazaiak egyetértésére.

A készülő Oktatási törvény nagy veszélyeket rejt, mely szerint magyarul csak az alapiskolában folyhat az oktatás, középiskolában csak ukránul.

Az emberi kapcsolatokat kell ápolni. Csak gondolni rájuk - nem elég.

Sokat segíthetünk, ha levélben, telefonon, könyvküldeményekkel tartjuk velük a kapcsolatot. Még ennél is sokkal többet jelent, ha rendszeresen kimegyünk hozzájuk a nagyon körülményes utazás ellenére is.

Szívet melengető az a határtalan lelkesedés, ahogyan dolgoznak. És ha néha alábbhagy a lelkesedés, és láthatóan is megfáradnak? Mi itthon, a hozzájuk viszonyítottan sokkal jobb körülményekbe is belefáradunk.

Nagyon szeretném, ha még sokáig lenne lehetőségem részt venni ebben a szép munkában.

Thiering Etelka

FIGYELŐ

PÓSFAY GYÖRGY

A Luther-kutatás mai irányai*

Mi újság a Luther-kutatás területén?

Ha előadásom alcímének kérdésére feleletet óhajtunk adni, akkor ezt legalkalmasabb módon úgy tehetjük meg, hogy elővesszük az évente Göttingenben, a Vandenhoeck és Ruprecht könyvkiadónál megjelenő „Lutherjahrbuch — Organ der internationalen Lutherforschung” című kiadvány legutolsó megjelent kötetét.

Elöttem fekszik ennek az évkönyvnek 1997. évben megjelent száma. Annak első 18 oldalán az elmúlt évben — években — elhunyt Luther-kutatók munkásságának a méltatása olvasható. Ezek Erwin Iserloh, a münsteri egyetem katolikus teológiai tanáráról, Wilfried Joest Erlangenben rendszeres teológiát tanító professzoráról és Bernhard Lohse hamburgi egyháztörténészről szólnak.

Ezeket a megemlékezéseket három, rövidebb tanulmány követi az évkönyvben. Az első Angelika Dörfler-Dierken, Hirschberg-Leutershausenben lakó tudományos asszisztens, „Luther és Szent Anna” címmel írta, a második egy hosszabb tanulmány folytatása, amelynek az első része az 1993. évben látott napvilágot. Ebben Hans Düfel berlini nyugállományban levő tanulmányi igazgató a (németországi) Luther Társaságnak, az Évkönyv kiadójának a munkáját próbálja leírni. Az 1997-es Luther évkönyvben megjelent rész ennek a szervezetnek 1925 és 1935 év közötti gyűléseit ismerteti. A harmadik Siegfried Bräuer nyugalmazott berlini főegyháztanácsos munkája, aki leírja az 1960-as esztendőkből tartott wittenbergi és hallei Melancthon-megemlékezések történetét.

A következő részben könyvek vagy kiadott tanulmányok részletes ismertetése következik. 17 Lutherral foglalkozó munkát ismertetnek e részben megfelelő szakismerettel rendelkező személyek.

Végül az ezt követő 54 oldalon megtalálhatjuk az 1997. év előtti években megjelent és Lutherral foglalkozó művek könyvszerzeti leírását, amely bibliográfia — becslésem szerint — több mint 1000 címet tartalmaz. Hogy milyen témákkal foglalkoznak ezek az írások, itt

csak a főcímekeket említem: gyűjteményes írások, források, életrajzi és egyéb leírások, Luther-kutatásról szóló jelentések, bibliográfiák, már régebben megjelent művek ismertetése, amit a szerzők neveinek a jegyzéke követ.

Az említett göttingeni kiadású „Lutherjahrbuch”-nak — kiemelkedő szerepe ellenére — van egy fogyatéka, mégpedig az, hogy bár a német nyelven megjelent és Lutherral foglalkozó művek felsorolása szinte teljes, de az angol nyelven (és más nyelveken) írtaké sok esetben hiányos. Ezt próbálják részben az amerikai Missouri állambeli St. Louis-ban működő Reformációtörténeti Intézet kiadványai ellensúlyozni (ez az intézmény közel áll a „Lutheran Church-Missouri Synod” nevű egyházi közösséghez), valamint a „Lutheran Digest” nevű sorozat, amelyet az Indiana állambeli Fort Wayne-ben működő „Luther Academy” ad ki. Ezen utóbbi, évente megjelenő kiadvány nem közöl bibliográfiai listát, hanem inkább nem angol nyelven megjelent és Lutherral vagy tanításával foglalkozó munkáknak angolra való fordítására vagy e nyelven való összefoglalására specializálja magát. Több evangélikus, vagy felekezethez nem kötött teológiai szeminárium keretében működnek a reformáció kutatásával foglalkozó intézetek, amelyek megjelentetnek kiadványokat, bár ezek sokszor csak meghatározott területekhez tartozó kérdésekkel foglalkoznak. Ezért ezek kiadványainak a tanulmányozása csak részleges feleletet ad az alcímben megtalálható kérdésre.

Persze, ugyanezt elmondhatjuk a göttingeni „Lutherjahrbuch”-ról is. Nem ugyanazon ok miatt, mint amit az amerikai kiadványok felől állítottam, hanem sokkal inkább a „Lutherjahrbuch”-ban közölt bibliográfia túl terjedelmes volta miatt. Nagyon nehéz mindezeknek a számából és tartalmából valamiképpen eljutnunk oda, hogy megállapítsuk: mi volt 1996 végéig a Luther-kutatás főbb irányai! Már azért is nehéz ez, mert ahhoz a felsorolt műveket tanulmányozni kellene, és azokat egyenként ki kellene értékelni.

Így a feltett kérdés megválaszolása céljából ez az út — valamilyen eredményhez való eljutás azáltal, hogy a

* A Luther Szövetség rendezésében 1997. október 14-én elhangzott előadás rövidített változata.

Lutherral foglalkozó, a legutóbbi években megjelent kiadványok listáját tesszük meg munkánk kiindulópontjának — aligha vezethet célhoz.

De mégis vállaltam, hogy erről a kérdésről valamit mondjak. Ennek az az oka, hogy idén — szinte kivételesen — abba a helyzetbe kerültem, hogy különleges meghívás alapján részt vehettem az általában négy- vagy ötvenként megrendezésre kerülő Luther-kutató kongresszuson, amit ebben az évben Heidelberg városában rendeztek meg.

1997. augusztus 17-én délután 6 órakor egy kis Luther-korabeli zenét bemutató együttes bevezetője után, a rendezőbizottság elnöke, Dr. Kjeldgaard-Petersen professzor megnyitotta a kongresszust. Bejelentette, hogy a rendezőbizottság felkérte a kongresszus elnöki tisztségére Dr. Gerhard Müllert, a Braunschweigi Tartományi Egyház nyugalmazott püspökét, korábbi erlangeni egyháztörténész professzort, majd következtek a köszöntések.

Mwakabana Hance afrikai professzor beszédében szözl a mostani kongresszus előtörténetéről és ezek során elmondta, hogy az 1952. évi második Evangélikus Világgyűlés után, amelyet Hannoverben tartottak, megalakult a Világszövetség Teológiai Osztálya, amelynek első igazgatójává a magyar származású, de svéd állampolgársággal rendelkező Dr. Vajta Vilmost, a lundi egyetem magántanárát hívták meg az új osztály első igazgatójának a tisztségére. Ekkor alakult meg a Világszövetség Teológiai Bizottsága is, amelynek elnökévé Dr. Prenter Regin dán rendszeres teológust, az aarhusi egyetem professzorát, ismert Luther-kutatót nevezték ki. Mivel mindketten sokat foglalkoztak Luther teológiai nézeteivel, ők javasolták az Evangélikus Világszövetségnek a Lutherral foglalkozó kutatók összegyűjtését. Ezt a tervet a Végrehajtó Bizottság magáévá tette, és az első „Nemzetközi Luther-kutató Szimpózium”-ra 1956 augusztusában a dániai Aarhus városában került sor. Ezen az alkalmon a Világszövetség akkori elnöke, Hans Lilje hannoveri püspök mondta a megnyitó beszédet a 14 országból egybegyűlt kb. 80 résztvevő előtt. Ennek a konferenciának a végén határozták el a résztvevők, hogy egyrészt folytatni fogják a megkezdett munkát és időközönként kongresszusokat tartanak, amelyeket azonban egy, az előző találkozón megválasztott bizottság fog előkészíteni. Ebben a bizottságban a Világszövetség kiküldöttje mindenkor helyet fog foglalni, és a Világszövetség továbbra is kész anyagilag támogatni a kongresszusok megrendezését. Ere a döntésre azért volt szükség, hogy a kongresszus munkája egyrészt mentes legyen minden egyházi ellenőrzésnek még a látszatától is, másrészt annak a munkájában, lelkiismeretének megsértése vagy meggyöződésének a feladása nélkül minden Luther-kutató részt vehessen.

Egy reformáció korában keletkezett ének előadása után a kongresszus elnöke, Dr. Gerhard Müller nyugalmazott püspök és professzor megtartotta a IX. Kongresszus témájáról — („Hit és kultúra” az angol megfogalmazás, „Hit és műveltség” — Bildung — a német fordítás szerint) szóló előadást, azonban a témával való foglalkozás előtt megemlékezett az alapítókról és ekkor megint elhangzott Dr. Vajta Vilmos neve. Én, aki Vajta Vilmosnak teológus-kollégája, majd jó barátja és sorstársa lettem, különösen örültem annak, hogy ezen az estén kétszer is nagy tisztelettel emlegették lelkész társam nevét.

A hétköznapi munkája mindig a Péter templomban tartott félórás reggeli áhítattal kezdődött, majd a délelőtti folyamán az egyetem egyik nagytermében mindig két előadásra került sor. A legelső egy berlini professzor, Dr. Christoph Gestrich tartotta. Témája: „Luther és Melanchthon a 19. és 20. század teológiai történetében” volt.

Az előadó azzal kezdte mondanivalóját, hogy megkérdezte: Manapság milyen teológiai jelentőséget tulajdonítanak az emberek Melanchthonnak? Ezt követően beszámolt arról, hogy látása szerint hogyan ítélték meg kb. 100 éve Melanchthon szerepét Lutheré mellett. Ekkor került előtérbe a reformáció egységességének a kérdése.

A 20. században olyan vélemények is felbukkannak, hogy Melanchthon Luther teológiai gondolatainak a meghamisítója volt, majd később több figyelmet szenteltek annak a ténynek, hogy Melanchthon a Luther körüli teológusok között az egyetlen rendszeres teológus volt. Végül felvetette az előadó a kérdést, hogy mit jelenthet Luther és Melanchthon teológiája a ma még egymástól elszigetelten élő egyházi közösségek közeledése számára.

A második előadás angol nyelven hangzott el, és Timothy J. Wengert philadelphiai teológiai tanár tartotta. Címe: „Melanchthon és Luther — Luther és Melanchthon” volt. Hat, bő idézetekkel megvilágított részben számolt be az előadó e két ember egymáshoz való viszonyáról. Mindkét előadás után elegendő idő volt kérdések feltevésére és az elmondottak megbeszélésére.

A következő két délelőtti előadás a humanisták és Luther emberképével foglalkozott. Az első előadó Dr. Helmar Junghans lipcsei professzor volt, aki a reneszánsz humanisták antropológiai elképzeléseit próbálta megrajzolni, majd Dr. Oswald Bayer tübingeni professzor Luther és Melanchthon emberképével foglalkozott, különösképpen tekintetbe véve az ember szabadságáról szóló tanításukat. Bayer professzor tanulmányának a mondanivalóját jól tükrözik előadása 9 fejezetének a címei, amelyeket itt idézni szeretnék:

- I. Az ember hatalmának („Selbstmaechtigkeit”) illúziója
- II. A szabad akarat kérdése
- III. A predestináció kérdése
- IV. Szünergizmus? (Az „együttmunkálkodás” kérdése)
- V. Szolgai akarat nélkül nincs üdvbizonyosság
- VI. Az ember része a megigazulás eseményében
- VII. Törvény és evangélium
- VIII. A törvény első használata
- IX. A hit és cselekedetek közti különbségtétel.

Mindegyik fejezet önmagában egy rövid előadást képezhetett volna, de azok összefüggését főleg az adta meg, hogy a fejezetek mondanivalóját Luthertől és Melanchthontól vett idézetek egymás mellé állítása és elemzése mutatta be.

A wittenbergi Luther-ház („Lutherhalle”) vezetője számolt be arról a már megkezdett tervről, hogy Lutherral foglalkozó összes műveket „Luther Digital” nevet viselő rendszer révén számítógéppel végezhető kutatás számára — az IBM segítségével — elérhetővé kívánják tenni. Az előadást vetített képek és egyéb bemutatók kísérték, majd a „Luther-ház” és a németországi IBM vezetősége várta egy fogadásra a megjelenteket.

Ezt az együttlétet zárta be a kongresszus tiszteletbeli elnökének, a 85 éves Dr. Ebeling Gerhard nyugalmazott zürichi professzornak nagyhatású és Luther lelkivilágát bemutató előadása, amit a IX. Kongresszus elnökének, Dr. Müller nyugalmazott püspöknek a szavai vezettek be. Az idős Luther-kutató előadása a következő címet viselte: „Luther az imádságról, ami az emberi valóság elfogadása”.

A következő délelőtti folyamán Dr. Mannermaa, a helsinki egyetem professzora tartott egy előadást, amelynek „Hit, műveltség („Bildung”), közösség Luthernél” volt a címe.

A kongresszus utolsó napján egy angol nyelvű előadás keretében Dr. James Kittelson, a Minnesota állambeli St. Paulban levő „Luther Seminary” professzora „A humanista nevelési módszerek jelentősége a reformációi teológia számára” problémával foglalkozott.

Ezt az előadást ugyancsak egy pedagógiai jellegű előadás követte. Ezt Dr. Heinz Schieble, a heidelbergi Melanchthon Kutatóintézet vezetője tartotta. Ebben a reformáció korának iskolai és egyetemi reformjáról szolt.

A kongresszus hivatalos berekesztése egy közös díszvacsorán történt, amikor is a munkáját befejező rendezőbizottság javaslatot tett a következő kongresszus időpontjára és helyére vonatkozólag, és egy új rendezőbizottság megválasztására is.

Vajon jobb helyzetben vagyunk azzal, hogy megismertük a IX. Luther-kutató Kongresszus programját, mint ennek ismerete nélkül, ha a címben foglalt kérdésre választ kívánnánk adni?

A kérdésre nem lehet egyértelműen válaszolni. Ennek két oka van. Az egyik — nyilván — sejtető. A Melanchthon születésének félezeréves évfordulója annyira rányomta az 1997. évben tartott kongresszusra a bélyegét, hogy azt rendkívüli, egyedülálló alkalommá tette. Emberi számítás szerint 2010-ig, amikor Melanchthon halálának 450 éves évfordulója kapcsán Luther talán legfontosabb munkatársának személye és szolgálata ismét nagymértékben előtérbe kerülhet, nem tartanak egy ilyen jellegű kongresszuson annyi előadást róla, mint idén megtették (és amihez hasonló programról 1960-ban, Münsterben is gondoskodtak a második Luther-kutató Kongresszus rendezői).

Másodsorban: ha átnézzük a IX. Kongresszus harmadik napjának délelőtti elhangzott beszámolókat címeit, nemkülönben a szemináriumok programját és az azokon előadott dolgozatok témáját, akkor ezeket nem lehet egyetlen rendező alá szorítani, mert azok egy széles skálájú érdeklődésről tesznek bizonyosságot. Tehát nem kerülünk közelebb egy irányzat — trend — felfedezéséhez, mint amikor a „Jahrbuch”-ban közölt bibliográfiát tanulmányoztuk. Lehet, hogy ha megjelennek nyomtatásban a IX. Kongresszus munkáját kiértékelő írások, vagy a kongresszus előadásainak, beszámolóinak és jegyzőkönyveinek a gyűjteménye, mostani látásom módosulni fog, de ez a reménység nem változtatja meg jelenlegi benyomásomat. Ez pedig az, hogy — ahogy a dolgot most látom — nem lehet a Luther-kutatás egyetlen olyan területére rámutatni, amely ne érdekelné az ilyen munkában állókat vagy állni kívánókat.

Ez azonban önmagában nem jelenti azt, hogy a kongresszusok sorozata eljutott az elfáradáshoz, vagy egy bizonyos holtponthoz érkezett. Szerintem ez a

jelenség éppen az ellenkezőjére utal. Arról tesz bizonyosságot, hogy még sok olyan terület van, amelyekkel — különösen fiatalabb kutatóknak — lehet, szabad és szükséges foglalkozni, majd azokról írni és munkájuk eredményét publikálni.

Kétségtelen az, hogy a Luther-szövegek számítóképen való feldolgozása sokat fog jelenteni mind a kutatómunka idejének a lecsökkentése terén, mind a tanulmányok megjelentetésének leegyszerűsítése terén. De nem csak ez utal arra, hogy a Luther-kutatók egy új korszak előtt állnak.

A korszakváltás a nemzedékváltással is összefügg

Amikor 1997-ben először volt alkalmam ilyen kongresszuson részt venni, akkor megismertem egy sor római katolikus Luther-kutatót. Most csak nevetek említek: Dr. Brandenburg, Manns professzor, a már említett Erwin Iserloh, Dr. Pesch, aki a hamburgi evangélikus teológián tanít, Dr. Olivier Pierre Daniel Franciaországból, aki még jelentkezett a mostani kongresszusra, de — nyilván egészségi okok miatt — nem tudott azon részt venni. A vele említettek többsége ma már nincs közöttünk. Persze, jöttek helyükre fiatalabbak, akiknek már nem kell olyan nehéz úttörő munkát végezni, mint a felsoroltaknak, mert ők elsősorban azok eredményeire építhetnek.

De az elmondottak nem csak az elmúlt 41 év során a közös munkában résztvevő római katolikus tudósok közti változásra vonatkoznak, hanem a kiemelkedő munkát végzett evangélikus Luther-kutatókra, sőt szekuláris területekről jövő és az elmúlt kongresszusokon sokszor megjelenő Luther-kutatókra is.

Hadd mondjam itt el, hogy ezt a változást legjobban finn testvéreink ismerték fel, akik között már a múltban kitűnt Tuomo Mannermaa, a Helsinki Egyetem Teológiai Fakultásának a professzora, aki ebben az esztendőben töltötte be a 60. életévét, tehát még nem tartozik az „idős” Luther-kutatók nemzedékébe. Már az 1993-ban tartott VIII. Kongresszuson egy tucatnyi fiatal tanársegéddel, magántanárral, vagy csak magasabb teológiai fokozat elérésére készülő fiatal finn lelkésszel jelent meg St. Paul-ban, és ezek közül a fiatalok közül szinte mindegyik vagy a szemináriumokban, vagy más alkalmakon beszámolt munkatervéről, vagy eddig elvégzett kutatómunkájáról. Ezt az idén is megismételték a finnek és elmondhatom, hogy majdnem minden alkalommal, amikor erre lehetőségük volt, e testvéremzet leányai vagy fiai hozzájárultak kutatásaik ismertetésével, vagy hozzászólásukkal a témák jobb megértéséhez. E csoporthoz tartozók nem csupán anyanyelvükön, hanem angolul vagy németül is kiadják kutatásaik eredményeit.

Régen az volt sokak meggyőződése, hogy a Luther-kutatás elsősorban a német tudósok feladata, akikhez lassan hozzá lehetett számítani a skandináv országokban működő kutatókat, majd az amerikaiakat is. Amint az ismeretes, Luther műveinek legteljesebb kiadása a reformátor által ismert, illetőleg használt nyelveken jelent meg. Ez az 1883-ban megkezdett sorozat a Weimari Kiadás. Persze, megjelentek német nyelven egyéb Luther-sorozatok is. Az északi

országokban is kiadták Luther egyes műveit dán, finn, norvég és svéd fordításokban, de főleg olyanokat, amelyeket tanító- vagy építő jellegűeknek tartottak és a gyülekezeti munkában jól fel tudtak használni. Tudományos munkájuk számára az észak-európaiak is a Weimari Kiadás latin és német szövegeit használták.

A nyelv problémája az amerikai evangélikusok között csak a 20. század elején bukkant fel, amikor az eredetileg nem angolul, hanem a bevándorlók nyelvén folyó istentiszteletek nyelve az angol lett, és a lelkészek nem tudtak már sem németül, sem latinul. Ekkor megkezdődött Luther műveinek angolra való fordítása, amely először fontosabb iratainak az angolra való átültetéséből állt, majd a különféle eredetű evangélikus egyházak összefogásából egy tudományos szempontból is magas színvonalon álló sorozat megindításából, amely munka ugyan nem érkezett még el befejezéséhez, de elmondhatjuk, hogy a legfontosabb Luther-szövegek angolul is olvashatók abban a kb. 50 vagy 60 kötetben, ami Amerikában a Luther-sorozatokban megjelent.

Luther írásainak angolra történő fordítását — a terjedelem szempontjából — valószínűleg a francia fordítás követi, tudtommal kb. 25 kötetel, amihez az utolsó félszázad során 10–15 kötetes sorozatok megjelenésével a spanyol, japán, koreai sorozatok zárkóznak fel. Ezeket követi a mostanáig 10-nél kevesebb kötetet magába foglaló fordítások sorozata, ezek között elsősorban a Brazíliában megjelenő portugál fordításra gondolhatunk, azonban a hollandok fordításaira is. Magyar nyelven még mindig csak a Luther Társaság által, a századforduló után kiadott, hat kötetes sorozat áll rendelkezésünkre, de ezen felül jelentek meg a sorozathoz nem tartozó Luther-íratok fordításai, amelyek — talán — további négy kötetnyi anyagot tartalmaznak. Gondolom, a reformátor több műve szlovák, lengyel és a balti nyelveken, valamint olaszul is megjelent, és — minden valószínűség szerint — egyik-másik írata afrikai és eddig nem említett ázsiai nyelveken is olvasható.

Az elmondottak utalnak arra, hogy Luther tanítása nem csak bizonyos népek számára jelentett a történelem során vagy jelent a mában valamit, hanem annak van egy, az egész világra kiterjedő jelentősége. Erre utalt a IX. kongresszuson néhány indiai, japán, koreai és namíbiai teológiai tanár megjelenése, akik a missziói munka révén keletkezett evangélikus egyházakból érkeztek Heidelbergbe. A legérdekesebb azonban néhány nem-keresztyén kínai professzornak a jelenléte volt, akik a Népi Demokratikus Kína különböző egyetemén európai történelmet tanítanak. Amikor érdeklődtem, hogy mi vezette őket erre a tudományos konferenciára, elmondották, hogy az európai szellemi mozgalmak között az egyik legjelentősebbnek a reformációt tartják, és ezen belül különös érdeklődést tanúsítanak a wittenbergi reformáció iránt, amely egyrészt időbelileg az elsőnek mondható, mindmáig nagy hatása van az európai vallási életre, de — szerintük — annak kultúráját és ethoszt meghatározó szerepe is van.

Ha tehát a Luther-kutatás eredményei felől nem-keresztyén körök is ennyire érdeklődnek, mennyivel inkább kell minden segítséget megadni a jövőben a

világ minden részében élő evangélikus egyházaknak, hogy tagjai bekapcsolódhassanak a Luther-kutató kongresszusok munkájába. Erre az Evangélikus Világszövetség ígéretet tett még az első kongresszusok alkalmával, és mind a mai napig igyekszik ezen ígéretét — főleg az ún. „harmadik világ”-ban élő Luther-kutatók irányában teljesíteni. Így a múltban, a legtöbb kongresszuson (talán az első és az 1971-ben Amerikában tartott IV. kivételével) mindig jelen volt valaki a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther-ismerői közül, sőt, több olyan kongresszus is volt, amelyen egynél több magyarországi személy is részt vett.

Ez sajnos nem történt meg az 1997-es alkalmon. Mint magyar származású csak én voltam jelen a heidelbergi kongresszuson és főleg azért válaszoltam „igen”-nel az erre szóló meghívásra, hogy valamilyen formában jelentést tessenek a Magyarországi Evangélikus Egyház valamelyik munkaközösségében ennek a találkozóknak az eredményeiről.

Nem akarom annak az okát keresni, hogy az idén miért nem tudta a Magyarországi Evangélikus Egyház ezen a téren már meglévő hagyományait követni. Nem hiszem, hogy érdeklődés hiánya e sajnálatos távolmaradásnak az oka, ugyanis egész Közép- és Kelet-Európából szinte nem volt Heidelbergben senki sem. Hiányoztak a lengyelek, az észtek, a lettek, senki sem volt Erdélyből vagy a hajdani jugoszláviai területekről. Egyedül a pozsonyi evangélikus teológia jelenlegi dékánja, Kiss Igor professzor képviselte a szlovákokat és volt kíséretében egy amerikai szlovák lelkész is. Nem tartanám helyesnek azt, ha most statisztikai adatokra hivatkoznék, hogy elmondjam, hány evangélikus él Finnországtól délre, a német nyelvterület és a keleti szlávok közötti sávban, mert azok — legtöbb esetben — a háború előtti időkből származnának. De arra utalhatok, hogy ebben a sávban hat egyetemi fókú teológiai fakultáson vagy főiskolán (Tartu-ban, Rigában, Varsóban, Pozsonyban, Budapesten és Kolozsváron, Nagyszebenben) lutheri teológiát tanít több tucat teológiai professzor többszáz hallgatónak. Ha ezen intézményekből csak egy személy volt jelen a heidelbergi IX. Luther-kutató Kongresszuson, akkor ennek a megváltoztatása nagy feladatot jelent az említett „sáv”-ban élő evangélikus egyházak és az abban munkálkodó oktatási és tudományos intézmények, köztük a Magyarországi Evangélikus Egyház és Lutherrel foglalkozó szervezetei számára.

Amint azt említettem, Luther-kutatással foglalkozó kongresszusokat nem tartanak minden esztendőben. Talán öt vagy hat év is elmúlik, amikor a legközelebbi találkozóra sor kerül. Ezért szeretném a következőket javasolni: használjuk fel Magyarországon, de a többi közép- és kelet-európai országban szolgáló evangélikus egyházakban és teológiai képzést nyújtó intézményekben az előttünk álló éveket arra, hogy a X. Luther-kutató kongresszusra felkészüljünk és biztassunk minél több fiatal Luther tanításának jobb megismerésére!

Szerkesztette: Gömböcz Elvira

A ciszterna mélyén*

A téma két évvel ezelőtt ragadott meg. „Apa, össze tudnál nekem a német irodalomból, elsősorban a teológiai irodalomból olyan hiteles önvallomásokat gyűjteni, amelyek depressziósoktól származnak?”

A fiam lelkipogozóként és dráma, pedagógusként dolgozik egy idős emberekkel foglalkozó központban Hollandiában. Egy gyógyszergyár új, depresszió elleni gyógyszert készült bemutatni egy orvoskongresszuson, fiam erre készített elő egy monológot. A darab egy férfiről szól, aki felesége halála után időskori depresszióban szenved, a férfi segítőkész fiáról, aki öt orvoshoz viszi, és egy tanácstalan gyermekről, aki a depresszív, elbutult páciensben már nem képes felismerni a saját nagyapját.

Kutatásaim során érdekes dolgokat fedeztem fel. Legelőször ismert személyekkel találkoztam - a Bibliában - hiszen biblia-teológus vagyok - olyan személyekkel, mint Ábrahám, Jákob, József, Saul király, Jeremiás és Jónás próféta, Jézus és Pál. Találok írókat is, mint Lev Tolsztoj, Hemingway, a svájci Hermann Burger és Sylvia Path, festőket, mint Vincent van Gogh, politikusokat, mint Winston Churchill vagy Abraham Lincoln, zenészeket, mint Robert Schumann és Franz Schubert. Ők mindannyian végigszenvedték életüket, vagy szenvednek ma is, mint a holland Károly herceg. A depresszió nem ismer társadalmi rétegbeli határokat, sem felekezeti, sem életkori különbségeket. Augustinus és Luther, Tersteegen és Gerhard Pál állnak előttünk, mint egyháztörténeti példák. Míg az elmúlt évszázadokban a depresszió elsősorban az időskorúak betegsége volt, a II. világháború vége óta növekvő számban betegszenek meg fiatalabbak is, mindenekelőtt a 25 és 39 év közöttiek száma növekszik. Mialatt 1986-ban az ebbe a korosztályba tartozóknak csak mintegy 0,1 % -a szedett depresszió elleni gyógyszereket, ez az arány 1989-ben már 1,1 % volt. Matriális, pénzközpontú társadalmunk meghatározó jelenségei: az egyedüllét, a munkanélküliség magas száma, a gyermekek egyedül nevelők - elsősorban nők -, akiknek a kenyérkeresés és a gyermeknevelés kettős feladatát kell ellátniuk, a társadalom agresszív mozzanata, a vallási kötődések elvesztése és az önmagunk megtalálásának problémája. Mindezek a problémák a depresszió kutatás számára magyarázatot adhatnak a depresszió magas előfordulási arányára társadalmunkban. Az Egészségügyi Világszervezet becslése szerint világszerte 100 millió ember szenved depresszióban. Németországban a népesség mintegy 10 % -a. Természetesen találom szöveget, például egy magnófelvételt, amelyen a baseli Rachel Beglinger 1990-ben elkövetett súlyos öngyilkossági kísérlete után a következőket mondja: *"A testem végtelenül nehéz volt, mély szomorúság tartott fogva, és büntudatom támadt hozzátartozóimmal szemben: El tudom-e még látni feladataimat és kötelességeimet? Erőm végén voltam, nem bírtam tovább, tulajdonképpen nem is akartam. Képtelen voltam már döntéseket hozni, nehezemre esett a beszéd, a mozgás, mindig csendesebb lettem.*

* Előadás az Evangélikus Hittudományi Egyetemen 1997. november 3-án

Számomra a depresszió olyan volt, mint egy üvegharang: átláttam még rajta, láttam, hogy ott emberek, dolgok vannak, a táj, de el voltam szigetelve, mindentől el voltam vágva. Ennek ellenére nevetett az arcom. Szerettem volna részt venni a dolgokban, de már nem tudtam. Ez az érzés oda vezetett, hogy már a valóságot sem láttam helyesen, minden eltorzult. Egyre nehezebb lett az utcán menni, a házból kimenni, egyáltalán: járni.

Nemcsak a nappalok voltak rosszak, hanem az éjszakák is. Éjszaka sem tudtam pihenni. Gyakran kínoztak alvászavarok. Amikor pedig végre elaludtam, lidérces álmok gyötörték. Az életet végtelenül nehéznek, nyomasztónak, kibírhatatlannak, kegyetlennek éreztem. Ez elől a nehéz dolog elől akartam elmenekülni, súlyos depressziós állapotomban újra és újra az öngyilkosság lehetőségére gondoltam, sőt öngyilkossági kísérletet is elkövettem. Gondolataim mindig csak a halál és az öngyilkosság körül forogtak - mégsem beszéltem róluk. "

Micsoda egyedüllét tükröződik ebben!

Hippokratésznál természetesen megtalálom a melankóliát: ő a fekete epét teszi felelőssé a sötét gondolatokért. A görögök tipológiájára is emlékszem; szangvinikus: közvetlen, hirtelen, derűs; kolerikus: lobbanékony, elégedetlen; flegmatikus: lassú, nehezen megszólítható; melankolikus: búskomor, nehézkes, lehangolt. Kretschmar fenomenológiájával folytathatom, aki az embereket temperamentumuk és testfelépítésük alapján osztályozza és felteszi a kérdést: A búskomorság az emberiség felépítésbeli problémája?

Robert Burton angol lelkész és tudós 1621-ben megjelent, *"A melankólia anatómiája"* című életművében e betegség három típusát írja le, és felhívja a figyelmet arra, hogy *"ez a hármas beosztás megegyezik Hippokratész és a legtöbb modern tudós véleményével."* Hármas sémájában megkülönbözteti a "fej melankóliájá"-t, amelyet „az agy vált ki”, a melankóliát, amely az egész testre kiterjed, amelyet az egységét elvesztett fekete epe okoz, és egy harmadik formát, a "hipochondrikus" vagy "felfújtt" melankóliát, amely a belső szervektől származik. *"Így aztán - folytatja Burton - a melankólia szívesen lép fel más betegségekkel együtt, ebben az esetben pedig még nagyobb szakmai tapasztalat sem óv meg a tévedésektől."*

Burton korához hasonlóan a depresszió kutatás ma is - noha az elmúlt 15 évben az agykutatás terén jelentős előrelépést könyvelhetünk el - hármas sémából indul ki. *Megkülönböztetünk:*

- szomatogén depressziót,
- endogén-pszichotikus depressziót, és
- pszichoreaktiv-neurotikus depressziót.

A depressziós megbetegedések 10 % -a szomatogén természetű. Krónikus fájdalokat, felfekvéseket, szívbetegségeket, vírusfertőzéseket, hepatitiszt, AIDS-et, a Parkinson-kór korai stádiumát, szélütést és cukorbetegséget gyakran kísér depresszió. Ismert ún. farmakogén depresszió is, amelyet bizonyos gyógyszerek okoznak.

Az endogén-pszichotikus depresszió a legsúlyosabb depressziós állapot, biológiai oka van. A depressziósok 20 % -a szenved ebben a formában. A betegség lefolyása lehet kétpólusú (bipoláris) és egypólusú (unipoláris). A

bipoláris formánál a páciensnél felváltva jelentkeznek mániás és depresszív szakaszok. A mániás szakaszban a beteg feltűnően emelkedett hangulatban van, keveset alszik, gyakran önmagában is kárt tesz. Ilyenkor a betegek gyakran hitre vásárolnak nagy összegekért, állásokat mondanak fel, elválnak, vagy éppen repülőjegyet vesznek csak azért, hogy egy másik városban kávé igitanak. Az újságok címlapjain lehetett olvasni például a világhírű bécsi Sacher szálloda igazgatójának, Peter Gürtlernek az öngyilkosságáról. Ő mániás-depressziós volt. Betegségének egy ilyen mániás szakaszában megrökönyödést váltott ki a bécsi nép körében, amikor bejelentette, hogy ő akar lenni a következő osztrák kancellár. Fizetéséről lemondott, mert azt állította, elég pénze van. A mániás fázis lecsengése után a beteg fekete lyukba zuhan. Az eufórikus állapotot letargia váltja fel. Egy ilyen fázisban Peter Gürtler agyonlőtte magát.

Mindenesetre az érzések ilyen váltakozását csak a depressziósok törtrészének kell kiállnia. Az esetek 75 %-ában a folyamat unipolárisan zajlik le.

Teológus vagyok, ezért a depresszió biológiájáról keveset tudok mondani. Felmerül a kérdés, vajon örökölhető-e a depresszió? Az ikerkutatás a genetikai vonatkozásokat világossá tette. A kutatás egy részét a pennsylvaniai ún. "Amish-People" embercsoporton végezték. Ők olyan pfalzi kivándorlók, akik a 18. század eleje óta zárt népcsoportként élnek ott. A Miami Egyetem ott végzett vizsgálata alapján feltételezik, hogy egy, a 11. kromoszómán előforduló hiba a felelős a bipoláris depresszió kialakulásáért.

Idegrendszerünk körülbelül 10 milliárd idegsejtből (neuron) áll, amelyek egymással kapcsolódási pontokon (szinapszis) keresztül érintkeznek, ahol az ingerek átadása történik. Meghatározott kémiai anyagok, ún. neurotranszmitterek felelősek az információk továbbadásáért. A modern depressziókutatás azon dolgozik, hogy olyan gyógyszereket fejlesszen ki, amelyek ezeket az anyagokat befolyásolják. Az alváskutatás, a fény és a hormonrendszer mind-mind szerepet játszanak ebben. A kérdés azonban mindig fennáll: Melyik volt előbb, a tyúk vagy a tojás? Mi lehet az oka a természetes egyensúly megbomlásának? Vajon az emberi élet során történt események, pszichikai kiváltó okok, vagy biológiai zavarok? Néhány kutató és terapeuta ma már nem tartja helyesnek az "endogén" és a "pszichoreaktiv" depresszió egymástól való elválasztását. Martin E. P. Seligmann amerikai pszichiáter szerint az unipoláris depresszió és a pszichoreaktiv-neurotikus depresszió egy és ugyanaz. Véleménye szerint különbség csak a tünetek nagyságrendjében és erősségében van.

A depresszió harmadik formája, a *pszichoreaktiv-neurotikus depresszió* előfordulása a megbetegedések összességére nézve 70 %, így ez a forma a legszélesebb körben elterjedt. Beszélünk "a kor betegségéről", kimerültség okozta depresszióról, nárcisztikus depresszióról, pszichogén-depresszióról, ezek az elnevezések mind ugyanarra a betegségre utalnak. Kiváltó oka mind valamilyen lesújtó esemény: halál, válás, munkahely elvesztése, stresszhelyzet (súlyos beteg ember vagy alkoholista házastárs ápolása, stb.), vagy olyan meghatározó események, tapasztalatok, amelyek a gyermekkorra nyúlnak vissza. Seligmann kifejlesztette a "tanult tehetetlenség" elméletét. Állatkísérletekből indult ki. A kísérletek során kuttyákat tettek ki kis mértékben fájdalmas elektrosokknak, és egyidejűleg megakadályozták őket abban, hogy kikerüljék ezt a negatív ingert.

A következő próbálkozások során lehetőséget adtak az állatoknak arra, hogy elkerüljék a sokkot, ők azonban kitartottak a számukra kedvezőtlenebb, előző helyzet mellett. Az első próbálkozásokból általánosítottak és megtanulták, hogy nem térhetnek ki.

Nem szeretném most a pszichiátria és a pszichológia távolabbi területeit érinteni. *Romano Guardini* katolikus teológus véleményét osztom, aki "A búskomorságra való hajlam" című 1983-ban megjelent könyvecskéjében így ír: "A búskomorság túlságosan fájdalmas, és túlságosan lenyűlik emberi létünk gyökereire ahhoz, hogy azt csak a pszichiáterekre hagyhatnánk." Nem osztom azonban az ő metafizikai depresszió-értelmezését, amelyben ő a búskomorságot úgy értelmezi, mint "az ember nyugtalansága az örökkévalóság szomszédsága miatt."

Rudolf Bohren heidelbergi teológus, aki az elmúlt évben volt 75 éves, 1990-ben írt egy könyvet, amelynek címe: "A ciszterna mélyén" - tapasztalatok a búskomorsággal kapcsolatban. Bohren pontosan tudja, hogy miről beszél, hiszen 15 éven át gondozta endogén-depresszív feleségét, négy gyermek édesanyját, mindaddig, amíg végül felesége öngyilkos lett. Érintettként ír az érintetteknek. Szeretné, ha könyve spirituális gyógyszer lenne. Olvasóját ki akarja vezetni a melankólia ciszternájából, ebből a nagyon elterjedt életérzésből. Először Hermann Burger "Blankenburg" című elbeszélésére utal, amely a depresszió akut fázisából írt hét levelet tartalmaz. Burger a búskomor embereket olyan emberekhez hasonlítja, akik nem tudnak olvasni. Elvesztik olvasási képességüket, és képességüknek ez az elvesztése úgy formálja lényüket, mint a vízhiány a sivatagot. Az "olvasni nem tudó ember" nem hoz létre semmilyen belső visszhangot, miközben olvas. Visszhang nélkül él. Nem veszi fel a telefont, nem vizsgonozza a látogatást, nem válaszol a levelekre. Olvasni nem tudás, mint a búskomorság metaforája? A szó, mint gyógyszer? Hermann Burger hét levelet írat az olvasni nem tudóval. Helyváltoztatást hajt végre a nem valós és a valós világ között. Blankenburgban él asszony, aki meghívja Blankenburgba az olvasni nem tudót, hogy könyvtárban töltsen az éjszakát. A könyv, vagy inkább a szó, mint gyógykezelés? Egészségesnek lenni azt jelenti, hogy az ember tudja, újra tudja olvasni a természet könyvét és a Könyvek Könyvét. "Egy mondatban világosodtam meg" - így szól az utóirat.

Előadásom címét Rudolf Bohren könyve szolgáltatta. Annak ellenére, hogy nagyon hasznos lenne, nem bocsátkozom az ő könyvének kritikai elemzésébe. Bohren, mint református teológus, Jézus szava szerint - "Nemcsak kenyérről él az ember..." - újra és újra a szóból indul ki, nem a kenyérből. Olvasmányélmény. Kívülről. Katekizmus. Levél. - Ezek fejezetcímek, amelyek szövegekre, a beszéddel való bánásra, a szóra, mint depresszió megelőző és -gyógyító eszközre utalnak. Egy különösen szép fejezetet szentel Gerhard Tersteegen énekköltőnek. Őnk bizonyára jól ismerik őt, hiszen az új Evangélikus Énekeskönyvben kilenc tőle származó ének található, többek között az "Ich bete an die Macht der Liebe" című. Tersteegen nem volt teológus, szülei nem engedték ezt neki, először kereskedő lett a Ruhr folyó melletti Mühlheimben. Öt évre elzárta magát a külvilágtól. Depressziós ember volt, szalagszövöként dolgozott, így vonult el a világtól. Alsó-rajnai területen élt, mint a 18. század rajnai Assisi Ference. Ez az az időszak, amelyet Wolf Lepines 1969-ben megjelent "Melankólia és társadalom" című könyvében mint "a polgári melankólia kezdete" ír le. Tersteegen a depressziós emberekkel való

foglalkozás során olyasmit tesz, aminek később a lelkigondozásban fontos szerepe lett: írásra motiválta őket. Az írás, mint gyógyítási próbálkozások egyike. "Talán poézised kicsalogat téged a szomorúság házából." A beteg egy hat versszakos panaszdalt ír, a lelkigondozó egy biztató énekkel válaszol.¹

A ciszterna mélyén.

Mi az a "ciszterna"? Ez az a mesterséges, vízzel telt gödör a sivatagban? Luther ezt mindig a verem, gödör² szóval fordítja. "Gyertek, öljük meg, és dobjuk a verembe,..." - mondják József testvérei. Agresszivitásukkal mély depresszióba taszítják testvérüket. Pénzt kapnak, így szabadul meg József. A karaván a csomagok között Józseffel indul tovább. Mivel azonban Isten mindenben vele van, amit tesz, a történetből egy sikeres ember története kerekedik ki. "Hiszen vermet ástak lelkemnek" - mondja Jeremiás (18,20). Mielőtt testét a verembe dobják (Jer 28,6), lelkét temetik el. A veremből Istenhez kiált. (Jsir 3,55)

"A mélységben sötétség volt." (Gen 1,2), az alakatlan kozmosz alapvető tulajdonsága ez. Ha a mélység forrásai megnyílnak, kialakul a káosz. (Gen 7,11) Ha a mélység embereket fed el, elmerülnek a semmiben. (Gen 15,5) Ha azonban a mélység széthasad, szabadság jön el (Gen 15,8), akkor feltáruul az ég (Zsolt 135,6). Minden mélység tudja dicsérni Istent. (Zsolt 148,7)

Verem, ciszterna, mélység. Ezek a szavak bibliai szimbólumok a depresszió ellen. Azt üzenik, hogy a depresszió a mindennapi életünkhöz tartozó tapasztalat, és, hogy a kétségbeesés sötétségéből van kivezető út. Nem egy állapotot mutatnak, hanem a megszabadulás történetét beszélnek el.

A depressziós Saul király Dávidot mint zenével gyógyító terapeutát alkalmazza, és Dávidot tekintik a zsoltárok szerzőjének is. A zsoltárokban a gyülekezet és az egyes ember kiéneklé szívéből a melankóliát. A búskomorság panaszdala gyakran a megváltott ember hálaénekébe csap át. Ezek az énekek gyakran az imádkozó, Sion felé tartó gyülekezet zárandókénekei. Zene-, beszéd- és mozgásterápia egyben. A depresszió egészen konkrétan szóba kerül, és komolyan kell venni. A harmadik bűnbánati zsoltárban ezt olvassuk: "Meggűzhödtek, elgyenyessedtek sebeim oktalanságom miatt, elcsüggedtem, meggörmnyedtem nagyon, úgy járok egész nap, mint aki gyászol. Derekam égő fájdalommal van tele, nincs ép hely testemen." (Zsolt 38,6-8) - vö. pl. Erich Grond: A felfekvés, mint a depresszió tünete. - De ugyanazzal a lélegzettel a bizalom is megszólal: "Mert benned reménykedem, Uram, Istenem, ne légy távol tőlem, siess segítségemre!" (Zsolt 38,16,22,23)

Jónásnál a nagy hal tűnik fel, mint a depresszió szimbóluma. A próféta menekülése a hal gyomrában fejeződik be, a mélybe kerül, a halál torkából kiált, víz fogja körül, amely az életére tör, el van zárva a földtől mindaddig, amíg a hal - három nap múlva - kiköpi a földre.

Jób a "mélység alján jár", a "sötétség kapuit" kell látnia (Jób 38,16), amíg fel nem ismeri, hogy Istenének semmi sem lehetetlen, így sorsa jóra fordul.

Még maga az erősen hívő, dinamikus Ábrahám is depressziós állapotba kerül Mórijjá hegyén az elválás fájdalmában, amíg fel nem ismeri, hogy Isten nem büntet, hanem kímél. (Gen 22.)

A Jabbók-gázlónál megütött Jákob története is olyan történet, amelyben a fájdalom hatására egy ember önértékelése megrendül, és megbékélt ember születik. Jézus életében sem csak a Gecsemáné-kerti jelenetet, vagy a "miért-kérdést" a kereszten kell látnunk, hiszen Jézus gyakran volt egyedül a pusztában is. A keresztyén tradíció ezt a 40 napot meditációs szakaszként értékeli és magyarázza. Erről azonban sehol sincsen szó. Az, hogy őt a Lélek a pusztába vezette, alapvetően azt szimbolizálja, hogy a depressziót okozó hatásokat le lehet győzni. A kereszthalál eseményét is felülmúlja a feltámadás eseménye.

Pál, aki depressziójáról teljesen nyíltan tud beszélni: "Ezért tehát, hogy el ne bizakodjam, tövis adatott a testembe, a Sátán angyala, hogy gyötörjön, hogy el ne bizakodjam." (2Kor 12,7), és aki arról beszél, hogy "Legszívesebben tehát erőtlenségeimmel dicsekszem, hogy a Krisztus ereje lakozzék bennem." (2Kor 12,9), el tudja énekelni a kegyelem győzelmi énekét, hogy "sem magasság, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény nem választhat el minket Isten szeretetétől, amely megjelent Jézus Krisztusban, a mi Urunkban." (Róm 8,38).

Hogy mit akarok mondani ezzel a kis bibliai kitérével? Azt, hogy a ciszterna mélyén lenni nem véget, hanem kezdetet jelent. Van kiút. A ciszterna mélyén nem a hallgatás és a félelem szorongása uralkodik, hanem onnan kérdezni, kiáltani, imádkozni - és meghallgattatni is lehet. A Biblia legrégebbi története egy érdekes történet arról az útról, amely a ciszterna mélyéből a szabadságra, a magas beosztásba, nagy felelősségre vezet. A Bibliában újra és újra találkozunk az élettörténetekben jelen lévő depresszióval, amely nemcsak egy gyógyszerrel gyógyítható betegség vagy anyagcsere-probléma. Nemcsak pszichiátriai eset, amely klinikailag kezelhető. A ciszterna mindig a közösség közelében van, ott, ahol emberek élnek és cselekszenek. A ciszterna a lét mélyén lévő élettér. Ennek az embernek, aki oda kerül, szüksége van ránk összes találékonyságunkkal együtt, mert saját magán nem tud segíteni. Megvetésünkbe hal bele. Többre van szüksége, mint kemoterápiára. Csak a szabadság útján képes élni. Mi pedig polgári depresszióinkat úgy hagyhatjuk magunk mögött, ha belekeveredünk a szabadság történetébe, amelyet Jézus hozott el nekünk. A depressziósok lelkigondozása azt jelenti, hogy bele kell őket vonni ebbe a történetbe.

Nyitva hagyom azt a kérdést, hogy összefügghet-e maga a hit témánkkal. A keresztyénségnek mindig is voltak depresszív vonásai, ez azonban valószínűleg azzal függ össze, hogy a melankólia létünk egy része, amellyel együtt kell élnünk. Ez egy olyan állandó követelmény, amelyet teljesítményközpontú társadalmunkban nem folytathatunk el, hanem bátran meg kell ragadnunk. Ehhez szerettem volna egy kicsit hozzájárulni.

¹Du mußt von Gott nicht Arges denken, er ist ganz Liebe, Gut und Treu, er hat nicht Lust, daß wir uns kränken, durch Schwermut, und ihm bleiben scheu: Denk, Gott will in dein Herz hinein, drum muß es weit und offen sein."

² A „Grube” szóval

Missziói kötelezettségünk és mai formái

– LMK dolgozat –

1. Missziói kötelezettségünk

A dolgozat megadott címéből kölcsönzött alcím szelíden fogalmazza meg a misszió szükségességét. Nem indokolt most az óvatos fogalmazás. A misszióra égetően szükség van! Nem pusztán kötelezettek vagyunk, hanem - emberi oldalról tekintve - a 24. órában járva félre kell verni a harangot, hogy egyházunkért, a gyülekezeteinkért mindent megtéve a teljes eljelentéktelenedéstől, majd a teljes elolvadástól megmentsük azt.

A dolgozat első pontjában sem tartom lényegesnek, hogy bibliai alapvetéssel kezdjem mondanivalómat. Gyakorló lelkészek vagyunk, s a missziói parancs, a páli lelkület és gyakorlat, igehelyek felsorolása nyilvánvalóan a nyitott kapuk döngetése lenne. Nem azért nem fordítok tehát nagyobb súlyt a Biblia missziót, a hit továbbadását sürgető, kérő, parancsoló, azt előtérbe helyező üzenetére, mert nem tartom fontosnak, hanem azért, mert egyfelől erről már többször is szoltunk, másfelől azt minden hallgatomban tisztázottnak feltételezem.

Egyházunkban amúgy is egyre többet beszélünk misszióról, kül- és belmisszióról, a krisztusi üzenet továbbadásának szükségességéről. Ha emlékeztetem nem csal, az utóbbi években mindig készült erről a témáról LMK dolgozat. Egyházunkban évek óta működik - évtizedes szünet után - Missziói Bizottság. Végre, függetlenített missziói lelkész kezdte meg szolgálatát és a tervek szerint egyre inkább erőre kap ez a szolgálat. Zsinatunk külön missziói törvényt hozott, ezzel is aláhúзва e témakör döntő fontosságát.

A felsoroltak természetesen csak a következményei annak a súlyos válságnak, aminek a szorításában vergődünk, de jelzik, hogy egyre inkább terjed a meglátás, hogy a hit továbbadása terén kell előre lépünk, ha ebből a válságból szabadulni akarunk. A válság, amiről beszélünk, a Krisztus-hívő gyülekezeti tagjaink fogyása, az egyház aktív népének elvesztése, egyházunk gyors elerőtlenedése. Azoknak, akik egy esetleges teljes elfogyásnak, reménység szerint soha el nem jövő vízióját reális közelségben látják, van kire hivatkozniuk, hiszen Jézus mondta:

"De amikor eljön az Emberfia, vajon talál-e hitet a földön?" Lk 18,8b. A válság súlyáról, méreteiről különböző lehet a meglátásunk és becslésünk, de legalább azt elértük, hogy egyházunk gondolkodásában a veszély megléte egyre inkább jelen van. Én inkább a borúlátók közé számítom magam, annak ellenére, hogy hittel vallom azt a jézusi mondást, hogy Istennek semmi sem lehetetlen. De mert én is lassan eltemetem a gyülekezettől régi, hűséges tagjait - még mindig jószerevével a negyvenes évek végi evangelizációs munka gyümölcseiből élünk -, s a fiatalok még nem értek be a templomba, úgy érzem, jogos a riadót fújni.

2. A válság okairól

Természetesen ez a témakör sem igényel alapos kidolgozást, mert ahogyan a Szentírás missziói látása is egyértelmű a számunkra, az egyházban meglévő válságjelenségek is mindannyiunk számára nyilvánvalók, ugyanúgy az okok is közismertek. A történelmi oknyomozás során nem elég a rendszerváltás után vezető szerepet kapott egyházellenes, liberális szellemiségről beszélni, de az sem elég, ha az elmúlt negyven évre hivatkozunk, visszamehetünk az ateista, bolsevik munkásmozgalomhoz, a francia felvilágosodás hitellenes liberalizmusához, a középkori egyház bűneihez, a Római Birodalom, még előbb a zsidók keresztyénellenességéhez, de a sort valószínűleg Ádámgig és Éváig kellene felvezetni, akik döntésükkel megismerték a bűnt.

Minden külső akadály mellett szólni kell a belső, egyházon belüli nyomorúságokról, amelyek hozzájárultak híveink fogyásához. Azok a gyülekezetek, akik önálló lelkész nélkül éltek, esetleg élnek évtizedek óta, tudják, hogy az egyház belülről is emészti magát. Hatalmi harcok, az államhatalom kiszolgálása, rossz, botrányhős lelkészek eltűrt szolgálata, akiket nem lehetett semmivel sem fegyelmezni, s egyéb hibák tették hiteltelenné az egyházat még saját hívei szemében is. Nem lehet eltitkolni személyes, egyéni felelősségünket sem a mai helyzet létrejöttében. Mulasztásaink, lustaságunk, sokszor hiteltelen hitünk, kivárára játszásunk - legalább addig menjenek valahogy a dolgok, amíg én itt vagyok - mind - mind okai a mostani állapotnak. S akkor még mennyi mindenről nem beszéltünk!

3. Mit tegyünk?

Számomra ez az izgalmas kérdés. Hogy baj van, azt már régóta tudjuk, hogy mik a baj gyökerei, ezt sem kell már keresgélni.

De merre menjünk tovább? Erre a jól hangzó, szimpatikus kérdésre lehetne nagyon biblikus, nagyon komolynak látszó, nagyon hívő választ adni: fel emberek az Ige hirdetésére! Alkalmas és alkalmatlan időben csak szólni, mondani, kiabálni az Igét!

Ez a válasz azonban azért hamis, mert a kérdés is rossz volt! Nem általánosságban kellene meghatározni a teendőinket, hanem úgy kellene kérdezni, hogy MA, az ezredforduló idején, kétezer évvel Krisztus földi jelenléte után mit kellene tenni?

4. Amiben én látom a problémát

Kezdetben volt a szó. Az ember kifejezte magát, elmondta a gondolatait, kapcsolatot teremtett ember és ember között. Isten is megszólította Ábrámot, s azután mindazokat, akiket szavára érdemesnek tartott. Az édes-

apa beszélt, tanította a fiát. Továbbadta mindazt, amit tudott. Nemzedékek hosszú sorában éltek az emberek a szó, a beszéd világában. Aztán a Krisztus előtti harmadik évezredben Egyiptomban, Kínában a rajzokból kikristályosodott az úgynevezett képirás. A képirás lassan szóírássá lett - a kínai, japán írás ma is ez - s lassan megszületett a hangírás. Ennek első művelői a föníciaiak voltak, a maguk 22 betűjegyeikkel. Tőlük tanulták a zsidók, arabok, perzsák, majd a törökök. De születtek más írások is, pl. a görög. Ma már felmérni sem igen lehet, milyen hatalmas korszakváltást jelentett az emberiség életében, hogy az írásbeliség megjelent. Ha felidézzük ószövetségi tanulmányainkat, akkor világos, mit jelentett a választott nép számára az a tény, hogy papírra kerültek az Isten és ember közös történetének dolgai. Előny is és hátrány is származott belőle. A hitből teológia lett, az élő Isten szavából betű, amely megöl. Kultusz és rend született, amely minden változást nehezen tűrt, mert hiszen le volt írva, papírra volt vetve az, amit tenni kell. Természetesen rengeteg előny is származott belőle, ezekből most csak egyet: kézbe vehetem ma a Bibliát, ami mégiscsak az Élet Könyve nekünk.

Nagy ugrás a történelemben: úgy a tizennegyedik és tizenötödik század fordulóján Mainzban megszületik Johann Gensfleisch von Gutenberg. Vele megszületik a könyvnyomtatás, a második hatalmas lépés, amely döntő módon alakította az ember életét. Az információ elindult. Amit addig csak kevesen tudtak, az olyan titkos tudományokat, mint az írás és olvasás, amelyet csak a kiváltságosok ismertek, az mindenkié lett. Évszázadok kellettek megint természetesen, de a nyomtatás az információt hatalommá tette. Megint egy minket közelről érintő példa: ha nem készül el a tizenötödik század közepére a Gutenberg féle 36 soros Biblia, ha nem terjednek el egész Európában hetek alatt Luther munkái, tehát ha nincs könyvnyomtatás, akkor léteznénk-e egyáltalán mi, lutheránusok? A világ életében döntő hatású volt, hogy a tudás, a hír, az információ mindenhová eljutott. Otthon, karosszékben is el lehetett olvasni, amit az újság hozott, egyre jelentéktelenebbé vált a társadalmi élet oly hosszú ideig egyetlen gyújtópontja: a vasárnap, a templom, az igehirdetés, a találkozás. Az emberek közötti kapcsolat lazult, az elidegenedés könyörtelenül beindult, s feltartóztathatatlannak bizonyul. Megint hangsúlyozom, hosszú, nagyon hosszú folyamat ez.

Megint ugrás az időben: az 1940-es évek végén, magyar szellemi csúcsteljesítményként megépül és működik az első számítógép. Szobányi monstrem, nem tud többet, mint ma a legegyszerűbb zsebszámológép. A hetvenes években megszületik a szilíciumlapocskák, a chip. Elkezdődik a számítógép, illetve a számítógépre épülő telekommunikáció kora. Így és most lett csak igazán veszélyes a század minden találmánya, a TV, a különböző hang- és képhordozók. Mert a számítógéppel megszületett az az eszköz, amely mindezt egy rendszerré, egy ma még beláthatatlan fejlődés előtt álló rendszerré kapcsolja össze, melynek segítségével a világ nem világ többé, hanem csak egy nagy falu. A termelés, kereskedelem, szolgáltatás, a kulturális, társadalmi élet elektronikus arculatává válik. Az emberek megtanulják, s megszokják

a multimédia minden lehetőségét. S akkor egy minőségi-leg más társadalom születik.

S eközben a lelkész felmegy a szószékre, s beszélni kezd. Beszél, talán nem nagyon unalmasan, de visszatérünk, vagy tán el sem indultunk abból a korszakból, amikor a szó volt a középpont.

A Rolling Stones együttes színpadi fellépéseire 100 tonna felszerelést használ, 200 építőmunkást, és fél millió Watt teljesítmény szólal meg, amikor játszani kezdenek. Mindezt tucatnyi kamion szállítja az egyik színhelyről a másikig. Az 1992-es Pink Floyd koncerten húszezer lámpa szórt a fényt, mindegyik számítógépezérlés szerint a megfelelő pillanatban, színben és irányban villant fel, hatalmas TV-képernyő vetített minden pillanatot a nézők feje fölé, a koncert vége felé egy hatalmas makett repülőgép húzott el a tömeg feje fölött, s robbant fel a színpad mellett, kítűnő pirotechnikai bravúrként. Millió példa van még. S vasárnap a lelkész felmegy fekete palástjában a szószékre, és jó esetben mikrofont használ, s elkezd beszélni, talán nem unalmasan. De kinek? Van még ember a szószék alatt?

Hetente 16-20 órát tölt egy átlag felnőtt a TV előtt. A számítógépet használók, a multimédiás felhasználók még többet. Másodpercek alatt elérhető bárki a világon, aki be van kapcsolva a világhálóba. A fejlődés szédítő tempójú. Egy CD lemezen 8 bibliafordítás van és még egy katolikus magyarázat a Szentíráshoz. Az Interneten minden egyház, minden hit, minden hasznos és szép, minden mocskos és visszataszító elérhető.

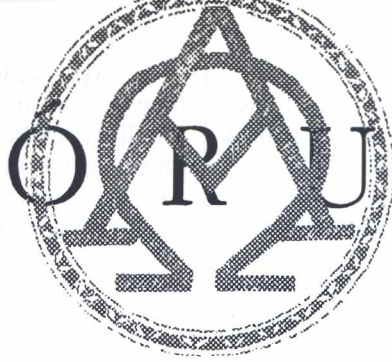
5. Összefoglalás

A szó korszakában az emberi kapcsolatok voltak döntő hatással az életre. Az írásbeliség információt teremtett, történetiséget, adatokat. A könyvnyomtatás atomizálta a világot, a benne élő embert, az individuum tett szert jelentőségre. Az elektronikai információ kora megint a közösséget, az egyén integrálódását hozza a világ életébe a jelenidejűség felmérhetetlen hatásával.

A keresztyénség kétezer éves történetében igen hosszú ideig birtokolta az információnak és a közlésnek monopóliumát. Ez már régen elveszett. A templom nem az, nem lehet az, ami volt. Eljön hozzánk is az Amerikában már ismert elektronikus egyház, amely a TV-képernyő elé gyűjti a híveit? Vagy az Internetre küldjük majd vasárnap délelőtt az igehirdetéseinket, s a "vevő" azt a lelkészt választja és olvassa, akit csak akar, Sátoraljaújhelytől Sopronig?

Véglegesen elveszett az igehirdetés? A gyülekezeti közösség? A személyes lelképásztori szolgálat? Biztos vagyok benne, hogy ezek ma is elengedhetetlenek. De az is kétségtelen, hogy ha nem alkalmazkodunk a MA kihívásaihoz, akkor tényleg üres templomok várnak minket. S ezen nem a nekibuzdulás, a kampányszerű, lázas cselekvés, hanem a bölcs, a valósággal számoló, s Jézusnak felelősséggel tartozó lelkiület segít.

Sztojanovics András

„Zsinat előtt — zsinat után”

Ezzel a címmel jelent meg a januári Lelkipásztorban Dr. Harmati Béla püspök úr értékelő cikke.

Apró részletekről is lehetne vitatkozni: hogy lehetséges egy közgyűlés kevesebb taggal, mint egy presbiteri ülés? A közgyűlésen a presbitereknek kötelességük ott lenni... stb. Valójában ezek az „apró részletek” három nagy ponthoz visznek:

1. Lehet azt mondani, hogy az előző (1991–1997) Zsinat által alkotott törvények rendszere nem jó, egyházképe nem alkalmazható. Akkor kezdjük előlről a munkát. S két lehetőség áll az egyházi elnökség előtt:

a) a gondosan előkészített törvénykönyvet egy nap alatt elfogadja a Zsinat.

b) demokratikus módszerekkel megalkotni majdnem minden törvényt, melyek épp annyira lesznek esetlegesek, mint a mostaniak, amelyeket épp annyira fognak kritizálni — vagy ha nem tennék, még rosszabb.

2. Nyilvánvalóan szükség van a törvény apró hibáinak kijavítására. Talán még a kerülethatárokat is lehet módosítani. Az utolsó ülések valóban kapkodva teltek. Én magam is szívesen kérném több törvény szövegének megváltoztatását. Azokét, melyekben az eskü szó szerepel. Nem fogom tenni. Mert itt az egyházi törvények tekintélyéről van szó. Arról, hogy — még a hibáival együtt is — a leginkább előkészítetten, olajozottan működő egyházi testület határozata mit ér. Gyülekezetek és egyházmegyék kezdik tanulni, átvenni ezt a rendet. Nyilván nem megy máról holnapra. Bizonyosan lesz idő, mikor a közgyűlések „identitászavarban” szenvednek. De kipróbálás nélkül nem mondhatjuk rá, hogy rossz. Legalább nyolc évre, a következő két Zsinati ciklus idejére van szükség ahhoz, hogy meglássuk: működőképes-e a törvény.

3. A most összeülő Zsinatnak önálló feladata van. A hiányzó — s tényleg hiányzó — törvényeket megalkotni. Erre kell odafigyelnie az új Zsinatnak. A hibák javításán, a törvények összefésülésén, törvénykönyvvé alakításán kívül ez az egyetlen feladata az új zsinati időszaknak.

Szükséges lenne néhány más dologra is fölhívni a figyelmet.

ad I/1.

Valóban készületlenül ért sokunkat a Zsinat. De hogyan is tudtunk volna felkészülni? Volt-e erre

koncepció? És valóban nagyon régi az alapnak tekintett 1936-os Zsinat. De lett volna-e más alapjuk a tárgyalási rend kialakítására? Magam úgy tapasztaltam, ha szigorúan betartottuk volna az ügyrendet, még jobb lett volna a munka.

S az egyházmodell is 1936-os (vagy régebbi) — de hiszen előkerült több más is. Nem hiszem, hogy végiggondolás nélkül vetették azokat el. Számomra különben is furcsa, hogy a MEVISZ „kétlépcsős Zsinat” javaslatának elvetését — mely az egyik legelső döntés volt — ésszerűnek, végiggondoltnak látja a szerző, míg az utolsó két évben hozott, megérlelődött döntéseket meggondolatlanak.

ad I/2.

A hatalmi ágak szétválasztása. Valóban legyen ott egy-egy fegyelmi ügynél az esperes, illetve a püspök. De bőven lehet olyan esetekről tudni, melyben az egyházi felettes elfogultsága nyilvánvaló és természetes. Hogyan tudna hát indulat nélkül fegyelmezni? Meg is jegyzi a szerző: „*Ez azonban természetes, hogy nem egyszemélyben ők az ítélőbírák, másnak kell hivatalból kivizsgálni az ügyet.*” Erről szól a törvény. Erre a törvényre is vonatkozik a fent említett nyolc éves várakozási idő. Mert most lehet, hogy nincs kellő számú felkészült bíránk. De ha iskoláink jól működnek, akkor lesznek bőséggel.

ad I/3.

Az, hogy ma nem jól működtek a közgyűlések, az világos. Ez azért is van, mert nem jól működtek a presbitériumok sem. Az egyházkormányzati szintek elnökségei sem. Az időt elhúzzuk jelentések felolvasásával — nincs hát mód felkészülten és tartalmasan megbeszélni azokat. Tehát ne induljunk ki a mai közgyűlésekből. Nyilvánvalóan egy jól előkészített gyülekezeti közgyűlésen is kevesebben lesznek, mint egy istentiszteleten. Mégis ugrásszerűen nő az információáradás, az egyházi közélet. Egyre többen érzetik: részük van a gyülekezet, az egyház irányításában. Az egyház nem ott van, ahol a papok vannak. Egyház ott van, ahol a gyülekezet van. Szükségszerű is a közgyűlés munkájának növelése, mivel a presbitériumok — az egyházmegyében kizárólag, másutt remélhetőleg — tisztségviselőkből, önálló feladatkörrel rendelkezőkből állnak. A presbitérium tehát nem elégséges önmaga munkájának elfogadására, értékelésére.

ad 1/4.

A háromkerületes beosztást valóban az utolsó pillanatban „bedobott” ötletekkel döntötte el a Zsinat. A beosztást. De nem a rendszert. Ezért írtam az elején: a beosztásról lehetséges még tárgyalni. A rendszerről nem. Ugyanis ez az egyetlen rendszer, mely kétharmados többséget kapott. Minden más rendszer zsákutcába jutott a szavazás folyamán. Van-e erre igény? Spirituális oldalról mindenképpen. A püspök jelenlegi erőt, időt meghaladó munkarendje igazolja, hogy szükséges harmadik püspökséget felállítani. S ez a feszített munkatempó sem elegendő arra, hogy a püspök láthassa a gyülekezetek életét, hallhassa a lelkészek igehirdetését. A püspök ezért sokszor látja felülről az egyházat, mint egy kilátóból a vidéket. De látja-e a fákat, látja-e, hogy ki vannak-e jelölve a turistautak? Boleratzky professzor többször is igazolta, hogy jogi oldalról is szükség van legalább három tagú vezetésre.

Az anyagi oldal a legnehezebb. Tervezés nélkül biztos, hogy nem megy. Eleinte bizonyos, hogy szerény körülmények között működhet csak a három kerület. De meg vagyok győződve arról, hogy eredményes lesz a változás. Sokan fölvetik a szociológiai oldalt is: nem leszünk-e nevelésesegek, ha egy-egy püspökre oly kevés egyháztag, illetve gyülekezet jut. Lehet, hogy lesznek — kevesen — akik először mosolyogni fognak. De jól működő iskoláink és intézményeink, az áldott Missziói központ, az egyesületek, a megelevenedett egyházmegyék, s a többi szolgálat révén nem kell tartanunk a kudarctól: — megnövekedik az evangélikusság száma. A Lélek építő munkáját nem szabad számításon kívül hagyni. Imádkoznunk kell. Hiszem, hogy így az egyházkerületek jobban megérlelődnek a közös szolgálatra.

Bencze András

Nyílt levél a laikusok Jézusához

Uram, én egyik legközönségesebb követőd vagyok; annyira közönséges, hogy még e levél címét is mástól vettem — Bruckbergert, a francia dominikánust plagizáltam. Ő már 1972-ben levelezett Veled — igaz, más okból, mint én, mivel ő inkább saját híveit ostromozta, mivel elhagytak Téged. Ez nagyon súlyos vád, de legalább nem Teellened, inkább fordítva, azok ellen, akik hordják nevedet, de nem tudják, miért.

Manapság nekünk, akik még nyíltan követőidnek valljuk magunkat, új jelenséggel kell szembenéznünk: egyes körökben felújult irántad az érdeklődés, s különleges módon — azok kutatnak utánad, akik sosem voltak követőid. Ha érdeklődésük okát keressük, akkor tűnik ki igazán be nem vallott szándékuk: úgy mutatják be magukat — természetesen burkoltan —, mintha rajtunk akarnának segíteni, eltévelyedett, naiv juhokon, akik bár követőidnek valljuk magunkat igazában nem is ismerünk. Így találkozunk olyan címekekkel, mint például „A valódi Jézus”.

Mások szerényebb címekek adnak munkájuknak, így pl. — „A zsidó Jézus”¹, mintha nem tudtuk volna, hogy zsidó voltál.

Ez a könyv budapesti látogatásom alkalmával került a kezembe. Vermes Gézának, egy zsidó kutatónak a tollából való és számtalan újdonságot tartalmaz, különösen egy laikus számára, mint jómagam. De minden látszólagos tudományossága ellenére próbára tette türelmemet.

Nemde, aki ír, valamilyen szándékkal ír? Aki tanít, az valamilyen szándékkal tanít. Áll ez mindenre, áll ez arra a könyvre is, ahol a Te tanításodat olvassuk. De a szándék nem mindig tűnik ki elég világosan az olvasó előtt. Innen ered az olvasás veszélye.

Mivel Vermes Géza követőd nem volt, mi értelme volt utánad kutatni? Te minket alázatosságra tanítottál, tehát nem nehéz elfogadni a kioktatást. De annál nehezebb elfogadni a tanítást, amit a szerző nekünk szánt.

Erre valaki könnyen azt a választ adhatná, hogy e könyv nem kötelező olvasmány. Félre lehet dobni, vagy még olvasás közben is be lehet csukni. S különösen, nem érdemes róla szólni, vagy írni. De ez áll minden könyvre, még a Bibliára is, ahol Rólad olvasunk.

Tehát vannak írások, amelyeket kötelező ismerni azoknak, akik hasonló témával foglalkoznak, vagy akik keresik, mihez is igazítsák életük folyását. Így bonyolódnak a gondolatok, s visznek bennünket egyik zsákutcaból a másikba. A kötelesség is ilyen zsákutca — szeretnénk kijutni belőle, de nincs kiút. A Vermes-könyv is egy zsákutca lett számomra. Ha becsukom, akkor kijutottam belőle, ha kinyitom, akkor kötelességemnek érzem felhívni rá az olvasók figyelmét, mivel azt tapasztaltam, hogy sokan csak azért csukják be ezt a könyvet, hogy felmentsék magukat a kötelesség alól erről nyíltan szólni. Innen ered a Vámos-féle könyvek sikere és veszélye.

Igaz, nem egyszerű egy olyan tudóssal, mint Vermes Gézával, vitába szállni. A tudomány manapság csalétek a kíváncsi nemzedék számára.

Amit ebben a könyvben olvasunk, egyszerűnek és érdekesnek tűnik, de minket, akik Benned hiszünk, nagyon meggondolkoztat: nem is tudjuk, ki voltál, hisz a könyv szerzője, Vermes Géza, tagadja családfádat és mesterségedtől is megfoszt — sosem voltál ácsmester. Ezek után egy laikus joggal kérdezheti, ki is voltál, ha egyáltalán léteztél?

Ebből a könyvből kiderül, hogy még ha éltél is, nem álltál egy szavahihető ember hírében saját családod körében sem. Talán innen ered az a nagyon elterjedt

¹ Vermes Géza: A zsidó Jézus, 1973, 1994; magyarra fordította: Hajnal Piroška. Osiris Könyvtár, 1995.

mondás, hogy senki sem próféta a maga hazájában? (u.o. 47. old.)

Amikor vigasztalást keresek, akkor rájövök, hogy Vermes Géza sok mindent félremagyaráz; példa erre, hogyan interpretálja a következő jól ismert mondásod: „*Aki jobban szereti anyját és apját, mint engem, az nem méltó hozzám*”. Ebből Vermes azt olvassa ki, hogy megvetéssel beszéltél családotról. (u.o. 47. old.; Máté 10:37.)

Nem is követem Vermes Gézát ezen az úton. Az én problémám sokkal egyszerűbb, s talán éppen ezért sokkal nehezebb, mint a rabbinikus tradícióé. Én nem mint kutató, hanem mint hívő érdeklődöm utánad. Hogy zsidó voltál vagy a zsidó földről származtál, amely a zsidókon kívül számtalan népnek is az otthona volt, abban nem kételkedünk, legalábbis én magam nem. De a részleteket, amelyekre Vermes Géza utal, már valami bizalmatlansággal fogadom, bár Vermes Géza biztos kézzel ollózza ki régi írásokból egy közönséges utcai varázslónak, sőt kuruzslónak az ábrázatát, hiszen Rólad az a hír járta, hogy gyógyítottál is.

Naiv ember lévén, naiv kérdésekkel állok elő: hogyan bizonyítja Vermes Géza forrásai hitelét? Ezeknek a forrásoknak a szavahihetősége épp annyira kétségbe vonható, mint a Te létezésed. Hogy egyesek Téged kuruzslónak tartottak, abban nem kételkedem. De tegyük föl megint egy naiv kérdést: talán két kuruzsló vetélkedéséről is tanúskodhatnak a régi rabbinikus források? Miért ne lehetett volna az egyiknek több sikere, mint a másiknak? Ennyi idő elteltével, melyik bíróság ítélőszéke elé lehetne megidézni a vetélkedőket, értem ezen a Te híveidet, az evangéliumok szerzőit és ellenségeidet, a rabbinikus iskolákat?

Így fordul a kocka. Vermes Géza információit még meg sem lehet cáfolni, mivel kizárólag azokra a forrásokra hivatkozik, amelyek a „zsidó fiatalember” ellenfeleinek az írásaiból származnak. Sőt, ügyesen argumentál, még jót is mond Rólad — nemde vannak lelkes, jószándékú kuruzslók is?

De amikor abból a könyvből idéz, amely munkásságod és tanításaid tartalmazza, Vermes Géza elárulja magát. Mivel ezt a levelet nem vitairatnak szántam, rövidre kell fognom okoskodásomat.

E könyvből gyorsan kitűnik, hogy Vermes Gézának semmi teológiai képzettsége nincs, mert úgy okoskodik, mint az ateisták, akik a vallások lényegét azok erkölcsi tanításaiban látják. Így racionális módon, könnyen leszámolnak mind az Istennel, mind a vallással. Példa erre Jean-Paul Sartre-nak, a neves francia ateista filozófusnak az esete. Mint minden ateista, tehát a marxisták is, állította, hogy nem kell azért keresztyénnek lenni, hogy valaki becsületes legyen. Ezzel az argumentummal találkozunk, valahányszor ellenfeleid azt szeretnék bizonyítani, hogy tanításod nem hozott semmi újat, tehát felesleges vagy, s veled együtt a keresztyénség is.

Az csak természetes, hogy Te sokat tanultál erkölcsi téren a rabbinikus iskolától, s el kell ismernünk, hogy ennek a tradíciónak is voltak bölcsei. De hol bújik ki a szög a zsákból? Amikor Vermes Géza Máté evangéliumából idéz; nagyon ravaszul, kihagyta azokat a verseket, amelyeket szeretne eltüntetni a Bibliából. Ezért néha nem is idéz, csak összefoglalja a saját szavaival, amit ezek a versek tartalmaznak, majd kiegészíti őket azzal, ami a saját tanait igazolja. Például Máté evangéliumának az 5. fejezete 44. versénél így kezdi: követőit arra biztatta,

hogy ne csak felebarátaikat szeressék, hanem ellenségeiket is, követve az Istent, akinek akarata szerint a Nap a jókra és a rosszakra egyaránt ragyog... (66. old.) Vajon szabad-e a Bibliából kedvünk szerint „ollózni”? A két idézet két teljesen különböző kontextusban található, s nem függ össze azzal, amit Jézus Máté evangéliumában tanít.

Miért hagyta ki a 43. verset? Érthető. Itt válik el a Te tanításod a rabbinikus tradíciótól, amikor így szólsz:

„Hallottátok, hogy megmondatott: Szeresd felebarátodat, és gyűlöld ellenségedet.”

44. vers:

Én pedig azt mondom néktek: szeressétek ellenségeiteket, áldjátok azokat, akik titeket átkoznak, jót tegyetek azokkal, akik titeket gyűlölnek, és imádkozzatok azokért, akik háborgatnak és kergetnek titeket.”

De hiányzik a 38. vers is:

Hallottátok, hogy megmondatott: Szemet szemért, fogat fogért.

39. vers:

Én pedig azt mondom néktek: Ne álljatok ellene a gonoszoknak...

De kérdzem: Vermes Géza miért nem utal arra, ami a zsidó rabbinikus hagyományból hiányzik?

Ebből ered egy másik megfigyelés, ami jellemző Vermes Géza módszerére. Vermes szól, s hosszan idéz a Messiásról, az Isten fiáról, amint azt a népi tradíció emlegette; de hallgat Rólad, mint Megváltóról, sőt állítja, hogy még az evangéliumokban sem talál erre bizonyítékot.

Nem tagadom, hogy a kutatás hasznos információkat deríthet fel. De állítom, hogy a lelki, a szellemi eseményeket, így a Messiás és a Megváltó fogalmát, nem fedi fel egyetlen szónak az eredete sem.

Nem természetes, hogy halálad megváltói művednek a leglényegesebb része, s erről életedben nehezen lehetett volna beszélni, hisz sokszor még tanítványaid sem értettek meg? Olyanoknak kellett jönniük, mint Pál apostol, hogy az eseményekből és tanításaidból ki tudják olvasni azt, amit tanításod takart, amit az egyszerű nép még nem tudott felfogni?

De hagyjuk ezt a témát a teológusoknak. Nekik kellene megmagyarázniuk azt is, mi a különbség erkölcsi „érdem” és „bűntudat” között. Vermes Gézának viszont elég, ha etikád alaptörvényét idézzük, ez logikusabb, könnyebben érthető, mint az üdvösség ígérete. Ennyi teológiai ismeretre még a laikus is eljut, ha meri használni a józan esztét, s ha le meri vonni a tanításodból eredő következményeket. Ezért lenne egy utolsó szó, testvéri üzenet Vermes Gézának: hogyan interpretálták a korabeli és a mai zsidó rabbik egyik „lényeges”, társadalmat bomlasztó tanításodat, új etikádat — a szemet szemért, fogat fogért helyett azt hirdetted, hogy szeresd felebarátodat?

Egy dolog kétségkívül áll: bárki voltál, tanaid annyira újak voltak, hogy még ma sem hinnének Neked, ha köztünk járnál. Minden kijelentésed gondolatok lavináját indítja el a hallgatóban, s ezt Magad is előre megmondottad —háborúságot hozok néktek...

De hányan emlékeznek még arra, mit is tanítottál? Valaki joggal mondatná, hogyan is emlékeznének arra, amiről sosem hallottak? Talán ez az oka annak a nagylelkűségnek, hogy senki sem emel szót a Vermes-féle tudományosság ellen. Vagy félnek, hogy a kritika, az összehasonlítás vallási békétlenségre vezet? Vajon Vermes nem hasonlítja össze azt a Jézust, akiben mi hiszünk, azzal a Jézussal, akit a rabbinikus tradíciókban vél felfedezni? Tehát mérlegre teszi hitünket. S ezek a tanok még a teológiákra is bekerülnek.

Tagadhatatlan, hogy egész életünk mérlegelés, s Uram, te tanítottál meg bennünket erre. „Új élet”, „új ember”, „újzászületés”, mind Tőled származik. S hogyan hajtjuk végre ezeket a felszólításokat? Meg lehet-e arról valamilyen módon győződni, hogy helyesen értelmeztük felhívásodat? Nemde előttünk a történelem, amely kíméletlenül keresztezi utainkat, s elítél bennünket s kényelmes keresztyénségünket, szellemi tunyaságunkat, amikor menekülünk a saját életünk és közösségünk életének a megítélése elől?

És a történelem nem „ollóz”. Különösen nem ollóz aszerint, amint az Vermes Gézának a kedvében járna. A történelem kegyetlenül csap le reánk, hiába tiltakozunk ítéletei ellen.

Így csapott le a történelem 56-ban azokra, akik Téged „politikai” sikerek miatt elárultak², s így fog lecsapni mireánk is és egyházunkra is, ha tanaiddal rosszul sáfárkodunk.

Nemde kötelességünknek és tehetetlenségünknek a tudata szüli a bűntudatot? A tett, a jövőd tett, csak a tehetetlenségben mint bűntudatban érlelődik.

Lám, mint az öregeknek, akik valaha sokat olvasták a Bibliát, tanításaid most nálam is idézetfoszlányokban jelentkeznek. S ez jobban is van így. Aki laikus léte belekeveredik a teológiába, az könnyen máglyára kerülhet — mindenre van példa a történelemben; az egyedüli reményem az, hogy manapság ezt szimbolikusan hajtják végre — kirekesztéssel, agyonhallgatással.

Mindez nem mond ellent a régi dictumnak — credo ut intelligam — vagyis hiszek, hogy a hitem megvilágítsa értelmemet és lássam, miben is hiszek, s mire kötelez ez a hit.

Joós Ernő

¹ Lásd: Giczi Zsolt: Az evangélikus egyház és az 56-os forradalom. Protestáns Szemle, 1997/1. 49–65.

Hans Küng: Credo

Az apostoli hitvallás magyarázata kortársaknak

Akkor keres az ember valami újat, amikor nem boldogul már / többé a régivel.

És az az ember keres valami újat, aki nem boldogul már / többé a régivel.

Érvényes ez a teológiai gondolkodásra és a hit dolgainak az értelmezésére is.

Hans Küngöt ilyen újat kereső embernek látom művei — Christ sein (Kereszténynek lenni), Existiert Gott? (Létezik Isten?), Ewiges Leben? (Örökélet?) és a most magyar fordításban is megjelent Credo-ja alapján. Úgy gondolom, hogy azért tudja meghallani a kortárs kérdéseit és kételyeit, mert benne magában is felvetődnek ugyanazok, és azért keresi a válaszokat olyan elszántan s fáradhatatlanul, és adja közre olyan őszintén és nyíltan, mert ő maga sem tud élni a válaszok nélkül és ezért megérti a kortársakat, akik ugyanúgy nem.

Ebből következik most konkrétan Küng Credo című könyvének magyar fordítására vonatkozóan, hogy azok a teológusok, lelkészek és hívők, akikben nem merültek még fel azok a kérdések, amiket Küng feltesz az Apostoli Hitvallással kapcsolatban, azok provokatívnak, idegesítőnek, bosszantónak, irritálónak, sőt talán még blaszfémianak is érzik majd fejtegetéseit, és elutasítják majd nem csak a válaszait, válaszkísérleteit, hanem a kérdésfelvetéseit, a probléma kezelését is.

Ugyanakkor nem csak feltételezem, hanem meg is vagyok győződve arról, hogy akiknek kérdéseik és

kételyeik vannak a keresztyény hit alapvető tételeit illetően, akik attól a felemáságtól szenvednek, hogy hisznek s van is hittapasztalatuk, de úgy érzik: mégsem tudnak egyházuk elvárásaihoz igazodni és azoknak megfelelni a „hinni valókat” illetően, nagyon felszabadultan, boldogan, hálásan követik a szerző gondolatmenetét.

A tulajdonképpeni jelentőségét Küng Credo-jának abban látom, hogy *szóba hozza* a hit kényes kérdéseit, *hangot ad* azoknak úgy, ahogyan a kortársban profán egyértelműséggel megszólal. Megmutatja, hogy *nem tabuk* ezek a kérdések, hanem *lehet róluk beszélni*. A kereső, gondolkodó, kérdező *olvasó* partnert, szakavatott, empatikus embertársat s testvért talál a szerzőben. A *szerző* pedig dialógust folytat könyvében az olvasóval, akit — nyilván sok élőszóban folytatott dialógus alapján — kritikuskak, de nem fölényesnek és nem cinikusnak tételez fel. Nem olyannak, aki mindent elutasít, de nem is könnyen meggyőzhetőnek, vagy éppen rábólintónak, azonnal belenyugvónak és meghátrálónak.

Ad válaszokat a szerző a felvetődött kérdésekre, de ezek a válaszok mindig a hit bizonyágtételei azokról a dolgokról, amelyekre vonatkozóan töredékesek az ismereteink... Közül *hipotéziseket*, feltételezéseket a szerző, amelyek tekintetében szabadon dönthet s választhat az olvasó, mert azok nem érintik a hitet közvetlenül.

S vannak határozott *Nem-et mondások, elutasítások* is a könyvben a Hitvallás vagy a Biblia betűszerinti értelmezése, korhoz s elavult világképhez kötött elképzelések tekintetében.

Nézzünk egy néhány kérdést konkrétan.

Az *első hitágazattal* kapcsolatban az a kérdés merül fel, hogy *kizárják-e egymást, vagy megférnek egymással a kozmológia és a teremtéshit, az evolúció és a teremtéshit*. Röviden és érthetően bemutat Küng különböző világmodelleket a kezdetről és kibontakozásról, az élet keletkezéséről, az egyes folyamatokban való szükségszerűségről és véletlenszerűségről való elképzeléseket.

Megállapítja végül, hogy a teremtő Istenben való hit *nem függ* ezektől sem a bármikori, sem a jelenlegi tudományos álláspontoktól, mert egyik sem tudja sem bizonyítottan állítani, sem bizonyítottan tagadni Isten teremtő voltát. És mert a hit, a teremtő Istenben való hit mindig döntés, nem pedig valami egzaktul bebizonyítottnak az elfogadása.

A *második hitágazattal* kapcsolatban legelsőként a szüztől születése kérdése merül fel. Hosszú, érdekes, izgalmas úton vezet Küng az olvasót, mint jó idegenvezető a gondolatok és eszmék szellemi világában az angyali üdvözlés képi ábrázolásától, a pszichológia archetüposzain, az ókori mítoszok világán s az ÓT-on át egészen addig, hogy kik, hogyan, mennyit s mennyire hitelesen szólnak Jézus szüztől való születéséről. Közben megmutatja, hogy bár nem originális keresztény hit a szüztől való születés, de mégis az elbeszélések hasonlósága ellenére, milyen alapvető és döntő különbségek választják el az ÓT-i közléseket az összes többitől.

Végül itt is nyíltan s egyértelműen válaszol az egyértelmű kérdésre: *történeti és biológiai tény-e Jézus szüztől születése?* Válasza ez: a szüztől születésről szóló elbeszélés *nem élettani tényről beszél*, hanem értelmezi a valóságot és őskép/ősminta segítségével azt fejezi ki, hogy Jézus személye és sorsa, annak kezdete és jelentősége nem magyarázható meg egyedül a mi világunkon belüli történelmi folyamatokból. A hívő pedig saját hittapasztalatából érti ezt meg; abból a tapasztalatból, ahogyan Isten Jézus Krisztuson keresztül övele bánik.

A *második hitágazattal* kapcsolatos *másik* nagy kérdés: *ki a vétkes Jézus kereszthalálában*. A zsidók, a rómaiak, mi mindnyájan vagy egy áldozatra szomjas, elégtételt igénylő Isten? A válasz keresésénél először megállapítja Küng, hogy Jézust leginkább keresztrefeszítettként jellemezhetjük; *ő a teljességgel szenvedő*. Ugyanakkor azonban elhanyagolhatatlannak tartja Küng a Jézus életútjára való figyelést. A Hitvallás ugyan a születés után rögtön a szenvedésre tér, de a keresztre jutás mégis a zsidóság vallási vezetőivel való elkerülhetetlen konfliktusokból következett. A konfliktus pedig abból adódott, hogy Jézus szóban és tettben Isten akaratát hirdeti és Jézus úgy azonosult Isten ügyével, mint ami egyben az ember ügye. Jézus teljesen feloldódott az ügyben és Istennek s embernek *legfőbb személyes ügyvivője* igényével lép fel. Igényét azonban nem hajlandó indokolni, bizonyítani és megmondani, kinek a megbízásából, kinek a hatalmával, micsoda joron teszi.

Ez a vallási per és a szinedriumi ítélet alapja. Tehát a zsidók a felelősek Jézus haláláért? Szónoki kérdésként teszi fel Küng, hogy azonnal s a leghatározottabban elutasíthatja. A kortárs zsidóság sem a maga egészében, a

későbbiek felelősségéről pedig még beszélni is képtelenség.

De bizonyos zsidó vezetők igen, ugyanúgy bizonyos rómaiak is (Pilátus, a legionáriusok). „Hazavithető-e” Jézus a zsidóságba, mivel nem az egész zsidóság utasította őt el és ma sokan a „testvért” vallják benne (Buber); Küng válasza: a vallási törvénybe és Halachába nem, hiszen azt Jézus relativizálta, de a zsidó néphez igen, e sokat szenvedett nép archetüposza, ősmintája Jézus.

És ha visszajönne, mint Dosztojevskij Nagy inkvizitorában, akkor vajon hol fogadná be: a keresztény egyházban vagy a zsinagógában, és kiktől kellene félnie?

Azt a kérdést, hogy van-e értelme, és hogy mi értelme van a keresztnek, Jézus Krisztus kereszthalálának, átutalja Küng a feltámadás hitcikkelyéhez, mert az csak húsvét fényében mutatkozik meg.

Tehát húsvét, a *második hitágazat* harmadik nagy kérdése. Hozzákapcsolódik a pokolra szállás és a mennybemenetel. Bemutatja a szerző ezeknek a képzőművészeti ábrázolását, leírja az alvilág (hadesz) s a pokol (infernum) ókorbeli és középkori elképzeléseit és mindazokat az irodalmi mintákat, amelyeket az evangéliumi tradíció felhasználhatott, amikor olyan dolgokról tett bizonyosságot, ami téren, időn túli és az emberi tapasztalat számára hozzá nem férhetően ment végbe.

Megint úgy teszi fel a kérdést a szerző, ahogyan a kortárs fogalmaz: *Vajon a keresztények egy halott újraélesztésében, fiziológiai értelemben vett testi feltámasztásában hisznek?* Válaszában kifejti, mit értenek a keresztények feltámadáson és mit nem.

Így:

1. Jézus feltámasztását nem a földi életre való újraélesztésként kell értelmeznünk, hanem a kivégzett és eltemetett Jézus Isten által Istenhez való felemeltetéseként. Jézus *nem* visszatért a tér és idő határolta életbe és *nem* folytatta azt az életet, hanem a legelső és legvégső és legigazibb isteni létbe nyert felvételt.

2. Ehhez nem szükséges feltételezni „egy minden természeti törvény ellenére létrejött 'Deus ex machina' (isteni beavatkozás) 'természetfeletti' közbelépését”. Ez a hit „a természetes” mulandóságából a tulajdonképpeni igazi isteni valóságba való felvétel meggyőződésén nyugszik.

3. A feltámadott Krisztusban való hit hiszi, hogy Jézus páratlan és felcserélhetetlen személyének azonosságát nem szünteti meg a halál és a feltámasztás, és hogy Istennek nincs szüksége Jézus földi egzisztenciája testi maradványaira ennek a személyi identitásnak a megőrzése érdekében.

Nem kevésbé izgalmas, de sokkal inkább gyakorlati kérdések kerülnek elő a *harmadik hitágazattal* kapcsolatban. Ez pl.: *megmaradjunk-e az egyházban vagy ne / egyháziagok maradjunk-e?* Ha igen, akkor miért? Ha nem, azt mennyiben lehet megérteni s elfogadni? És: *mi a keresztény hit válasza arra a sokak által vallott nézetre, hogy a világtörténelem maga a világitélet?* És: *milyen a hit mennyországaról alkotott képünk az illúziók mennyországaival szemben, amelyekbe a barokk templomok mennyezetfreskóin át kapunk „bepillantást”?*

Mind-mind valós kérdések. Kortársainkban megfogalmazódó s ajkukról elhangzó kérdések ezek. Ha summázni, egyetlen kérdésben összefoglalni próbálnám a

kortársak kérdéseit, így lehetne: *Hihető-e mindaz, amit a keresztény hitvallás és az egyház hinni valóként kínál?* S ha Küng választát próbálnám egy mondatban összefoglalni, az valahogyan így hangzana: *Istenben hisz az ember és nem a Bibliában, nem a hagyományban, nem az egyházban és az egyház tanításában.* A hit megalapozott és értelmes bizalom, amely kibírja a kérdéseket és a meg nem oldott problémákat.

Örülhetünk, hogy a jól ismert katolikus szerző időszerű könyvének magyar fordítása evangélikus lelkésznek, Tekus Ottónak a munkája. Veöreös Imre evangélikus jegyzeteivel első hozzászólóként megnyitja a beszélgetést/eszmecesterét a műről. Reméljük, lesz folytatása.

Takácsné Kovácsházi Zelma

Sine ira et studio

Hozzászólás az *Óvás a lelkési pályától c. cikkhez*

A Lelkipásztor szerkesztőjének nógatására vállaltam el a cikkírást az "Álomhivatás - rémálom" cikkre reflektálva. Amiért nehezen fogadtam el a felkérést, az a következő: lelkésznek lelkési hivatásról vallani, mindig élveboncolás. Vagy az ábrándkergető ideál-alakot rajzolja meg, vagy egy őszinte mélyöninterjúban szembenéz magával, és rádöbben arra, hogy mennyire távol van az egykori, vagy talán még mai eszményeitől.

Megpróbálok tehát részrehajlás nélkül az objektív-szubjektív meglehetősen szűk mezsgyéjén megállni. Előrebocsátom, hogy bizonyára lesznek velem vitatkozók, ez nem baj. Ha valaki sértve érezné magát, higgye el nem bántani akarok, főleg nem kioktatni.

Lelkész - pap Magyarországon a 90-es évek végén

Talán nem baj, ha ökumenikus távlatba helyezjük a témafelvetést.

Lelkész - pap a közember számára a csudabogár. Megítélése a főtisztelendőtől a büdös csuhásig sokféle lehet. A társadalom vele kapcsolatos reakciója meglehetősen vegyes. Pikáns dolog a nőtlenségén évdődni, de a többgyerekes protestáns lelkész is megkaphatja a magáét, nem tudtak vigyázni...! A lelkésznek is tudnának mit mesélni!

A magyar hagyományos településszerkezetnek megfelelően, bizonyos értelemben elkülönülten él, otthona általában ott van a templom mellett, vagy közelében, plebánia - parókia. Ez az izoláltság időnként csipetnyi misztikusságot is kölcsönöz.

Identifikációs kérdések

1. Lelkész - közéleti ember

A ráakasztott szereposztás szerint ítélik meg. Nem problémás a környezete számára, ha a társadalom szövevényében a megfelelő helyet jól megtalálja. Szinte determinált a vezetőik kasztjába sorolhatni, jóllehet társadalmi presztizse meg sem közelíti a jó anyagi körülmények között élő módosabb polgárt. Minél konformabb, annál inkább kivívja a "közmegebecsülést", mert "jó" ember,

esetleg a "mi" emberünk. Bűnről soha nem beszél, ezért nem kellemetlen.

2. Lelkész - gyülekezeti ember

Vele szemben az elvárások lényegesen nagyobbak, mint az elismerések. A "szuperzenit" vitatnám, de minden es és polihisztor minimum legyen. Végzettsége szerint nem kell mindenhez értenie, de mindent jól kell csinálnia. A "milyen ember az...", "milyen pap az..." szerepmegfelelés lehet, hogy teljesen felőrli. Belekerül a mókuserékbe, és nem ő áll az események élén, hanem az események viszik. Az egyik legfőbb vezérlő elve a "mit szólnak hozzá...", "az én helyzetemben ezt nem engedhetem meg...". Ha erősebb az énje, karaktere szerint kolerikus-szangvinikus, fűtyül mindenre és mindenkire. Vagy fölényesen sértődött, vagy vehemensen védi valós-vélt igazát.

A gyülekezet számára "előnyösebb" a hivatalnok-típusú lelkész, vele könnyebb szót érteni, a feladatoknak pontosan igyekszik megfelelni. Ha jól forgatja a szót, okosan dicsér, nem szól bele a család életébe, nem foglal állást az észrevett bűnök tekintetében, egészen biztosan nem marad el a disznótoros és a nyári gyümölcskosár... Nem vitatom, hogy rászolgálhat a közössége megbecsülésére, hiszen kötetlen munkaideje sokmindentre kötelezheti.

3. Lelkész - Isten embere

Itt érkezünk el a legrázósabb témához. Alaposabbnak, körültekintőbbnek kell lennünk az eddigieknél. Itt már valóban pőre önmagunkról van szó, nem nagyon lehet mellébeszélni.

Lelkész - pap vagyok. Boldog - boldogtalan? Hivatásban örömet vagy keserűséget találó? Egyáltalán mivégre vagyok, aki-ami vagyok? Igazat adok Adynak, aki 1908-ban így ír: "Nincs HIT, és teljességgel nincs hit a Duna-Tisza táján, ahol általában mindig kevés volt."

Aztán beszél a "delejtű emberekről", akik "érzékenyek és értelmes szomorúak".

Kik is ezek a "delejtű emberek"? "Nehezen kartertolhatóak, és ami nehéz, aki nehéz, arra általában rárakják a típus-fazékfedőt: összeférhetetlen. Nem közénk való, mert így kényelmesebb.

Az érzékeny lelkű ember égi fogantatású. "Delejtű" élete azt is jelenti, hogy mindig magányos marad egy bizonyos szinten túl. Nem tud feloldódni a társadalomban, mert egész egzisztenciája szerint, valahol máshol elkötelezett. Ha volt, van vocatio interna-ja, akkor egészen biztosan "kétlaki". A transzcendensből táplálkozik, és az immanensét élte. Kívülről megszállottnak látszik, pedig "csak" felülről-belülről elkötelezett. Ha kairosza van, akkor mártír is lehet belőle, egyébként "csak" a szolgálatának élő. Létezésének alapdimenziója a Krisztushoz tartozás. Minél közelebb van Jézushoz, annál boldogabb. Számára értelmezhetetlen a szolgálat és a Munka törvénykönyve közti kapcsolat. Nem a közeli nyári szabadság-várás élte, hanem az Elhívó iránti totális elkötelezettség. Szerepe szerint lehet meg nem értett, vagy magányos, mégsem boldogtalan. Latinovits Zoltánt hívom segítségül, aki a versmondó művészről vall: "... aki verset mond, annak költővé kell növekednie. Azzá kell lennie, hogy eljátszhassa a költő szerepét, elmondhassa a verset. Eleinte segít a fiatalság, a frissesség, a rügyfakasztó ambíció, de mikor már a virágból gyümölcs lesz, a mag terebélyes fává terpeszkedik, nehéz a gyökérig menni, a költő csodáját megidézni. Megélni. Pedig egy verset jól elmondani, akárcsak a szavakat nem szépen, de jól ejteni, tehát igazul, ízesen, hitelesen, hittel, átéléssel, pontosan és határozottan, magamból kiszakadni, a hallgatóságba belezuhanni: a választottak megkönnyebbülése. Kivételes öröm. Mintha az ember a világ egy kis pontján rendet csinálna."

Profétai és apostoli szolgálat ez a javából. Ha jól értjük az áthallásokat, a mássá léte az igazi lényeg. Akár az ószövetségi, akár az újszövetségi elhívási formulákat

vesszük is szemügyre, egy mindenképpen észrevehető: a Hívó mindig transzfonnál. Tetszik, nem tetszik: rászedtél Uram, és hagytam, hogy rászedj..." „menjetelek el, tegyetek tanítvánnyá minden népet" - majd' mindet megölték, és mégis! A csoda a követés!

"Hinni akarom, hogy erősnek és boldognak kell lennünk, mert csak így segíthetünk az embereknek. Aki csak vonszolja az életét és összeroppan a súlyok alatt, senkin nem segíthet."/Camus/ Az újszövetségi boldogságértelmezés, az erőtlenség erős ereje biztosan helyreteszi a teológiailag félreérthető gondolatokat.

A szolgálatunk egészen bizonyosan: küldetés. Méltóságát nem a társadalmi visszaigazolás adja, hanem az a belső kényszer, hogy a csontokba rekesztett tűz hevít! Prédikálhatok, tanácsolhatok ígéhez kötött tudással és lelkiismerettel, imádkozhatom a haldoklóval, bizalmasa lehetek egy csomó embernek, többet tudok róla, mint a saját házastársa, krízisben lévőknek mentsvára lehetek, kell ennél több...?

Túl ideális a kép? Nem hinném. Mindezzel együtt szeretnénk odaérni a zenekolába is, szeretnénk egy jónak ígérkező szindarabot is megnézni, családdal lenni, kirándulni.

Jó szervezéssel ez is belefér az életünkbe.

Mi Isten komédiásai vagyunk, és azért küldött bennünket a világba, hogy az embereket megtanítsuk az igazi örömről. /Assisi Szent Ferenc/

Varsányi Ferenc

„Kallódó lelkek nyomán”

–Koren Emil: Kárpátaljai napló –

Ez az írás könyvajánlásnak indult. Koren Emil nyugalmazott budai esperes legújabb kötetének bemutatása volt szándékunk, sorokat írni egy olyan mű elé, amely a kárpátaljai evangélikusság életébe vezet az olvasót, s a háborús évek küzdelmeiben a kisebbségi lét „erejét az erőtlenségben” hivatott megrajzolni. Ezt a recenziót kedvcsinálónak szántuk az olvasó, és tisztelgésnek a Szerző felé. Még nem volt nyomdában a kézirat, amikor - hirtelen-váratlanul - megérkezett Koren Emil halálhíre. S a papírra írt sorok egyszerre más tartalommal teltek meg: a múlt idők véglegessé váltak. Ez az írás könyvajánlásnak indult - s nekrológ lett, emlékező főhajtás elhunyt lelkészársunk előtt.

Napló, mert események, dátumok, nevek, életformáló történések és az időből kiszakítva jelentéktelennek tűnő pillanatok precíz rögzítése, a dokumentumokra jellemző hitelesség komolyságával és az egyén intellektuális-érzelmi-spirituális szubjektivitásával. De több is, mint

napló: lebilincselő történetek sora, egy pályakezdő, fiatal lelkész mindennapjai egy szorványgyülekezetben a háború festette háttér előtt. S emberek, akik az Igére várnak.

"Szürke napok színes emlékeit" nyújtja át Koren Emil, a tőle elválaszthatatlan olvasmányos, kedves-őszinte, mesemondó stílusban. "Sorai mögött ott lüktet a paróchuslelkész evangéliumi elkötelezettsége, fáradhatatlan szervező munkája, a szórványokban élők iránti pásztori szeretete." (Idézet D. Szabik Imre bevezetőjéből.)

A könyv tulajdonképpen két könyv. Az első Ungvár (s részben Munkács) evangélikus gyülekezetébe kalauzol, s a sárospataki református teológiai faluszemináriumának 1947-es pályázatára készült. A második pedig Ungvár (s részben Munkács) címmel mint egy függelék egészíti ki

az előzőket, a fenti pályázat újrakítzésének apropójából íródott.

Koren Emil így definiálja művét: "Az itt következő oldalak és fejezetek nem egyháztörténetnek és nem gyülekezetrajznak íródtak.- Buda ostroma alatt, bunkerélet sötétjében, zsírmécses világa mellett születtek. Az így csupán magamnak írott feljegyzéseimből állítottam össze azokat a részeket, amelyek némi fényt vetnek Ungvár (s részben Munkács) evangélikus gyülekezetének életére főképpen azokban az években, amikor Isten kegyelméből ott működhettem."

Az írás tehát – egyéni ízű. A visszaemlékezés hangja szólal meg benne. Ma már tudjuk: az életalkony utolsó darabja lett az anyaországtól elszakadt Kárpátalján élő evangélikusok iránti "szeretet–adósság törlesztése".

Különösen is megkapó volt számomra az a szembenézni nem féltő őszinteség, amelyekkel a várt, de elmaradt sikereket, a bénítónak vagy csüggesztőnek megélt kudarcokat –amelyek talán nem is voltak igazi kudarcok, de az adott pillanatban fájóan kínoztak – rögzíti a szerző, nekünk, fiataloknak, megannyi bizonytalansággal és kétséggel bajlódó kezdőknek kiemelten is tanulságosak ezek a részek, Csak egy jellemző példát hadd idézzek itt: "Fiatalkorban voltam s most kerültem az első önálló feladat elé. Valahogy annyira bennem volt az önálló lelkész büszke fiatalos elképzelése, hogy fogadtatásra gondoltam az állomáson. Ahogy bűvös hatással emelkedtek ki a távolban a hegyek, s a hegyek galériájából Munkács vára, s ejtették rabul a szemet, úgy nőtt bennem a képzelet szárnyán a

fogadtatás képe. A vár s a hegyek galériájának bővölete örökre megmaradt. Hanem a fogadtatás képe megcsúfolt.(...) Két ember várt csak. Ennyi, csak ennyi, gondoltam."

Az olvasó maga előtt látja a gondos szeretettel berendezett parókia szobáit, a lelkészi hivatal falán lógó Kárpátalja térképen a színes gombostűket, melyek az ismert szórványközösségeket jelölik, a kis, poros, neogót ungvári templomot és a Dombalja utca 19. számú ház körül zöldellő lombos fákat. Kárpátalja természeti szépségei, de az eső, a sár, a hó, a por, amely többszáz kilométeres szórványlátogatások útját nehezítette – mind-mind szinte személyes élményünkkel alakul át a könyv forgatása során. Koren Emil olya világba vezet el bennünket, ahol az élet nem könnyű, az elszigeteltség sokszor elviselhetetlen, a nélkülözés is kínoz, de a remény, az evangélium ereje működik és hat: továbbsegít, előre visz.

Akár jelképesen is értelmezhetjük a kötet záró sorait. Igaz még 1948-ban íródtak, de értelmük azóta új és új jelentést nyert, s most egy legvégsőt. "Elmondjam, hol hánódodom azóta? Olyan mindegy. Nem lényeges. Elfolyó vizek, szálló fellegek és zúgó szél. Ezek az én társaim. Várom, hogy hol gyökerezhet meg Isten. Ha még gyökeret vehetnek valahol. Vannak növények, melyek csak az otthoni földben tudnak gyökeret vetni. Ez után az írásom után nem tudok pontot tenni. A vizek egyszer felszáradnak, a fellegek elszállnak s a szél megszűnik...Ezt várom én is, ha még várhatom...."

Koren Emil hazatalált.

Kóhádi Dorottya

Giotto: Jézus siratása

Évfordulók

1998

El Greco sz.	1548
Giordano Bruno sz.	1548
Honterus János sz.	1498
Nádasdy Tamás sz.	1498
Osiander, Andreas sz.	1498
Evangélikus gimnázium megindulása Pesten	1823 (175 év!)

JANUÁR

1. Petőfi Sándor sz.	1823
Perényi Péter	†1548
2. Dr. Kiss Jenő professzor	†1978
5. Pest – Buda – Óbuda egyesítése	1873
8. III. Coelestin pápa	†1198
10. Hornyánszky Aladár sz.	1873
19. Sárkány Sámuel püspök sz.	1823
22. Szeniczai Bárány Pál lelkész sz.	1748
Klein János Sámuel professzor	†1938
30. Dr. Payr Sándor professzor	†1938
Mahathma Gandhi	†1948
Dr. Nagy István	†1993

FEBRUÁR

2. Ernst Modersohn evangelizátor	†1948
7. id. Endreffy János sz.	1848
10. W. C. Röntgen	†1923
13. Gerhard May osztrák püspök sz.	1898
Fr. Schwartz tranquebari misszionárius	†1798
18. Soproni Fakultás Alapítólevele	1923
27. Ernest Renan sz.	1823
28. IV. Keresztély dán király	†1648

MÁRCIUS

7. Dr. Hörk József eperjesi teológiai tanár sz.	1848
10. Szabó József győri lelkész püspökavatása Balassagyarmaton	1948
15. Márciusi ifjak 12 pontja, forradalom kezdete	
21. Citeaux kolostorának alapítása	1098
25. Bauhofer szerkesztette budai lap megjelenése (Der evangelische Christ)	
29. Dr. Jozeffy Pál tiszakerületi püspök	†1848

ÁPRILIS

13. Nantesi Ediktum megjelenése	1598
15. Ludwig Hofacker sz.	1798
24. Lutheránusok elleni törvény a budai országgyűlésen	1523
25. Új Harangszó indulása	1948
28. Ravasz László püspök lemondása	1948

MÁJUS

Jakus Imre	†1993
1. David Livingstone	†1873

10. Müller György	†1898
14. Izrael állam kikiáltása	1948
18. Kuthy Dezső püspök	†1973
23. Savonarola Jeromos	†1498

JÚNIUS

5. Adam Smith sz.	1723
19. Blaise Pascal sz.	1623
30. Petőfi választási beszéde „A Kiskunokhoz”	1848

JÚLIUS

6. Sréter Ferenc	†1988
8. Dr. Bucsay Mihály református teológiai tanár	†1988
21. Ernest Hemingway sz.	1898
29. Isidor Isaac Rabi Nobel-díjas fizikus sz.	1898
30. Otto von Bismarck	†1898

AUGUSZTUS

14. Dr. Ordass Lajos püspök	†1978
26. br. Podmaniczky Géza	†1923
29. Hutteni Ulrich	†1523

SZEPTEMBER

1. Hruskovics Sámuel bányakerületi püspök	†1748
5. Jeszenszky Károly mezőberényi lelkész	†1898
6. Dr. Vámos József teológiai tanár	†1993
8. Dr. Ordass Lajos püspök letartóztatása	1948
10. Erzsébet királyné meggyilkolása	1898
15. Dr. Mihály Dezső északi ker. felügyelő	†1983
19. Dr. Lund-Quist LVSz főtitkár sz.	1908
20. Theodor Fontane német író	†1898
29. Pákozdi csata	1848
22. Dr. Vető Lajos tiszakerületi püspök avatása Nyíregyházán	1948

OKTÓBER

mj. Dezséry László Nyílt Levele	1948
11. I. Rákóczi György	†1648
14. Dr. Fekete Zoltán országos felügyelő	†1988
19. Dr. Gyimesy Károly	†1978
21. Petrőczy Kata Szidónia	†1708
22. br. Prónay Dezső egyetemes felügyelő sz.	1848

DECEMBER

3. Haubner Máté pásztorlevele	1848
10. Rázga Pál vértanú pozsonyi lelkész sz.	1798
14. Egyezmény aláírása	1948 (előtte Zsinat)
16. Dr. Turóczy Zoltán püspök beiktatása Győrött	1948

LELKÉSZEK SZÜLETÉSNAAPJAI

90 ÉVES

Garam Zoltán ny. bobai
Rác Ernő ny. szakonyi

július 3.
augusztus 11.

85 ÉVES

Székács Sámuel ny. szarvasi
Benczúr Zoltán ny. pusztaföldvári
Kovács Géza ny. győri
Ferenczy Vilmos ny. szilsárkányi
Böröcz Sándor volt vasi missziói lelkész
Koppány János tótkomlói

január 13.
február 9.
október 21.
november 29.
március 14.
október 10.

80 ÉVES

Szekeres Elemér ny. ecsenyi
Dr. Vajta Vilmos professzor, Svédország
Botta István ny. tordasi
Dr. Nagy Gyula ny. püspök

február 25.
június 15.
április 10.
szeptember 22.

75 ÉVES

Dr. Muntag Andor professzor
Dr. Selmeczi János ny. otthonigazgató
Dr. Rédey Pál ferencvárosi lelkész

június 27.
március 10.
november 24.

70 ÉVES

Simonfay Ferenc ny. bokodi
Labossa Lajos esperes-lelkész, Tatabánya
Varga György ny. esperes-lelkész, Pápa
Keveházi László ny. pilisi lelkész, teológiai mb. előadó
Kovács Pál ny. békéscsabai
Fehér Károly ny. szombathelyi
Kinczler Irén Ev. Országos Múzeum

április 5.
május 29.
július 13.
május 23.
február 4.
november 1.
november 10.

65 ÉVES

Benkő Ferenc, Kétybodony
Kardos József, Tét
Puskás János ny. pusztavámi lelkész
Kőszeghy Tamás ny. budahegyvidéki lelkész
Dedinszky Tamás bajai lelkész
Havasi Kálmán pezsztentlőrinci lelkész

június 13.
február 11.
március 9.
december 24.
július 3.
február 5.

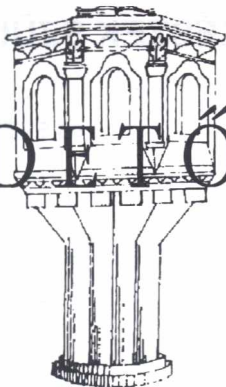
60 ÉVES

Dr. Reuss András rektor
Péter Jenő, Fancsal
Rác Miklós, Nádasd
Selmeczi Lajos, Szákszend
Káposzta Lajos esperes, Soltvadkert
Kutyey Pál, Békéscsaba

július 11.
március 24.
május 21.
augusztus 21.
augusztus 16.
október 2.

Összeállította: Fabiny Tibor

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Igehirdetés

Mt 17,1–9

Elhangzott a Deák téri templomban
1998. február 1–én.

Sok festőművész ecsetjére kíváncszott Jézus színeváltozásának, a Transfigurationnak a jelenete. Antwerpenben Rubens, Velencében Bellini, Rómában Raffaello di Santi örökítette meg a felfoghatatlan csodát.

Bellini Jézusa a hegy platóján áll, ugyanígy Mózes és Illés is. Rubens és Raffael a felhők között lebegő Messiást

ábrázolja, egyfelől a törvényadás, másfelől a prófétaság megtestesítőivel. Hiszen a törvény és a próféták jelentették a zsidóság számára Isten teljes szövetségét. A korabeli ószövetségi teológia szerint a kettő találkozása pedig Isten népe végső dicsőségének a jele. Ezt jelképezi a fényes felhő is, amely (emlékezzünk) — a mózesi törvényadásnak és Illés elragadtatásának is velejárója volt.

Raffael azonban mesterművében, mint az oltárképünkön jól látható, összekapcsolta a fényes káprázatot a tehetetlen emberi tömeg sötét jelenetével, úgy, amint az Máté evangéliuma mai textusának egyenes folytatásaként megírta.

Jómagam ritkán állok ezen a szószéken. Szokásos ülőhelyemen gyakran elmélkedem a kép mondanivalóján. S miközben a megdicsőült Jézusra tekintek, a balról legközelebbi, a bal sarokban gubbasztó alak mozdulata gondolkoztat el. Egyik kezével a nyitott Bibliáját szorítja, a másikkal mintegy feleletet keres a kérdéseire. Mindegy, ki ő a völgyben maradt 9 tanítvány közül. Talán Tamás, talán te vagy én. Igehirdetésem első részében a mai, kétkedő, tanácstalan ember szemszögéből nézem az egyfelől döbbenetesen lesújtó, másfelől döbbenetesen felemelő jelenetet.

E kettősség alapján két kérdésre szeretnék feleletet adni a gyülekezetnek.

1. MI AZ, AMI A NYITOTT BIBLIA ELLENÉRE KÉTKEDŐVÉ TEHETI A MÚLT ÉS A JELEN EMBERÉT?
2. MI AZ, AMI A NYITOTT BIBLIA ALAPJÁN MÉGIS BIZTOS REMÉNYSÉGGEL TÖLTHETI EL A MA EMBERÉT?

1. MI AZ, AMI A NYITOTT BIBLIA ELLENÉRE KÉTKEDŐVÉ TEHETI A MÚLT ÉS A JELEN EMBERÉT?

Rövid válaszom: mindaz, amit az IMMANENS világban látunk és hallunk. Hogy a jónak teremtett világ tele van a rossz uralmával, a tehetetlenség uralmával, a betegség és a halál uralmával, tehát a teremtés látványosnak tűnő kudarcával.

Mit látunk a világban? Bombamerényletek Írországból. Turisták lemészárlása Egyiptomban. Földrengés Assisiben vagy Kínában. Árvizek. Siető diákok tömegtragédiája a francia Alpokban. Éhhalál

Kenyában. Ilyen képekkel kelünk és fekszünk. Hol van az Úristen?

És mit látunk társadalmunkban, milleniumot ünnepelni készülő hazánkban? Egy apátlan, anyátlan, gyermektelen világot. Az egyre fogyó magyarságot. A 15 millióból 5 millió soha vissza nem térő, odakint felszívódó honfitársat, akiknek már a gyermekei is alig vagy semmit nem beszélnek apáik nyelvén. És idehaza? Politikusok kicsinyes, önző érdekeit, de hamar meggazdagodott bankmágnásokat, milliós végkielégítéseket, sikerdíjakat, panamákat. Korrupt társadalmat!

De egyházunkban sem jobb a helyzet. Előítéletek, bizalmatlanság, egymásra mutogatás, osztályozgatás. És ugyanakkor közöny és a vízió hiánya. Mintha életre kelne a kép, a helyzeten segíteni nem tudó tanítványi csoport, akik közül legtöbben csak egymásra, vagy a beteg fiúra mutatnak, de kevesen Jézusra, az egyedüli segítségre.

Ám: Sursum corda! Emeljük fel a szívünket és tekintetünket a sötétségből a fénybe! Az EPIFÁNIA csúcására, Jézus színéváltozására.

Az 1812-ben templomunkat megtekintő Kazinczy Ferenc azt írta levelében Kis János püspöknek Sopronba, hogy amikor meglátta az oltárképet, „*örömben elmedvesültek szemei...*” Ehhez a revelációban csatlakozik a második kérdésünkre váró felelet: MI AZ, AMI A NYITOTT BIBLIA ALAPJÁN BIZTOS REMÉNYSÉGGEL TÖLTHETI EL A MA EMBERÉNEK A LELKÉT?

Az, hogy most már többé nem úr a tanácsstalanság és bizonytalanság, hanem — amint a képen is látható: 1-1 tanítványnak felfelé mutató mozdulata: a Krisztusra tekintő hitnek a bizonyossága van jelen. Dehát mi adja a hit bizonyosságát?! Az, hogy szemtanúk, fültanúk hagyták ránk a színéváltozás jelenetének a valóságát.

Hogyan hallottuk a felolvasott oltári igében? Péter apostol azt írta levelében, hogy „*szemtanúi voltunk isteni fenségének*”, „*mi hallottuk a mennyei szót*”, „*mi együtt voltunk Vele a hegyen!*”

Látomás volt? De a hiteles apostolok (Péter, Jakab és János) látomása volt, akik látták a mennyei fényt és hallották az isteni szót. Hitünk ezért nyugszik a Szentírás kinyilatkoztatásán, az apostolok és próféták alapkövén, lévén a szegletkő maga Jézus Krisztus (Ef 2). Ők tanúk, a mártírhálálukkal megpecsételt vértanúk, az egyedül, ma annyira óhajtott „hiteles személyiségek!” Ők látták, mint egy fényes ködfüggönyön át egy másik, új világ előjelét.

Ha tehát most már tudjuk, mi adhat hitbizonyosságot, akkor még arról is szólnunk kell, hogy mit adhat a hit bizonyossága?

A földi élet diszharmóniájával szemben harmóniát! A sötétség evilági diszharmóniájával szemben a dicsőséggel fényes Krisztus adhatja nekünk egyedül az örök élet mennyei összhangját.

Goethe is látta Raffael oltárképét. Azt írta róla naplójában, hogy „*lent a szenvedés és elesettség, fent az egyedüli segítség, a testet öltött fény!*” A testet öltött fény

azonban nemcsak a transzcendens világban, az eszkatológikus távolságban, hanem a jelenben is a miénk lehet. A harmóniát a családban, az egyházban, a gyülekezetben is meg lehet valósítani. Ahol Krisztusban jelen van a „*congregatio sanctorum et vere credentium*”, tehát a szenteknek és az igazán hívőknek a közössége ott nem lehet többé diszharmónia, nem lehet többé gyűlölség, nem lehet többé bizalmatlanság! Ezt a jóleső harmóniát a 3, hegyen lévő apostol is megtapasztalta, hiszen azt mondta Péter: „*Jó nekünk itt lennünk...*” Építsünk itt hajlékot. Igen. Nekünk is jó itt, az evangélikus Sion hajlékában. Mi is mondjuk a zsoltárossal: „*Uram, szeretjük a te házatad és a te dicsőséged hajlékának helyét. A Deák téri gyülekezet közönségéből közösség válhat, szent közösség, amelyik elmondhatja a költővel, Reményik Sándorral: „Legyen nekünk vigasztalás, legyen nekünk elég a kegyelem, hogy láttuk egymás fényes arculatját, hogy láttuk egymást Vele — a Hegyen”.*

A megdicsőülés hegye — az ún. Héber evangélium és Origenes tudósítása nyomán — a Názárethből mintegy 10 km-re fekvő Tábor hegye volt. Magam is jártam ott néhány éve, a csaknem 500 méter magas szent hegyen. Az egykori, lerombolt bazilika, s most egy ferences és egy ortodox templom jelzi a nagy eseményt Jézusra emlékeztető szentélyével és Mózes és Illést idéző kettős tornyával. A templomkertből több kilométeres lépcsősor indul lefelé, latin neve is ezt jelzi: „*Descendentibus*” = a Lemenőknek. Reményik az előbb idézett versben is ír erről: „*Az út megint a völgybe lehalad. Jézus a völgyben is Jézus marad...*”

Igen, Jézus a völgyben is Jézus marad. Egyik finn lelkészársam mondta el egy érdekes élményét. Fent volt a megdicsőülés hegyén. A templom szerzetesei éjjelnappal felváltva imádkoztak, fennhangon magasztalták a megdicsőülés Urát. Ő közben a boltíves ablakból lenézett a hegy alatti településekre. Járt ott, látta a sok viskó nyomorúságát. Átérezte sokak elesettségét, bűjábaját, betegségét és gyászát.

Elgondolkodott. Mi helyesebb? Szüntelen Krisztust magasztalni, vagy elindulni lefelé és magunkra vállalni az emberek gondjait? Imádkozni, vagy segíteni? És elindult lefelé, a völgybe. Igehirdetésemben lenről felfelé haladva kerestem a választ: mi teszi kétkedővé és mi teszi mégis hívővé a ma emberét. Ha a nyitott Szentírás és a Róla szóló igehirdetés ma eljuttatott téged, Testvérem, a tündöklő fényű Jézushoz, akkor bármilyen jó is fent lenni a hegyen, indulj el velem mégis a völgybe, és segíts a bűntől és betegségtől sújtott embervilágon!

Ámen

URAM,

Légy előttem, hogy a jó utat mutasd nekem
Légy mellettem, hogy karodba zárhass és megóvj a kétkedéstől
Légy mögöttem, hogy tanácsolhass
Légy alattam, hogy felfogj, ha elesem
Légy bennem, hogy megvigasztalj, ha szomorú vagyok
Légy körülöttem, hogy megvédj a bajtól,
Légy fölöttem, hogy megáldhass engem
ma, holnap és mindenkor. Ámen

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem doktori (PhD) programjáról

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem (EHE) doktori (PhD) programját a Magyar Akkreditációs Bizottság 1997. decemberében akkreditálta, így egyetemünkön ismét lehetőség nyílik doktori eljárás lefolytatására.

A szervezett doktori képzés az 1998/99-es tanév első félévétől kezdődően kétféle formában indul meg: az egyik a hároméves, ösztöndíjas, nappali tagozatos hallgatói jogviszonyban folyó doktori képzés, amely főállású munkaviszonynak felel meg, és amelyhez minden valószínűség szerint két fő számára kaphatunk ösztöndíjat. A másik lehetőség a szervezett hároméves doktori képzés ösztöndíj nélkül, amelyre legfeljebb három jelentkező vehető fel.

A doktori képzésre 1998 tavaszától lehet jelentkezni az erre a célra rendszeresített jelentkezési lap, valamint a szükséges mellékletek benyújtásával. Ezt követően kerül sor a felvételi konzultációra.

A doktori képzésre a doktoranduszok számára szervezett rendszeres tanórákból áll, amelyek a teológiai ismeretek elmélyítése érdekében az első két évben a teológiai minden területét érintik. A harmadik év mindenekelőtt a doktori disszertáció témájában való intenzív elmélyülésre szolgál. Azoktól, akik az állami ösztöndíjat megkapják, elvárjuk ezenfelül, hogy részt vállaljanak a teológiai hallgatók oktatásában.

A doktori program akkreditációja után egyéni felkészülés alapján is van lehetőség a doktori fokozat megszerzésére.

Az érdeklődők a Rektori Hivatalban kaphatnak bővebb információt a doktori képzésről és az azzal összefüggő programokról. A jelentkezés feltételeiről ugyancsak a Rektori Hivatal ad felvilágosítást.

A doktori képzésre való jelentkezés határideje
1998. május 15.

A jelentkezés az EHE Rektori
Hivatalának kell címezni.
(1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.)

Áprilisi számunk szerzői

Balogh Judit főiskolai hallgató – Budapest, ELTE

Bartha István lelkész – Nyíregyháza

Bencze András lelkész – Székesfehérvár

Friedhelm Borggrefe nyug. esperes – Ludwigshafen, Németország

Fabiny Tibor teológiai professzor – Budapest

Harmati Béla László művészettörténész – Budapest

Joós Ernő filozófiai professzor – Montreal, Canada

Kőhádi Dorottya lelkész – Budapest, Sajtóosztály

Nagy Gyula ny. püspök – Budapest

Pósfay György ny. lelkész – Genf

Szabóné Mátrai Marianna lelkész – szerkesztő,

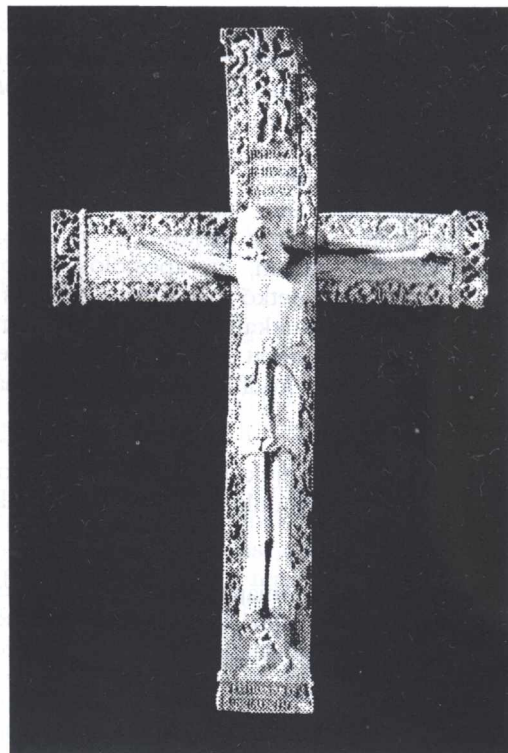
Sztojanovics András lelkész –Kondoros

Takácsné Kovácsházi Zelma ny. lelkész, mb. előadó – Budapest

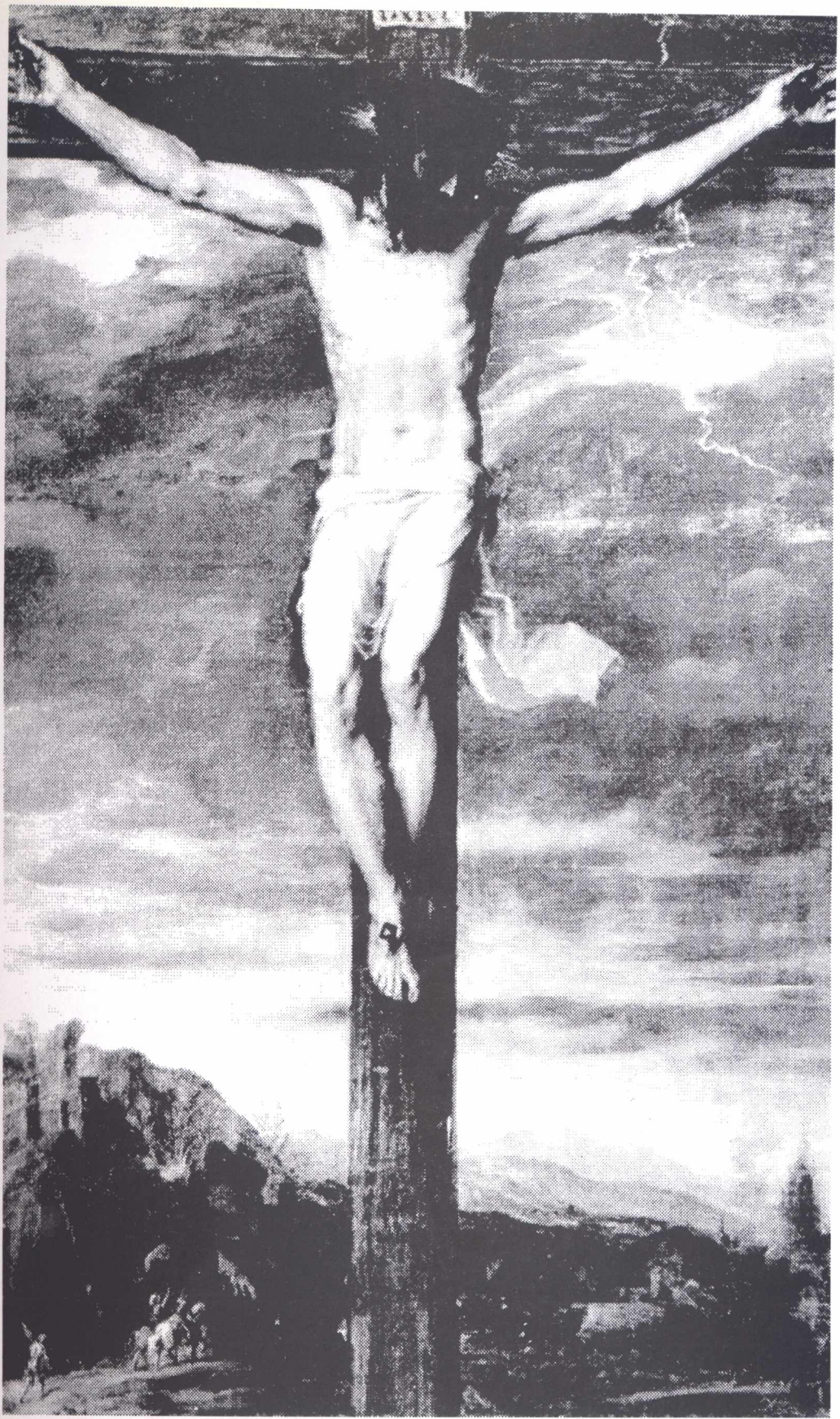
Thiering Etelka tanár – Budapest

Varsányi Ferenc lelkész – Pécs

Wagner Szilárd teológiai hallgató – Budapest

Feszület 1063 körül (elefántcsont)

Tiziano: Krisztus a keresztfán, 1574 előtt

